KhNUIAIR(Institutional Repository of KhNUIA)

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Факультет №1 (з підготовки слідчих)
Кафедра кримінального процесу та організації досудового слідства

«НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ»

МАТЕРІАЛИ
науково-практичного семінару

м. Харків, 10 березня 2020 р.

Харків 2020

УДК 343.1(477)
ББК 7.9(4УКР) 311 я 43
Н 27

Друкується згідно з рішенням оргкомітету і протоколу кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 від 10.03.2020, протокол №3

ОРГКОМІТЕТ СЕМІНАРУ

Голова – декан факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник поліції **Музичук Олександр Миколайович.**

Заступник голови – завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 **Юхно Олександр Олександрович.**

Секретар – викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, майор поліції **Заворіна Олена Петрівна**.

Члени оргкомітету:

доктор юридичних наук, доцент, т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи Чумак В.В.;

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 полковник поліції Глобенко Г.І.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 капітан поліції Абламський С.Є.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 підполковник поліції Чича Р.П.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 майор поліції Фоміна Т.Г.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 майор поліції Рось А.В.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 підполковник поліції Мартовицька О.В.

Н27 **Напрями** реформування кримінального процесуального законодавства в Україні : зб. матеріалів науково-практичного семінару (м. Харків, 10 березня 2020 р.) / МВС України; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2020. 148 с. (Серія «Бібліотека слідчого і детектива : проблеми кримінального процесу»).

У збірнику знайшли відображення наукові розробки науково-педагогічних працівників, практичних працівників правоохоронних органів і суду та починаючих науковців і членів наукового гуртка з напрямів реформування і удосконалення кримінального процесуального законодавства в Україні. Збірник буде цікавим науковцям, правоохоронцям практикам, ад'юнктам, аспірантам, курсантам, студентам, слухачам і гуртківцям навчальних закладів юридичної спрямованості.

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

УДК 343.1(477)

© Харківській національний університет внутрішніх справ, 2020

ЗМІСТ

Леонід Володимирович МОГІЛЕВСЬКИЙ
ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СЛІДЧИХ І ДІЗНАВАЧІВ 7

Олександр Маркович БАНДУРКА
ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 10

Сергій Анатолійович ЧИЖ
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ 13

Олександр Миколайович МУЗИЧУК
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ (НА ПРИКЛАДІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ) 17

Олександр Олександрович Юхно
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 20

Вікторія Вікторівна АБЛАМСЬКА
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ 24

Сергій Євгенович АБЛАМСЬКИЙ
ПОРУШЕННЯ ПРОЦЕДУРНИХ ВИМОГ ЗАКОНУ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ЯК КРИТЕРІЙ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 27

Анна-Марія Юріївна АНГЕЛЕНЮК
ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАЛЕЖНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 30

Олеся Ігорівна АРСЕНІ
ПРОБЛЕМАТИКА ОБЛІКУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У СИСТЕМІ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ТА КОНТРОЛЬ ПРОКУРОРА 33

Вадим Миколайович БАБАКІН
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОТРИМАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНІ

ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ ПРИ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ..... 36

Людмила Володимирівна ГАВРИЛЮК

Алла Василівна ПОНОМАРЕНКО

СПРОЩЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ 39

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО

ДО ПИТАНЬ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ 42

Олександра Володимирівна ГОРЛОВА

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ ЩОДО ЯКОЇ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ..... 44

Валентина Георгіївна ДРОЗД

ВИЗНАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА НЕДОПУСТИМИМ ДОКАЗОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУДОВА ПРАКТИКА..... 48

Олена Олександрівна ЖУРАВЕЛЬ

ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІЙ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В ЗАКОНОДАВСТВІ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН..... 51

Олександр Олександрович ЗАГУМЕННИЙ

ПОНЯТТЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ ТА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ..... 57

Уляна Олегівна ЗАЄЦЬ

ЩОДО СУТНІСНОГО ЗМІСТУ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 60

Валерій Петрович КЛИМЧУК

ПОНЯТТЯ «НЕДОПУСТИМИЙ ДОКАЗ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ..... 62

Валерія Олександрівна КОНДРАТЕНКО

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ... 66

Сергій Григорович КРИМЧУК

ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ..... 69

Тетяна Олексіївна КУЗУБОВА
ТЕНДЕНЦІЇ АДАПТАЦІЇ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ДО УМОВ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО КАРАНТИНУ 73

Дмитро Георгійович ЛОСЮК
РОЛЬ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 76

Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА
ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 78

Поліна Станіславівна МИГАЛЕНКО,

Олена Валеріївна ФЕДОСОВА
ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ 83

Андрій Олександрович МУКА
ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ «РОЗУМНОЇ ПІДОЗРИ» ПІД ЧАС ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ 86

Віктор Володимирович НАЗАРОВ
СУПЕРЕЧЛИВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 90

Дар'я Олександрівна НЕГУТОРОВА
ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКА СЛІДЧИМ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ 94

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА
ПРАВО ЗАХИСНИКА У ЗБИРАННІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 97

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА

Анастасія Романівна ЧИНЧИК
ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 100

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН
ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ 103

Наталія Олегівна РАСТОРГУЄВА
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 107

Віталій Володимирович РОМАНЮК
УДОСКОНАЛЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 109

Владлен Владленович СІЛКО
КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ АРҐОТЕРМІЗМІВ ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ВИДОБУВАННЮ БУРШТИНУ 112

Дар'я Олександрівна СЕЧАНЦИНА 116
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОСОБИСТОГО ОГЛЯДУ/ОБШУКУ ОСОБИ 116

В'ячеслав Анатолійович СМИРНОВ
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 119

Сергій Олександрович СИЧОВ

Руслан Вікторович ЄДИН
ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОЛІЦЕЙСКИХ ЗАХОДІВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ . 122

Олена Євгеніївна СОЛОВЙОВА
ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ 124

Олена Ігорівна ТИТАРЧУК
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ УЧАСТІ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА І ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО 127

Дар'я Вікторівна ТУРЕНКО
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ПРЕРОГАТИВА СУДУ 133

Анастасія Романівна ЧИНЧИК
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ 138

Катерина Володимирівна ШЕВЦОВА
ВИЗНАЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПІДСЛІДНОСТІ В ОСОБЛИВОМУ РЕЖИМІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО, НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ АБО В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ 142

Рамиль Єльчин Огли ХАЛІЛОВ
ГЕНЕЗИС ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ З ПЕРЕВІРКИ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЗЛОЧИН НА ПОЧАТКУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 144

Леонід Володимирович МОГІЛЕВСЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор,
проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;
https://orcid.org/0000-0002-6994-6086

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СЛІДЧИХ І ДІЗНАВАЧІВ

Харківський національний університет внутрішніх справ багато років є одним із провідних закладів вищої освіти системи МВС України, який має славну історія та висококваліфікований науково-педагогічний склад і належну матеріально-технічну базу. Тривалий час університет здійснює якісну підготовку працівників Національної поліції за різними напрямами, зокрема слідчих. На сьогодні виникає другий напрям підготовки і підвищення кваліфікації та спеціалізації: слідчих, дізнавачів та керівників органів дізнання. Очікуємо на прийняття відповідного законодавства та відомчої нормативної бази, що відтерміновано до 01.07 2020 року.

Одним з основних напрямів професійного навчання поліцейських є післядипломна освіта. Відповідно до Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, затвердженого наказом МВС України від 24.12.2015 № 1625, основними завданнями післядипломної освіти є навчання необхідним знанням і спеціальним навичкам для успішного виконання обов'язків із забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності й інших службових завдань. Рівень підготовки таких спеціалістів вимагає вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок, які можуть бути отримані під час підвищення кваліфікації, первинної професійної підготовки та підготовки у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Злочинність змінюється і рівень розвитку наукового-технічного прогресу також стрімко росте. Це зумовлює отримання додаткових знань. Тому післядипломна освіта є важливим засобом поглиблення й оновлення теоретичних знань і набуття практичних навичок. Відповідно до Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції її видами є: спеціалізація – складова спеціальності, що передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки працівників поліції; перепідготовку – професійне навчання, спрямоване на оволодіння працівниками поліції іншою професією (сьогодні це стосується дізнавачів, підрозділи яких уже формуються за рахунок представників інших служб і підрозділів Національної поліції); підвищення кваліфікації – підвищення рівня готовності працівника поліції до виконання професійних завдань та обов'язків або набуття здатності виконувати додаткові завдання й обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань;

© Могілевський Л. О., 2020

стажування – набуття працівником поліції досвіду виконання завдань і обов'язків певної професійної діяльності або галузі знань. Найбільш доцільними для поглиблення й оновлення знань і навичок слідчих і дізнавачів є такі види післядипломної освіти, як спеціалізація та підвищення кваліфікації, що успішно може бути забезпечено нашим навчальним закладом. Університет володіє: по-перше, достатнім матеріально-технічним забезпеченням, зокрема сучасними спеціалізованими навчальними аудиторіями, обладнаними мультимедійними засобами, навчальним криміналістичним полігоном, який укомплектований достатньою кількістю криміналістичної техніки, й іншим навчально-тренувальними полігонами; по-друге, висококваліфікованим науково-педагогічним складом, який має не лише глибоку теоретичну підготовку та педагогічну майстерність, а і практичний досвід роботи у правоохоронних органах. У кого такого досвіду не вистачає, то за окремим графіком вони будуть підвищувати свою кваліфікацію у практичних органах поліції. По-третє, для поліцейських, які прибувають з територіальних підрозділів Харківської області й інших областей України, на території університету є гуртожиток. Завдяки ресурсам і територіальному розташуванню університет може забезпечити післядипломну освіту дізнавачів, слідчих, керівників органів дізнання підрозділів Національної поліції Харківської та прилеглих до неї областей. Тематичний план спеціалізації та підвищення кваліфікації вказаних категорій може включати нормативну частину, яка забезпечить отримання знань із загальних теоретичних питань, та варіативну, що міститиме теми з особливостей застосування різних видів кримінально процесуальних та інших знань і положень чинного КПК України у процесі розслідування злочинів та кримінальних проступків. В Національній поліції вводяться нові посади для розслідування кримінальних проступків – дізнавачів та керівників органів дізнання. Враховуючи можливе задіяння до цього процесу оперативних працівників та офіцерів громади, слід прогнозувати необхідність у підвищенні кваліфікації та спеціалізації по країні в цілому понад 50 тисяч працівників поліції – 40 тис. оперативних працівників, 10 тис. офіцерів громади, слідчих, які мають певний досвід слідчої роботи, а також працівників поліції різних служб і підрозділів середньої ланки, які проходять спеціалізацію. Підвищення кваліфікації матиме суттєві особливості, оскільки з процесуальним порядком проведення розслідування кримінальних поступків, як і злочинів, претенденти на посади дізнавачів і ті, хто буде вже призначений, не ознайомлені. У стислі терміни потрібно буде вирішувати завдання щодо оволодіння працівниками поліції додаткових знань, умінь і практичних навичок у цій галузі. Особливу увагу слід приділити набуттю та удосконаленню вмінь і практичних навичок керівникам органів дізнання, оскільки це, ймовірно, будуть працівники з досвідом роботи в органах досудового розслідування. У цьому сенсі певну частину уваги під час такого підвищення кваліфікації слід приділити специфіці вдосконалення управлінської діяльності як такої у новостворених підрозділах дізнання та удосконалювати цей напрям в органах досудового розслідування.

Працівники університету, та зокрема вашої кафедри прийняли активну участь у обговоренні проекту «Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» та надали доречні пропозиції, за що отримана схвальна оцінка керівництва Національної поліції України. Хотілося б підтримати активну позицію слідчого управління ГУНП в Харківській області в особі його очільника полковника поліції Чижа С.А. преставники якого по державному підійшли до підготовки комплектування майбутніх посад керівників і дізнавачів, однак не за рахунок скорочення посад слідчих, а за рахунок вакантних посад інших служб і підрозділів поліції, що тривалий час не комплектувались.

Хотів би ще раз засвідчити, що ректорат ХНУВС високо цінує значну дослідницьку діяльність викладачів та науковців кафедри щодо удосконалення чинного кримінального процесуального та іншого законодавства України, доручень головного слідчого управління Національної поліції України щодо напрацювання методичних рекомендацій по розслідуванню певних видів злочинів та ефективну діяльність щодо удосконалення освітнього процесу.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що Харківський національний університет внутрішніх справ має гарну теоретичну та практичну можливість забезпечення якісної підготовки майбутніх слідчих на факультеті № 1 та післядипломної освіти слідчих і дізнавачів Національної поліції України.

Олександр Маркович БАНДУРКА,
доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України;
https://orcid.org/0000-0002-0240-5517

ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Кримінально процесуальне законодавство України діє вже восьмий рік, але ще має низку нарікань і продовжує мати окремі неузгодженості, на які вказують як учені, так і практичні працівники правоохоронних органів та суду. Свідченням цьому є понад 590 змін і доповнень, унесених до нього за вказаний період. Деякі проблемні питання, незважаючи на внесені корективи все одно залишаються невирішеними до сьогодні, що потребує подальшої уваги з боку вчених, правозастосовувачів і законодавця. На сьогоднішньому науковому заході є окрема нагода ще раз окреслити, розглянути та подискутувати про сучасні та наявні проблемні питання реформування кримінального процесуального законодавства України, визначити, чого вимагає від науковців та практиків подальший розвиток науки і правозастосовної діяльності, та запропонувати певні пропозиції щодо вдосконалення положень чинного КПК України, а також доктрин і напрямів кримінального процесу та криміналістики. Науковці нашого навчального закладу беруть активну участь у законотворчому процесі ще з часів опрацювання проекту чинного КПК України, а у подальшому у розробці першого коментаря до нього та багатьох законопроектів щодо його удосконалення. У Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності розглядаються системні зміни до Кримінального процесуального кодексу України. За рекомендацією ректорату та Вченої ради університету ми спільно із завідувачем кафедри кримінального процесу Олександром Олександровичем Юхном і професором цієї ж кафедри Геннадієм Івановичем Глобенком беремо в цій роботі активну участь. Так, одним із напрямів нашої роботи було усунення окремих поспішно ухвалених положень до чинного КПК України. У результаті наших пропозицій та пропозицій інших учених і практиків відмінено частину положень з питань отримання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій і призначення експертиз підрозділами поліції та іншими правоохоронними органами тільки в тому єдиному територіальному суді, де зареєстровано відповідне Головне управління Національної поліції як юридичну особу. Ще одне питання, яке нам вдалося вирішити у Верховній Раді України, що підкріплюється ухваленням змін до КПК України 17.10.2019, – це повернення права слідчому та прокурору призначати експертизи, яке до цього було надано, хоч і не на довго, лише слідчим суддям. Про вказані проблеми ми вели мову на попередніх науково-практичних конференціях і семінарах, і наші намагання та пропозиції щодо вдосконалення

© Бандурка О. М., 2020

окремих положень КПК України були недаремними – є певні позитивні результати та зрушення, що закріплено на законодавчому рівні. Сьогодні ми працюємо також й над іншими проблемними питаннями кримінального процесу, зокрема щодо запровадження розслідування кримінальних проступків та створення органів дізнання й введення такого учасника кримінального провадження, як дізнавача та керівників органів дізнання Національної поліції України. Я приймав участь в Національній поліції України на координаційній нараді при обговоренні проекту «Положення про організацію діяльності органів дізнання», на якій пропозиції працівників вашої кафедри признані одними із найкращих. Такий попередній законопроект двічі розглядався у Верховній Раді України і є перспективним для правозастосування. Відповідний закон набере чинності з 01 липня 2020 року, однак є перспективи його наступного відтермінування, оскільки насамперед доцільно внести суттєві зміни до чинного закону про кримінальну відповідальність (КК України). В перспективі введення інституту кримінальних проступків значно повинно розвантажити органи досудового розслідування (в середньому на одного слідчого в державі припадає від 300 до 400 кримінальних проваджень) від «дріб'язкових» кримінальних правопорушень і націлить слідчих на розслідування та розкриття тяжких, особливо тяжких, зокрема із ознаками організованості та резонансних злочинів.

На сьогодні Університет може готувати дізнавачів на рівні бакалаврів про що ми обговорювали у вказаній координаційній нараді. Зауважимо, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не лише несе демократичні перетворення, а й вимагає усунення недоліків поспішного реформування правоохоронної діяльності та вдосконалення окремих інститутів кримінального процесу. Так, одним із його нововведень став інститут угод у кримінальному процесі, який є втіленням концепції відновного правосуддя та спрощеного порядку кримінального провадження та розгляду кримінальних проступків в суді. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає можливість укладення двох видів угод – угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим чи підозрюваним та угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим чи підозрюваним. На перший погляд такі компромісні процедури ведуть до скорочення термінів розгляду кримінальних проваджень, значно зменшують навантаження на суди всіх інстанцій, економлять фінансові та процесуальні ресурси держави і сприяють правосуддю. Однак вони не рятують від ризику судової помилки, зокрема, коли обвинувачений визнає себе винним у менш тяжкому злочині, ніж той, що він фактично вчинив, розраховуючи на покриття більш тяжкого злочину. Враховуючи це, можна стверджувати, що з метою запобігання можливим зловживанням усі процесуальні процедури мають бути чітко прописаними і зрозумілими для всіх учасників процесу. Цього сьогодні не вистачає в чинному КПК України. Удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства вимагає від науковців також розробки ефективних тактичних прийомів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що є актуальним і перспективним напрямом розвитку слідчої тактики. Для вирішення цього

питання потрібно переглянути нормативно-правову базу Національної поліції України, що регулює оперативно-розшукову діяльність. До цього процесу також залучені фахівці нашого університету. Вказаний напрям можна вдосконалити паралельним унесенням змін як до КПК України, так і до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з такою метою: 1) концептуально змінити діяльність оперативних підрозділів; 2) законодавчо закріпити та підвищити їх ініціативність у питаннях початку і подальшого проведення оперативно-розшукових заходів із виявлення, розкриття та розробки осіб, які вчиняють тяжкі, особливо тяжкі злочини і, зокрема, злочини з ознаками організованості. Існують також інші проблемні процесуальні питання, вирішення яких потребує уточнення та вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України. Підсумовуючи викладене, зазначу, що наука кримінального процесу повинна своєчасно реагувати на потреби слідчої та судової практики, постійно вдосконалювати засоби й методики задля забезпечення вирішення завдань кримінального процесу. Крім того, професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників органів правопорядку, в тому числі майбутніх дізнавачів, слідчих, детективів та оперативних працівників, сьогодні не можливі без урахування сучасних досягнень кримінального процесу. Таким чином, не викликає сумніву, що наукове обговорення порушених проблем сприятиме напрацюванню нових наукових концепцій, а також слугуватиме теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку кримінального процесу та практики його застосування.

Сергій Анатолійович ЧИЖ,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника – начальник слідчого Управління
ГУНП в Харківській області,
полковник поліції

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Євроінтеграційні процеси, що супроводжуються в Україні значно зацікавили іноземних громадян з різних країн світу. Їх кількість, що прибувають до України в межах різного роду співробітництва та взаємодії з питань як економічного, соціального, правового, так і з туристичною метою, чи міграційними процесами, значно збільшилася в останні роки. Такі процеси позитивно впливають на економічний розвиток країни, підвищують до неї зацікавленість нових іноземних партнерів та інвесторів. Іноземні громадяни постійно або тимчасово перебуваючи на території України інколи стають суб'єктами (учасниками кримінального провадження). Кількість злочинів, що були вчиненні іноземними громадянами на території України у 2016 року склала 1064, а у 2017 році – зросла до 1369 злочинів, у 2019 році було зафіксовано 1235 злочинів учинених іноземними громадянами на території України. Аналізуючи статистичні дані, необхідно відмітити, що кількість потерпілих іноземних громадян від злочинів також зросла на 50 осіб (2017 рік – 1916 осіб, 2018 року – 1966 осіб) [1]. Наявність іноземного громадянства серед учасників кримінального провадження обумовлюється особливим правовим статусом та специфічним обсягом їх процесуальних та інших прав та процесуальних обов'язків. Однією із таких особливостей є забезпечення органом досудового розслідування, слідчим суддею, або судом участі перекладача у кримінальному провадженні. Проблематика залучення перекладача у кримінальному провадженні досліджувалася багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, але враховуючи зміни в чинному законодавстві, недосконаліть деяких процесуальних норм, що їх регулюють, дане питання залишається актуальним, та потребує додаткового дослідження або наукового вивчення. Так, згідно ч. 3 ст. 29 Кримінально процесуального кодексу України, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд повинні роз'яснити та забезпечити учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання, подавати скарги, виступати в суді рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють, і користуватися у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом [2]. Згідно положень статті 122 КПК України, витрати, пов'язані із залученням та участю перекладачів для перекладу показань підозрюваного, обвинуваченого здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України в, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється

© Чиж С. А., 2020

провадження, порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України [2]. Зобов'язавши слідчого, суддю, суд забезпечити правом користуватись за потреби послугами перекладача в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, законодавець не встановив механізму його залучення, тобто, до якої установи, організації, освітньої установи, чи приватної фірми, слідчий має звернутися з вимогою чи клопотанням надати відповідного перекладача. Згідно ч. 4 ст. 68 КПК України, перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинувачуваним, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки [2]. Кримінально процесуальний закон не містить вимог які мали б ставитися до перекладача, перевірки його компетентності, а якщо мова йде про письмовий переклад, то наявності так званого «права печатки», тобто офіційної печатки, яка б завіряла достовірність перекладу, який надає наприклад лише бюро перекладів, тобто в основному це приватні компанії. Крім того, виникають певні труднощі, зокрема з пошуку перекладачів, які б були фахівцями певної мови і відповідали б вимогам кваліфікації щодо достатнього рівня розуміння тієї чи іншої мови, враховуючи специфіку юридичної термінології, що має важливе значення при здійсненні кваліфікованого перекладу. За анкетуванням суддів, на практиці для здійснення перекладу загальнопоширених в певній місцевості мовного діалекту при розгляді справи судді в більшості залучають відповідних філологів – вчителів загальноосвітніх навчальних закладів або викладачів вищих навчальних закладів шляхом направлення листів керівникам цих закладів із проханням направити в судове засідання відповідного філолога або в телефонному режимі з керівником цього закладу, або іноді ухвалою (постановою) суду про направлення перекладача до суду [3]. З іншої сторони постає ще одне прикладне й проблемне питання, а саме, якщо суд має час до початку розгляду справи по суті, щоб направити запити до вищезгаданих закладів з вимогою надати перекладача, то як має вчинити слідчий, якщо іноземного громадянина затримано за підозрою у вчиненні злочину у неробочий і нічний час або вихідний день. В таких випадках було б доцільно забезпечити правовий механізм залучення перекладача у кримінальному провадженні, як це має місце, наприклад, у випадку залучення безоплатного захисника згідно з ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [4]. Тобто на нашу думку, потрібно прийняти аналогічний закон стосовно залучення й перекладачів. При вирішенні питання щодо залучення перекладача, слідчий, слідчий суддя, суд можуть використовувати довідково-інформаційний реєстр перекладачів, користування яким затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 березня 2013 року № 228, а також Порядком введення державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів. Згідно п. 1.3 вказаного Порядку, реєстр перекладачів – це веб-сторінка офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України, що містить відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з

біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час здійснення їх затримання, забезпечення надання їм правової допомоги, розгляду адміністративними судами справ щодо біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, здійснення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і прав про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України [5]. Держателем цього Реєстру перекладачів є Державна міграційна служба України, яка здійснює супроводження цього Реєстру. На практиці органи досудового розслідування Реєстром перекладачів фактично не користуються. Крім того, в цьому Реєстрі не завжди є інформація про перекладача, який володіє і розуміє ту мову, якою володіє чи розуміє та особа для якої необхідно залучити такого перекладача, особливо викликають труднощі при пошуку перекладача з мови, яку не викладають в школах чи вищих навчальних закладах, в також необхідності письмового перекладу. Певні труднощі виникають у разі виклику і запрошення перекладача в іншу місцевість, віддалену від великих населених пунктів, де крім загальноосвітніх навчальних закладів не має інших установ, звідки можна було б його запросити. Значно полегшали б пошук перекладачів і підвищили рівень процесуальних гарантій щодо дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження відносно мовного питання та дотримання принципу незалежності судів – це створення центрів з надання допомоги перекладачів або принаймні формування таких центрів на базі (або окремо) вже існуючих обласних центрів з надання вторинної правової допомоги, які б могли забезпечити участь кваліфікованих фахівців – перекладачів у випадках, коли перекладач відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення перекладу чи участі перекладача при досудовому розслідуванні чи в судовому засіданні [3]. Таким чином недостатня законодавча урегульованість механізму залучення перекладачів на досудовому розслідуванні та судовому провадженні залишається актуальною проблемою та створює труднощі у їх практичній діяльності та є ще однією прогалиною в законодавстві, яку доцільно усунути шляхом внесення доповнень до КПК України та інших законів і нормативно-правових актів у даному напрямі.

Втім, підняті питання підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичного семінару прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій. Дякую за увагу !

Список використаних джерел:

1. Генеральна прокуратура України : сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 12.02.2020).

3. Про залучення перекладачів у кримінальному провадженні : рішення Ради суддів України від 09.06.2016 № 48. Рада суддів України : сайт. URL: http://rsu.gov.ua/ua/events/

view/risenna-rsu-no-48-vid-09062016-pro-zalucenna-perekladaciv-u-kriminalnomu-provadzenni (дата звернення: 12.02.2020).

4. Про безоплатну правову допомогу : закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17 (дата звернення: 12.02.2020).

5. Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів: наказ МВС України від 11.03.2013 № 228. БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13 (дата звернення: 12.02.2020).

Олександр Миколайович МУЗИЧУК,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
декан факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ (НА ПРИКЛАДІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ)

Досягнення завдань кримінального провадження не є можливим без проведення процесуальних дій, які у випадках, передбачених законом, можуть обмежувати основоположні конституційні права і свободи людини. Правовою основою зазначеного виступають вимоги ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, відповідно до яких кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. При цьому, згідно з ч. 2 ст. 8 указаної Конвенції, органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Таке обмеження у демократичному суспільстві визнається обґрунтованим і необхідним, адже здійснюється з метою збереження сталого суспільного укладу держави.

Як показує досвід минулих років, суб'єкти реалізації правоохоронних функцій не завжди вчиняли відповідне обмеження прав і свобод людини обґрунтовано. Досить часто правоохоронні органи керувались принципами та мотивами, які явно не були спрямовані на виконання завдань кримінального процесу, зокрема, й щодо виявлення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Із прийняттям чинного КПК України одним із ключових учасників кримінальної процесуальної діяльності став слідчий суддя, який отримав повноваження, які в одних випадках відповідно до КПК України 1960 р. були притаманні прокурору, а в інших — слідчому. Прикладом наведеного твердження може слугувати той факт, що згідно з КПК України 1960 р. питання арешту вилученого майна вирішувалося слідчим, а прокурор, в свою чергу, був наділений повноваженнями щодо надання санкції на обшук.

Слід зауважити, що на етапі підготовки проекту чинного КПК України Ю. В. Скрипіна була переконана, що запровадження такого учасника кримінального провадження як слідчий суддя позитивно позначиться на якості судових рішень. На її переконання, це якнайкраще позначиться на їх обґрунтованості та вмотивованості, а також забезпечить реалізацію змагальних засад кримінального процесу, незалежність та неупередженість суду при здійсненні функції судового контролю. Крім того, на її думку, це також сприятиме: 1) розвантаженню судів загальної юрисдикції, які на сьогодні виконують ці повноваження; 2) диференціації кримінального судочинства, що

© Музичук О. М., 2020

дасть змогу вдосконалити механізм розгляду кримінальних проваджень; 3) більш ґрунтовному та виваженому підходу суддів до вивчення клопотань органів досудового розслідування й матеріалів кримінального провадження, що дозволить виключити формальне ставлення до них; 4) забезпеченню оперативності у вирішенні питання про надання дозволу про проведення таких слідчих (розшукових) дій як обшук або огляд житла чи іншого володіння особи; 5) своєчасності розгляду скарг на дії та рішення органів досудового розслідування, що є необхідною умовою для невідкладного поновлення порушених конституційних прав і свобод людини; 6) підвищенню рівня правової захищеності особи у кримінальному процесі загалом [1, с. 17].

Таким чином, на стадії досудового розслідування головним завданням слідчого судді є захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, до яких відноситься і застосування процесуальних дій правообмежувального характеру. У зв'язку з цим, наведемо позицію О. В. Линника, який зазначає, що функціональне призначення слідчого судді під час надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, які відповідно до закону проводяться не інакше як на підставі його ухвали, полягає в обґрунтуванні обмеження прав і свобод особи із досягненням потреб досудового розслідування [2, с. 565].

У той же час окремі вчені висловлюють категоричне бачення щодо доцільності запровадження такого учасника кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Таку позицію вони обґрунтовують тим, що судовий контроль суперечить сутності судової влади, єдиним призначенням якої є відправлення правосуддя, а санкціонування слідчим суддею застосування запобіжних заходів, надання дозволів на проведення обшуків та інших процесуальних дій означає здійснення відповідної кримінальної процесуальної функції, що притаманно лише органам виконавчої, а не судової влади [3, с. 65]. На наш погляд, наразі судовий контроль є однією з ефективних правових гарантій запобігання застосуванню необґрунтованого процесуального примусу зі сторони держави, в тому числі стосовно проведення обшуку. Обґрунтовується це тим, що в даному випадку ухвалення судового рішення про проведення обшуку потребує узгодження відносно самостійних і відокремлених один від одного учасників кримінального провадження, що забезпечує об'єктивність та необхідність обмеження прав і свобод людини під час його здійснення.

Інститут судового королю у питанні надання відповідного дозволу на проведення процесуальних дій є ефективною інституційною гарантією неправомірного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, зокрема, й недоторканності житла чи іншого володіння особи.

Отже, виходячи із вищенаведеного, доходимо попереднього висновку, що, незважаючи на певну прогресивність правового механізму судового контролю під час проведення досудового розслідування, все ж таки такий механізм потребує відповідного удосконалення. В першу чергу, у рамках зазначеного слід зауважити, що при прийнятті рішення про проведення обшуку слідчий суддя повинен урахувати те, що сторона обвинувачення зобов'язана надавати лише

належні докази, насамперед достатні для прийняття рішення щодо обмеження конституційних прав і свобод особи. Тож при комплексному аналізі законодавчих положень, які регламентують процедуру проведення обшуку, можна стверджувати, що сторона обвинувачення, доказуючи підстави його здійснення, зобов'язана надати документи, які за формою та процедурою отримання передбачені кримінальним процесуальним законодавством. Тому вважаємо, що рапорт оперативного працівника (чи дільничних офіцерів), який був покладений в основу прийняття приведеного слідчим суддею рішення про проведення обшуку, не є належним підтвердженням підстав для обшуку.

Для більш продуктивного аналізу даної проблематики доцільним вважаємо проаналізувати положення кримінального процесуального законодавства, якими безпосередньо керуються слідчі судді при винесенні ухвали про надання дозволу про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

Провівши комплексний аналіз законодавчих положень та наукових позицій щодо судового контролю при наданні дозволу на обшук, пропонуємо розглянути теоретичну структуру відомостей, які, на наше переконання, повинні міститися у клопотанні сторони обвинувачення про проведення обшуку та враховуватися слідчим суддею під час розгляду, а також мати смисловий взаємозв'язок.

Таким чином, слідчий суддя, розглядаючи клопотання сторони обвинувачення про проведення обшуку, зобов'язаний проаналізувати наявність логічного зв'язку між зазначеними вище обставинами. Тобто слідчий суддя має повно, об'єктивно та всебічно оцінити ступінь наявності підстав для проведення обшуку, зокрема, наявність взаємозв'язку між фактичними підставами для проведення обшуку. Вважаємо, що лише в сукупності, оцінивши наявність в клопотанні сторони обвинувачення про проведення обшуку досліджених елементів, слідчий суддя зможе за своїм внутрішнім переконанням дійти висновку щодо дійсної наявності підстав для його здійснення, а отже, надати дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

Список використаних джерел:

1. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2008. 219 с.

2. Линник О. В. Особливості судового контролю під час проведення обшуку, пов'язаного із втручанням у права особи. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (3 березня 2017 року) / МВС України. Нац. акад. Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький : Нац. акад. Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2017. С. 565–567.

3. Кожевников О. Участие прокурора в досудебных стадиях уголовного судопроизводства: монография. Москва : Уральская государственная юридическая академия, 2011. 2008 с.

Олександр Олександрович Юхно,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

За дослідженням встановлено, що початок досудового розслідування недостатньо законодавчо врегульовано у чинному КПК України, на відміну від КПК України 1960 року. Вказане слід пояснити сталими та дискусійними підходами у науці, що така діяльність є, як процесуальною, так і непроцесуальною. У чинному КПК України скасовано процедуру проведення тривалої перевірки заяв і повідомлень про злочини та необхідність ухвалення рішення про порушення або відмову в порушенні кримінального провадження і яка на сьогодні розпочинається згідно п. 5 ч. 1 ст. 214 КПК України з моменту реєстрації заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення в ЄРДР, без оформлення слідчим, прокурором будь-якого процесуального чи непроцесуального документу. Ця новела КПК України не сприймається вченими і практиками беззаперечно. Такий процесуальний механізм вказаного етапу досудового розслідування після 2012 року викликав дискусію з боку вчених, практиків та зауваження учасників кримінального провадження, як зі сторони обвинувачення, так й зі сторони захисту. Відсутність постанови про порушення кримінального провадження на сьогодні сприймається як суттєвий недолік і викликає доречні нарікання, аргументуючи що саме це призводить до порушення прав, свобод і законних інтересів його. Така прогалина призводить з одного боку до несвоєчасного інформування учасників кримінального провадження про першопочаткові дії у ньому, а з іншого не дає їм можливості реалізувати своє право на своєчасне надання певних доказів, додаткової та уточнюючої інформаціїі та на оскарження. Залишається дискусійним питання про приводи та підстави що могли б слугувати початком досудового розслідування. У зв'язку з вищезазначеним внесено значну кількість пропозицій з метою удосконалення положень КПК України згідно піднятих питань, які можна згрупувати на: 1) запровадження положень у КПК України щодо здійснення дослідчої (попередньої) перевірки заяв та повідомлень про злочини перед реєстрацією у ЄРДР; 2) законодавче закріплення «кримінальних проступків», що регламентовано чинним КПК України; 3) удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо встановлення приводів і підстав для початку кримінального провадження. Слід підтримати вчених у частині передбачення початку кримінального провадження – у винесенні постанови про його початок. Така пропозиція обгрунтовується положенням ч. 3 ст. 110 КПК України про процесуальні рішення, що приймаються слідчим, прокурором у

© Юхно О. О., 2020

формі постанови, яка виноситься у випадках регламентованих КПК України, а також коли це визнається необхідним вказаними посадовими особами.

Досліджуючи міжнародний досвід більшості країн пострадянського простору, встановлено, що ст. 210 КПК Азербайджанської Республіки, ст. 175 Республіки Білорусь, ст. 175 КПК Вірменії, ст. 321 Республіки Узбекистан, ст. 156 Республіки Киргизстан, ст. 146 КПК Російської Федерації, закріпили стадію порушення кримінальної справи. Крім того, у КПК цих держав регламентовано дослідчу перевірку за заявами та повідомленнями. В той же час, досудове розслідування згідно КПК в Грузії, Казахстані та Україні розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. В англосаксонській системі права (США, Велика Британія) не існує кодексів. У США кримінальне провадження вважається розпочатим з моменту реєстрації заяви чи повідомлення про злочин, яких щорічно реєструється від 10 до 13 млн. У Великій Британії уповноваженими особами офіційно не оформлюється процесуальний акт про початок провадження у справі, хоча його може ініціювати кожен із посадовців поліції, на тих же підставах, що й потерпілий, і в цій країні не відомі такі форми досудового розслідування, як дізнання та слідство. У свою чергу країни романо-германської правової сім'ї (Німеччина, Франція) характеризуються переважно правовими нормами, які закріплені в кодифікованих нормативних актах, зокрема що регулюють досудове і судове провадження. В Німеччині не існує стадії порушення кримінального провадження. Приводами для його початку виступає службовий розсуд поліції і прокуратури, заяви приватних осіб та скарги потерпілих у справах приватного обвинувачення, представників громадської влади, судових органів. Після початку провадження прокурором, розслідування проводить поліція, (окрім складних і важливих справ), у формі «вільного доказування». У Франції також відсутня стадія початку кримінального провадження, а існує декілька різновидів попереднього дізнання. За результатами дізнання прокурор ініціює кримінальний позов (спеціальну вимогу, кримінальну справу) про застосування покарань щодо підозрюваних або за фактом злочину який направляється судовому слідчому для проведення досудового слідства. На основі порівняльного аналізу питання початку кримінального провадження в західноєвропейських країнах та США, можна зазначити наступне: початок кримінального провадження не пов'язується із складанням процесуального документа; дії повязані з початком кримінального провадження чітко не виокремлюються в окрему стадію. При всьому позитиві зарубіжного досвіду, за визначенням О. А. Вакулика і Ю. І. Азарова, їх процесуальне законодавство характеризується багатьма дискусійними положеннями, наявністю певних проблем у правозастосуванні і важливо упередити це «перенесення» у національне законодавство. Так, у цих країнах повноваженнями щодо прийняття заяв чи повідомлень про злочини наділена лише поліція, що звужує реалізацію прав і законних інтересів громадян. У той же час, згідно ч. 4 ст. 214 КПК України такий обов'язок в Україні покладено на прокурора, слідчого, уповноважену на прийняття та реєстрацію заяв особу. Наявність такої норми дозволяє нашим громадянам і особам, що перебувають на

її території, більшу можливість звернутись до будь-якого правоохоронного органу та повідомити про вчинений злочин, а не «шукати» поліцейського. В цьому є перевага нашого національного законодавства. Слід навести позицію В. Нора і Н. Бобечка, що не слід здійснювати сліпе запозичення елементів моделей кримінального процесу зарубіжних держав без урахування особливостей правової системи України, історичних традицій державотворення, рівня професіоналізму та правосвідомості правозастосувачів, менталітету населення та інших чинників. Законодавцеві не варто бездумно копіювати зарубіжний досвід, а перед введенням відповідних новел слід зрозуміти, чому в кримінально-процесуальному законодавстві інших держав діє той чи інший інститут. Лише за такого підходу, грунтуючись на власному досвіді, нововведення легше інтегрувати до вітчизняної моделі кримінального судочинства, узгодити їх із наявними процесуальними інститутами, обгрунтувати доцільність змін кримінального процесуального законодавства. Окремої уваги і підтримки заслуговує наукова позиція В. І Фрича, О. Б. Комарницької, Г. І. Глобенка та інших вчених про те, що у положеннях глави 41 КПК України, не в повній мірі враховані особливості процесуальної діяльності окремих службових осіб щодо початку досудового розслідування, зокрема на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до ЄРДР при першій можливості (ч. 3 ст. 214 КПК України). Крім цього, законодавець не передбачив механізму початку досудового розслідування у разі виявлення ознак злочину на повітряному транспорті, а також на території дипломатичних представництв чи консульських установ України, що знаходяться за її межами. Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України також не визначений як процесуальна особа, що уповноважена розпочати досудове розслідування. Вказана прогалина підлягає усуненню в законодавчому порядку, що ми підтримуємо.

Автор наполягаючи на пропозиції щодо запровадження відносно винесення постанови про порушення кримінального провадження при реєстрації заяви до ЄРДР, або відмові в цьому, зазначає, що у науці залишаються дискусійними питання щодо визначення приводів і підстав для цього. Привід є інформація про злочин з точки зору її форми, а підстава з точки зору її змісту, але на жаль, ці визначення законодавець оминув, зокрема у ч.1 ст. 214 чинного КПК України. Вказане призводить до неоднозначності при правозастосуванні та є суттєвою проблемою конституційної вимоги доступу громадян до правосуддя й умовами можливих зловживань, хоча й ч. 2 ст. 94 КПК України 1960 р. була «розмитою» і неконкретною у визначенні «достатності даних, які вказують на ознаки злочину». Тому, як теоретично, так і практично ці питання можуть бути вирішені з точки зору встановлення ознак складу злочину чи кримінального проступку (злочини невеликої тяжкості) по кожній конкретній заяві, за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора. Але при цьому, на думку Н.В. Жогіна і Ф.Н. Фаткулінна з цих питань не можна надати надійний рецепт, не скочуючись до теорії формальних доказів. Слід підтримати наукові позиції вчених, що

підставою для винесення постанови про порушення кримінального провадження може бути наявність ознак (мінімальну вірогідність вчинення) суспільно небезпечного діяння. Приводом до цього може слугувати : інформація про вчинений злочин чи кримінальний проступок у тому обсязі, який є необхідним та достатнім для орієнтовного висновку про можливість вчинення вказаного і його кримінально-правову кваліфікацію; відповідність вимозі ідентифікувати особу негайно, або в близькому наступному яка повідомляє про вчинене, при цьому повинна бути дотримана вимога, що така заява не повинна бути анонімною. За визначенням Аленіна в ст. 214 КПК України є суттєва прогалина щодо закріплення підстави щодо забезпечення заходів безпеки особи заявника, або членів його сім'ї та близьких родичів, якщо шляхом погроз або інших протправних дій щодо них здійснюються спроби вплинути на заявника, на відміну від ст.ст. 521-532 КПК України 1960 р. У разі відсутності приводів і підстав слід підтримати пропозицію науковців про законодавче закріплення у ст. 214-1 КПК відмови слідчим, прокурором в реєстрації заяви чи повідомлення до ЄРДР. Враховуючи досвід прибалтійських країн, в Україні прийнято Закон про «Кримінальні проступки», без запровадження проведення дослідчої (попередньої) перевірки заяв, повідомлень про кримінальний проступок. Однак, доцільно привести у відповідність до положень КПК України відомчі нормативно-правові акти правоохоронних органів та встановити тих учасників кримінальних проваджень які будуть їх розслідувати. Втім підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню.

Втім, підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичного семінару прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Вікторія Вікторівна АБЛАМСЬКА,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ:
ORSID iD: https://orcid.org/0000-0002-2415-7235

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Для сучасної Української держави європейська інтеграція це той вектор розвитку, що передбачає реформування національної правової системи у напрямі зближення із законодавством країн Європейського Союзу. Посилення євроінтеграційних процесів в Україні передбачає зміни у всіх галузях права, першочерговим завданням чого має стати забезпечення прав і свобод людини. Саме у такому напрямі повинно здійснюватися реформування національного законодавства, яке, до речі, останнім часом зазнало суттєвої трансформації. Перш за все, це зумовлено потребами удосконалення правових механізмів захисту особи, охорони її прав, свобод та законних інтересів. І особливо гостро це питання стоїть в світлі міжнародних зобов'язань, які наша держава взяла на себе після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1905 року (далі – Конвенція). З цього часу ми визнали юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд), який протягом своєї діяльності продемонстрував дійсну значимість захисту тих прав і свобод, що гарантовані Конвенцією. Відмітимо, що згідно з даними Європейського суду станом на кінець 2019 року в справах проти України прийнято 1 413 рішень, з яких у 1 383 вказано хоча б на одне порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією, і лише в 19 рішеннях не визнано жодного з порушень.

Відтак, з прийняттям у 2006 році Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» був запущений правовий механізм виконання рішень цього суду. Звісно, що це безпосередньо спрямовано на запобігання порушень норм-вимог Конвенції та дозволяє запозичати найкращі концепції ефективного дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини. Конвенцію та практику Європейського суду, згідно ст. 17 вказаного Закону, українські суди зобов'язані застосовувати при розгляді справ як джерело права [1].

Говорячи про обов'язок державних органів застосовувати прецендентну практику Європейського суду, слід послатися на прямі норми вказаного Закону та ст. 46 Конвенцій, відповідно до яких у разі програшу України в будь-якій справі проти неї остаточне рішення Європейського суду є обов'язковим для виконання. Під виконанням остаточного рішення цієї установи, розуміється вжиття низки заходів індивідуального та загального характеру.

Заходи індивідуального характеру спрямовані на усунення конкретного порушення. По-перше, це виплата заявнику сум справедливого відшкодування моральної та матеріальної шкоди, а також судових витрат (ст. 41 Конвенції). По-

© Абламська В. В., 2020

друге, відновлення порушених прав заявника, тобто відновлення, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який заявник мав до порушення Конвенції, шляхом повторного розгляду справи національними судами України відповідно до чинного законодавства. Такий перегляд може також виправити рішення національного суду, яке за своєю суттю суперечить Конвенції.

Вжиття певних заходів загального характеру спрямовано на забезпечення усунення системних проблем у внутрішньому законодавстві (недоліків конкретних норм), які лежать в основі виявленого Європейським судом порушення та усунення підстав для надходження до нього аналогічних заяв у майбутньому. В більшості випадках такими заходами є внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування. Відтак, виконання рішення Європейського суду загального характеру слід вважати своєрідним імплементаційним заходом, оскільки на державу покладається низка взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих дій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства, що суперечать або не узгоджуються з нормами Конвенції, тим самим зумовлюючи порушення прав і свобод людини.

Виплата справедливого відшкодування, яка завжди чітко прописана в остаточному рішенні Європейського суду, це не єдиний обов'язок держави, що випливає з нього. Інші заходи індивідуального та загального характеру, які мають відповідати національному законодавству, держави вправі обирати самостійно.

У квітні 2020 року Кабінетом міністрів України була створена Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини» (далі – Комісія) [3]. Новостворена Комісія є тимчасовим консультативно-дорадчим органом відповідно до покладених на неї завдань: 1) вивчає результати діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань виконання рішень Європейського суду у справах проти України; 2) готує пропозиції щодо формування і реалізації державної політики стосовно подолання проблеми, констатованої Європейським судом у рішенні проти України, розробляє загальну стратегію, а також план дій на її виконання; 3) розробляє пропозиції (рекомендації) з метою повного та ефективного виконання рішень Європейського суду та за результатами своєї роботи подає їх Кабінетові Міністрів України; 4) бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції.

Необхідність підсилення державних заходів із указаного напряму зумовлено наступними чинниками. По-перше, як свідчить статистика протягом багатьох років Україна займала перше місці серед держав-членів Ради Європи за кількістю справ, які перебували на розгляді Європейського суду. Так, станом на 31.12.2018 року на розгляді в Європейському суді перебувало 7 250 справ проти України, що складає 12,9 % від загальної кількості справ. На кінець 2019 року кількість таких справ збільшилась і вже становила 8 850 справ, що складає 14,8 % від загальної кількості. По-друге, за останні 10 років Україна не виконала 67 % із загальної кількості провідних рішень Європейського суду проти України

(117 рішень чекають на виконання). Такі дані наводить Європейська мережа з виконання рішень (European implementation network далі – EIN), яка представила інтерактивну карту з інформацією щодо 47 країн Європи, які підписали Конвенцію. Зауважимо, що під провідними слід розуміти ті рішення Європейського суду, які визначають нову значну або системну проблему в країні, вирішення якої вимагає прийняття заходів загального характеру. На думку EIN, якщо провідні судові рішення не виконані, це означає, що основними питаннями захисту прав людини не займаються. Оцінка частки провідних судових рішень, що виконуються, є найкращим методом для оцінки того, чи проводить країна загальні реформи для виконання рішень Європейського суду. Показник виконання таких рішень Україною – один з найгірших у Європі (67 %).

Таким чином, наведені факти свідчать про те, що незважаючи на певні позитивні кроки, зроблені Урядом України протягом останніх років, все ще існує багато проблем із різних питань, пов'язаних із застосуванням практики Європейського суду. Вважаємо, що на сьогодні досить актуальним є питання щодо систематизації рішень Європейського суду, винесених у справах проти України, з метою узагальнення констатованих порушень, що дасть змогу виявити найбільш уразливі законодавчі положення, суперечності та прогалини. І вже з урахуванням цього можливо буде запропонувати певну концепцію із системного вдосконалення національного законодавства, адже останні законодавчі зміни та нововведення лише вказують про свою безсистемність, створюючи нові загрози порушень прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : закон України від 23.02.2006 р. № 3477–iV. *Відомості ВРУ*. 2006. № 30. Ст. 260.

2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Про утворення Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2020-%D0%BF.

Сергій Євгенович АБЛАМСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ ПРОЦЕДУРНИХ ВИМОГ ЗАКОНУ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ЯК КРИТЕРІЙ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Згідно із вимогами КПК України, зміст і форма кримінального провадження повинні відповідати як загальним засадам кримінального провадження, так і іншим положенням закону, якими регламентована конкретна діяльність уповноважених службових осіб.

Як засвідчує аналіз судової практики, найбільш поширеними прикладами порушення процедурних вимог закону щодо здійснення процесуальних дій, у результаті чого зібрані докази визнаються недопустимими, є недотримання процесуальної форми проведення допиту, обшуку, освідування, пред'явлення особи для впізнання тощо.

Так, прикладом порушення процедурних вимог закону щодо здійснення процесуальних дій є визнання судом недопустимим доказом протоколу допиту потерпілого через те, що в ньому не зазначено відомостей про особу, яка провела допит та відсутній підпис цієї особи. Окрім того, в протоколі було зазначено причину виклику свідка на допит, яка не має стосунку до справи. В подальшому за результатами отриманих під час такого допиту інформації було проведено інші процесуальні дій, які також визнані судом недопустимими доказами за принципом «плодів отруйного дерева», зокрема, ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів [1].

В іншому випадку судом визнано недопустимим доказом протокол освідування особи з тієї причини, що в протоколі не зазначено процесуальний статус особи, яка освідувалась; не пред'явлено особі постану прокурора про проведення освідування, а також не роз'яснено особі права під час проведення слідчої (розшукової) дії. З огляду на це, Верховний Суд констатував, що недотримання вимог кримінального процесуального закону призвели до порушення форми кримінального процесу, яка є основною гарантією забезпечення засади законності. Зокрема, затриманий був позбавлений права на захист, права висловлювати свої заперечення чи зауваження стосовно проведених відносно нього процесуальних дій [2].

На практиці має місце й порушення процесуального порядку проведення пред'явлення особи для впізнання за участю свідка, що стало підставою для визнання протоколу недопустимим доказом. Зокрема, колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду встановлено, що перед пред'явленням особи для впізнання свідок, не описуючи зовнішній вигляд особи, яку має впізнавати, зазначила, що зможе впізнати таку особу за

© Абламський С. Є., 2020

віком, зростом, тілобудовою та рисами обличчя, не конкретизуючи їх, проте впізнала невідому особу за віком, рисами обличчя, тілобудовою, а також за одягом, в якому цей же чоловік був одягнений під час вчинення злочину, при цьому не заявляючи до проведення впізнання про одяг як прикмету. Крім того, всупереч вимог ч. 2 ст. 228 КПК особа, що пред'являлася для впізнання, була одягнена у сині джинси та сіру куртку, а троє інших осіб, які пред'являлися з ним до впізнання, були одягнені в чорні куртки і чорні штани [3].

В іншому кримінальному провадженні протокол пред'явлення особи для впізнання визнано судом недопустимим доказом на підставі того, що його проведено за відсутності понятих та з порушенням порядку пред'явлення особи для впізнання за фотознімками. Так, відповідно до вимог ст. 228 КПК України перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, але може впізнавати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, що повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи. Відповідно до частин 1, 2, 6, 7 ст. 228 КПК України встановлений порядок впізнання особи по фотознімкам. Однак, судом були встановлені порушення вказаних норм. З показань потерпілої та свідка вбачається, що обвинуваченого перед впізнанням, яке було здійснено у відділенні міліції, пред'явили потерпілій на вулиці. При цьому інші особи для впізнання їй не пред'являлися в цей час. Також потерпіла вказала, що впізнання на досудовому розслідуванні по фотознімкам відбулося за її участі вже після того, як працівник міліції попередньо продемонстрував їй на вулиці затриманого як схожого по її описам чоловіка, якого вона пізніше впізнавала в ході слідчої дії. Зазначала, що особи, які пред'являлися їй для впізнання, мали інші ознаки зовнішності за тілобудовою, по віку, зросту, були старші за затриману особу. Сам же затриманий зазначав про те, що його повторно представили для впізнання потерпілій серед осіб, які за зовнішністю не були подібні до нього, мали суттєві відмінності. У зв'язку з цим, суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій цілком правильно вказали на те, що такі докази не можуть бути достатньою підставою для висновку про винуватість обвинуваченого у вчиненні ним грабежу щодо потерпілої [4].

Таким чином, додержання процедурних вимог щодо здійснення процесуальних дій в кримінальному провадженні, по-перше, забезпечує дотримання процесуальної форми кримінального провадження; по-друге, є запорукою допустимості доказів, отриманих у результаті проведення процесуальних дій; по-третє, сприяє виконанню завдань кримінального провадження та додержанню його основних засад.

Список використаних джерел:

1. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08.10.2019 (справа № 639/8329/14-к). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85238666.

2. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.12.2019 (справа № 588/1199/16-к). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86505861.

3. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07.08.2019 (справа № 607/14707/17). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83589933.

4. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.12.2019 (справа № 761/2021/16-к). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86505832.

Анна-Марія Юріївна АНГЕЛЕНЮК,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАЛЕЖНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Згідно прийнятого у 2012 році кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) скасовано інститут додаткового досудового розслідування. Так, суд повинен опираючись на зібрані докази прийняти рішення по суті кримінального провадження, відповідно зібрані докази повинні бути належними, допустимими, достовірними, достатніми, оскільки у іншому випадку суд не зможе на них опертись під час прийняття свого рішення. Окрім, у кримінальному судочинстві обов'язкове дотримання передбачених кримінально-процесуальним законом способів і умов одержання доказів, так як саме процесуальний порядок їх одержання за допомогою використання передбаченого законом джерела і відображення, фіксації в цьому джерелі перетворює їх у докази.

Враховуючи досягнення людства у науці та технічному прогресі, актуальним на сучасному етапі розвитку кримінального процесу в Україні стає використання електронних доказів.

Проблематику використання електронних інформаційних технологій в кримінальному процесі вивчали такі автори як А.Б. Антонюк, В.Г. Дрозд, О.Д. Жученко, Ю.Ю. Орлов, С.С. Чернявський та інші. Проте, використання електронних доказів у кримінальному процесі України недостатньо досліджене та недостатньо врегульоване згідно чинного законодавства.

Збирання доказів, в тому числі тих, що пов'язані з використанням електронно-технічних носіїв інформації, є одним із етапів процесу доказування, який має важливе значення для доказування загалом, оскільки є початковою ланкою від якої залежить надалі визнання доказу належним у суді.

Згідно ст. 85 КПК належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів [1].

За кримінальним процесуальним законодавством України передбачена можливість збору доказів як стороною обвинувачення так і стороною захисту. Відповідно від того на скільки якісно і з дотриманням закону будуть зібрані докази під час досудового розслідування, залежить подальший результат, а саме оцінка цих доказів в судді й прийняття рішення по кримінальному провадженню в цілому. Слід зауважити, що у випадку неповністю сформованої доказової бази, не завжди є можливим визначити істину в кримінальному провадженні,

© Ангеленюк А-М. Ю., 2020

встановити злочинця, що призведе до складнощів відшкодування шкоди потерпілому.

Слід наголосити, що на практиці виникають складності у випадку, коли доказова інформація розміщена на електронних носіях, зокрема невстановлений чіткий порядок збирання таких доказів [2, с. 210]. Так, наприклад, для встановлення належності доказу інколи під час судового розгляду необхідно призначити комп'ютерно-технічну експертизу, однак установлення автентичності цифрової фонограми (відеограми) залишається проблемним питанням для експертів, на яке слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд не завжди можуть отримати відповідь [3, с. 18, 20], зокрема у випадку наявності копії та за відсутності оригіналу запису чи пристрою на якому проводився запис тощо. Таким чином у разі сумнівів щодо монтажу та спотворення інформації у вказаному вище випадку, вона не братиметься до уваги та є недопустимою як доказ у кримінальному провадженні. Також слід констатувати, що одним із невирішених на сьогодні аспектів у кримінальному процесі України є процесуальний порядок збереження електронного документа [4, с. 34].

Наступним питанням, що потребує уваги є відсутність на даний час в Україні єдиної електронної системи документообігу між органами досудового розслідування, прокуратурою та судом під час досудового розслідування. Слід наголосити, що з 2012 року (з моменту вступу в дію КПК) значно збільшено об'єми документообігу між органами досудового розслідування, прокуратурою та судом, що безперечно вимагає забезпечення умов його ведення у темпі реалій сучасності.

В Україні на даний час функціонують різноманітні електроні бази, зокрема: Єдиний реєстр досудових розслідувань, Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, Єдиний державний реєстр судових рішень – однак жодна з них не забезпечує саме документообіг під час досудового розслідування вказаних вище органів.

Обмін електронними документами та інформацією між судовими та правоохоронними органами – найбільш чутлива проблема, оскільки гостро стоїть питання процесуальних строків, протягом яких повинен бути розглянутий документ. Часто такі строки обчислюються годинами, а тому миттєве направлення до суду електронного документу для розгляду забезпечить дотримання вимог КПК [5, с. 119].

Слід підтримати позицію, що потреба в централізованому об'єднанні процесу обміну електронною інформацією та доступу до інформаційних систем в рамках кримінального процесу породжує необхідність розробки електронного кримінального провадження [5, с. 121]. Окрім, необхідно також створити окрему електронну базу або додати відповідні функції до існуючих електронних систем, з метою забезпечення електронного документообігу між органами досудового розслідування, прокуратури та суду під час досудового розслідування,

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 09.05.2020).

2. Сіренко О. В. Електронні докази у кримінальному провадженні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).* 2019. Вип. 14 С. 208–214.

3. Орлов Ю. Ю., Чернявський С. С. Використання електронних відображень як доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 3 (104). 2017. С. 13–25.

4. Дрозд В. Г. Досвід Киргизької Республіки щодо використання електронного документа як доказу в кримінальному процесі. Матеріали круглого столу «Електронне кримінальне провадження» (25 липня 2019 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. С. 34–36. URL: http://napu.com.ua/materialy/ elektronne_kruminalne_provadjenia.pdf.

5. Жученко О. Д. До питання про передумови розроблення електронного кримінального провадження в Україні. *Правова держава*. № 33. 2019. С. 116–122. URL: http://pd.onu.edu.ua/ article/view/162022/165410.

Олеся Ігорівна АРСЕНІ,
кандидат юридичних наук, прокурор,
Харківська місцева прокуратура № 4
Харківської області, м. Харків

ПРОБЛЕМАТИКА ОБЛІКУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У СИСТЕМІ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ТА КОНТРОЛЬ ПРОКУРОРА

Діяльність органів прокуратури України являє собою єдину систему спеціально створених органів та її загально стратегічне завдання полягає в забезпеченні дії в державі принципу верховенства права, зміцнення законності і правопорядку. За слушною думкою В. Б. Ястребова, специфіка роботи прокуратури полягає в тому, що вона є єдиним державним органом, для якого нагляд за додержанням законів складає сенс, сутність і основу діяльності [5, с. 45]. Отже, в досудовому кримінальному провадженні одним із основних обов'язків прокурора є здійснення нагляду за діяльністю органів досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Відповідно до наказу Генеральної прокуратури № 51 від 28.03.2019 зазначено, що перший заступник та заступники Генерального прокурора, заступник Генерального прокурора – Головний військовий прокурор, заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, керівники регіональних, місцевих, військових прокуратур, їх перші заступники та заступники, керівники самостійних структурних підрозділів Генеральної прокуратури України, регіональних і військових прокуратур регіонального рівня, їх заступники у межах повноважень, визначених цим Порядком та іншими нормативно-правовими актами, і відповідно до розподілу обов'язків забезпечують: діяльність прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні (далі – прокурор у кримінальному провадженні), на засадах процесуальної самостійності та незалежності; виконання вимог закону при прийманні, реєстрації, розгляді та вирішенні заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР); щоденний моніторинг ЄРДР, систематичний – ЄРДР та інше [1, с.2].

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [2]. Крім того, відповідно до наказу Генерального прокурора України № 139 від 06.04.2016 на прокурорів та керівників органів досудового розслідування усіх рівнів покладається

© Арсені О. І., 2020

функція забезпечення у відомствах контролю за своєчасним, повним та достовірним внесенням інформації до ЄРДР у строки визначені кримінальним процесуальним законодавством [3]. У зв'язку з викладеним з метою забезпечення належного досудового розслідування ведеться облік кримінальних проваджень, який здійснюється шляхом внесення до Реєстру відомостей щодо руху кримінальних проваджень, а саме про: кримінальне правопорушення та номер кримінального провадження; передачу кримінального провадження чи матеріалів за підслідністю (частина сьома статті 214, стаття 216 КПК України) або за місцем проведення досудового розслідування (стаття 218 КПК України); об'єднання матеріалів досудових розслідувань (частина перша статті 217 КПК України), при цьому об'єднаному кримінальному провадженню присвоюється номер раніше розпочатого провадження; виділення досудового розслідування в окреме провадження, якому присвоюється новий номер кримінального провадження; прийняття кримінального провадження для проведення досудового розслідування; закінчення досудового розслідування (стаття 283 КПК України); зупинення досудового розслідування (стаття 280 КПК України); продовження строку досудового розслідування (статті 219, 294 КПК України); доручення прокурором здійснення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу (частина п'ята статті 36 КПК України); відновлення досудового розслідування; відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні (стаття 290 КПК України); повернення судом клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурору в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 288 КПК України; повернення судом кримінального провадження у порядку, передбаченому частиною третьою статті 289, пунктом 1 частини третьої статті 314, пунктом 2 частини другої статті 407 КПК України; повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору в порядку, передбаченому пунктом 3 частини третьої статті 314 КПК України [3,2].

Зі спливом часу та того, що практика вимагала вдосконалення системи було внесено певні зміни до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань у відповідності до частини першої статті 38, частини другої статті 214 Кримінального процесуального кодексу України, з метою приведення порядку ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань у відповідність до законодавства [4]. Виходячи з наведених норм, здається, що жодних складностей з їх розумінням та правозастосуванням не виникає. Однак, з практичної точки зору виникають деякі труднощі у веденні електронного кримінального провадження, а саме в частині внесення даних щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у різних вкладках («Характеристика кримінального правопорушника» та «Наслідок»), але розсилка та копіювання даних не можлива, у зв'язку з тим, що дана функція не передбачена. Крім того, при заповнюванні вкладок прокурор обмежений у часі і в деяких випадках повертає користувача до нульової позиції в системі без збереження даних, які вже

були внесені. У зв'язку з викладеним пропонуємо, за можливості, внести зміни щодо розсилки даних стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або збільшити час на внесення даних до системи.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України від 28 березня 2019 року № 51. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522 (дата звернення 15.07.2019).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print (дата звернення: 15.07.2019).

3. Про затвердження положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 6 квітня 2016 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522 (дата звернення 15.07.2019).

4. Про затвердження змін до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 31 січня 2019 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522 (дата звернення: 16.07.2019).

5. Ястребов В. Б. Прокурорский надзор : учебник для юридических вузов и факультетов. М. : ИКД «Зерцало-М», 2012. 432 с.

УДК 343.13 (477)

Вадим Миколайович БАБАКІН,
кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник відділу організації науково-дослідної та патентної діяльності наукового центру
Національного університету цивільного захисту України

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОТРИМАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ ПРИ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

За дослідженням, для отримання і використання на досудовому розслідуванні оперативно-розшукової інформації щодо злочинності серед молоді суттєве значення займає виявлення, фіксування, перевірка і оцінка доказів, на підставі яких приймаються правильні процесуальні і тактичні рішення щодо успішного проведення кримінального провадження. Як слушно зазначав А. Р. Бєлкін: «Доказування це пізнавальний процес, що можна уявити як процес вилучення, накопичення, переробки та використання доказової інформації» [1, с. 75], що ми підтримуємо, але до цього, на нашу думку, слід додати, що отримання і оцінка доказів може вплинути на подальше завдання, напрям, тактику та взагалі на організацію і проведення досудового розслідування.

Практичне використання слідчим на досудовому розслідуванні результатів виконання доручення дізнавача (проект закону), слідчого, прокурора щодо проведених слідчих (розшукових) дій, чи негласних слідчих (розшукових) дій, а також зокрема оперативно-розшукової інформації та іншої значимої інформації суттєвої для кримінального провадження, може полягати у наступному: – їх урахування при визначенні напряму розслідування, побудові та конструюванні версій щодо особистості ймовірного злочинця, зокрема із середовища неповнолітніх і молоді; визначення на їх підставі першочерговості й характеру та подальших слідчих (розшукових) дій; обґрунтування ними рішення про проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та нс(р)д, обшуку, слідчого експерименту, тимчасового доступу до речей і документів, допиту двох або більше раніше допитаних осіб та ін.; використання для досягнення психологічної та тактичної переваги над правопорушником; урахування слідчим як компонента слідчої ситуації при оцінці останньої та прийняття тактичного рішення [2], що ми підтримуємо, але до цього, на нашу думку, слід додати також наступне. З метою вирішення питання про доцільність застосування конфіденційної співпраці слідчого з джерелом оперативної інформації; обрання тактичних дій слідчим при використанні результатів проведених негласних слідчих (розшукових) дій; при визначенні доцільності та необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій; при вирішенні питання про застосування окремого виду запобіжного заходу до підозрюваного та прийнятті інших процесуальних і тактичних рішень.

© Бабакін В. М., 2020

Використання оперативно-розшукової інформації як підстави для підготовки, обрання певної тактики щодо проведення слідчих (розшукових) дій, перш за все повинно прийматися лише обґрунтуваним даними оперативно-розшукового характеру з метою використання у подальшому провадження відповідних слідчих дій [3, с. 46], а з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році – слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Процес використання, дізнавачем, слідчим і оперативним працівником значимої оперативної інформації на першому етапі її отримання носить інформаційний або орієнтуючий характер, а у подальшому, після отримання, фіксуванняздійснюється перевірка та оцінка її результатів, збирання додаткових значимих відомостей та їх процесуальне закріплення у кримінальному провадженні.

Як показує слідча та оперативно-розшукова практика, розслідування кримінальних проваджень, особливо загальнокримінального характеру, у яких проходять особи молодого віку, як підозрювані, мають окремі труднощі у розслідуванні у зв'язку зі складністю отримання доказів та викриття такої категорії осіб, які вчиняють їх за участю професійних злочинців, і, зокрема, учасників молодіжних злочинних груп і організацій. Це пов'язано також із проведенням досудового розслідування, як правило, лише відносно виконавців учинення злочинів, які в основному є молодими особами. При цьому виникають труднощі у виявленні організаторів таких злочинних груп, які в подальшому залишаються невикритими та без застосування до них кримінальної відповідальності. З метою усунення цих труднощів у досудовому розслідуванні, а саме у кримінальних провадженнях за фактами вчинення злочинів з боку молоді та учасників молодіжних груп і організацій, слідчому необхідно не тільки суворо дотримуватися засад кримінального провадження та процесуальної діяльності, а й удосконалювати пізнавальну діяльність. На нашу думку, слідчий, дізнавач, детектив і оперативний працівник поліції у своїй діяльності повинні не тільки фіксувати фактичні дані (збір доказів), а й вирішувати питання щодо ефективності й вибору тактичних прийомів щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Окремим питанням для слідчого залишається пізнавальна діяльність, що проводиться ним та суб'єктами оперативно-розшукової діяльності. Однією із проблем досудового розслідування є недоступність оперативної інформації для слідчого, яку оперативні підрозділи отримують під час проведення оперативно-розшукових заходів, а значиму оперативну інформацію, що стала відома слідчому, не завжди він може перевести у доказову. На практиці трапляються випадки, коли оперативні працівники володіють більш значним обсягом оперативної інформації, ніж слідчий. Такий підхід зводить нанівець зміст пізнавальної діяльності слідчого і призводить до неефективного здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні. Відносно нашого напряму дослідження для ефективного і оптимального розслідування злочинів, учинених молоддю та учасниками молодіжних злочинних груп і організацій, слідчому необхідно

володіти знаннями юридичної психології злочинців різних вікових категорій при розробці психологічних основ тактики та методики розслідування (наприклад, про особу злочинця, механізм та спосіб вчинення кримінального правопорушення тощо), а також отримувати інформацію про їх особисту і групову злочинну діяльність.

Відповідно до завдань оперативних підрозділів поліції, у межах своїх повноважень, при проведенні оперативно-розшукових заходів указані підрозділи зобов'язані отримувати значиму оперативну інформацію і знайомити щодо неї слідчого, а він повинен отримувати її у вигляді доказів з додатками за результатами негласних слідчих (розшукових) дій і ефективно використовувати у досудовому розслідуванні. В той же час існують випадки, коли слідчий неспроможний перевести оперативну інформацію у докази у випадку відсутності узгодженості з працівниками оперативних підрозділів поліції [5].

Таким чином, за результатами дослідження встановлено, що використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій проведених в ході оперативно-розшукових заходів сприяє слідчому і оперативним працівникам визначити найбільш доцільний напрям запобігання або припинення кримінальних правопорушень, особливо з боку молоді, їх розшуку у разі ухилення від органів досудового розслідування. Крім цього, встановлення особи, яка володіє відповідною інформацією для органів досудового розслідування. Практика діяльності оперативних підрозділів свідчить про те, що корисливі злочини проти громадян учиняє переважно саме кримінально-активна молодь. Необхідно зазначити, що виявлення та документування фактичних даних відносно осіб молодого віку або учасників молодіжних злочинних груп та організацій можливі за рахунок чіткої організації діяльності, зокрема із залученням осіб, які співпрацюють з працівниками слідчих і оперативних підрозділів Національною поліцією України.

Утім підняті питання не є остаточними і потребують окремого дослідження, або наукового вивчення. Пропоную учасникам науково-практичного семінару прийняти участь у обговоренні наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Белкин А. Р. Теория доказывания : науч.-метод. пособие. Москва : Норма, 1999. 420 с.

2. Алесковский С. Ю. Правовое регулирование применения полиграфа. URL: http://poligraf-kz.narod.ru.

3. Зажицкий В. И. Оперативно-розыскная деятельность и уголовное судопроизводство. *Российская юстиция : правовое науч.-практ. изд*. 2001. № 3. С. 45–47.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.

5. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / Є. М. Моісеєв та ін. ; за ред. проф. О. М. Джужи. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.

Людмила Володимирівна ГАВРИЛЮК,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник НДЛ проблем правового
та організаційного забезпечення діяльності Міністерства (ДНДІ МВС України)

Алла Василівна ПОНОМАРЕНКО,
кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення
діяльності Міністерства (ДНДІ МВС України)

СПРОЩЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

За загальним правилом до підслідності органів досудового розслідування Національної поліції віднесені здебільшого справи щодо кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я людини, власності та у сфері господарської діяльності, злочини проти честі й гідності особи, громадської безпеки, порядку й моральності, злочини проти довкілля та деякі інші злочини, які не належать до підслідності інших слідчих підрозділів. Відповідно, наявність у ст. 216 КПК України положень, які регулюють підслідність кримінальних проваджень між різними органами досудового розслідування, свідчить про функціонування самостійного правового інституту підслідності. Положення, присвячені регламентації даного інституту, визначають повноваження різних органів досудового розслідування, що здійснюється з урахуванням характеру конкретного кримінального правопорушення та його кваліфікації. Також цим інститутом унормовано процесуальний порядок передачі кримінальних проваджень від одного органу досудового розслідування іншому та порядок вирішення спорів про підслідність [1, с. 136].

Проте необхідно звернути увагу на те, що на сьогодні залишається не вирішеним питання щодо впровадження порядку здійснення досудового розслідування по кримінальним проступкам, чим в деякій мірі і пояснюється велика кількість кримінальних справ по яким здійснюється досудове розслідування слідчими Національної поліції. Так, «у середньому за рік від загальної кількості проваджень територіальних підрозділів поліції тяжкі та особливо тяжкі злочини становлять не більше чверті. Водночас некваліфіковані крадіжки та шахрайство (ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 190 Кримінального кодексу(КК) України), заподіяння легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК України), незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК України) налічують майже половину всіх зареєстрованих злочинів. Це призводить до того, що замість розслідування вбивств, розбоїв, грабежів та інших резонансних діянь слідчі змушені відволікатися на розгляд масиву дрібних правопорушень, які не становлять значної суспільної небезпеки, до того ж, здебільшого не мають судової перспективи.

© Гаврилюк Л. В., Пономаренко А. В., 2020

Одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є делегування дільничним офіцерам та інспекторам підрозділів патрульної поліції права здійснювати кримінальне провадження за зареєстрованими заявами і повідомленнями про нетяжкі кримінальні правопорушення» [2, с. 7-8], що цілком не суперечить ч. 3 ст. 38 КПК України. Де зазначено, що при досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України (ч. 3 ст. 38 КПК України). Про необхідність упровадження інституту кримінальних проступків і нових процесуальних форм для підвищення ефективності досудового розслідування зазначається і в Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України [3].

Деякі зміни у вітчизняне законодавство, щодо вирішення зазначених проблем намагаються запровадити на сьогодні законодавці. Зокрема, в проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 20.04.2018 № 7279-д передбачається внесення ряду змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України.

На нашу думку запровадження інституту кримінальних проступків та внесення відповідних змін до чинного законодавства, в деякій мірі покликані спростити процедуру розслідування правопорушень невеликої тяжкості. Запропонованими змінами до ст. 11 КК України визначається, що кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Відповідно до класифікації (ст. 12 КК України) кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Згідно з ч. 2 ст. 12 КК України кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Тобто можна зробити висновок, що проступок відрізняється від злочину лише видом покарання.

Також в законопроекті передбачено доповнити ч. 1 ст. 3 КПК України такими поняттями як «дізнавач», «керівник органу дізнання». За запропонованими новими змінами до КПК України передбачено доповнити статтями 39^1 та 40^1, в яких визначено повноваження «керівника органу дізнання» та «дізнавача». Зокрема, згідно зі ст. 40^1, дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого й несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання. На відмінно від положень чинного КПК України, розробники законопроекту запропонованими змінами до ст. 38 КПК України передбачили, що «Органами досудового розслідування є органи, що

здійснюють досудове слідство і дізнання» та чітко визначили, що досудове слідство здійснюють слідчі підрозділи, а дізнання – підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України [4].

Проте, на сьогодні існує ряд невирішених питань організаційно-правового характеру. Зокрема, з даного приводу слушно зазначає Рожнова В. В., що виникає питання, «чи будуть штатні дізнавачі утворені з числа нині діючих слідчих, чи будуть передбачені додаткові штатні посади? Зважаючи на те, що реальне сучасне навантаження на слідчого Національної поліції досягає 300-500-800 кримінальних проваджень, виокремлення штатних посад дізнавачів із числа штатних посад слідчих не є бажаним. Водночас, запровадження додаткових штатних посад в органах досудового розслідування потребуватиме додаткових витрат з Державного бюджету України (всупереч положенню про фінансово-економічне обґрунтування, що викладене у Пояснювальній записці до законопроекту)» [5, с. 234].

Отже, аналіз даного законопроекту дає підстави вважати, що запровадження відповідних змін сприятиме розвантаженню слідчих слідчих підрозділів органів Національної поліції значною кількістю кримінальних правопорушень, які після набрання чинності закону будуть віднесені до категорії проступків по яким досудове слідство здійснюватиметься дізнавачами або уповноваженими особами інших підрозділів органів Національної поліції за умови організаційно-правового врегулювання цього питання [6, с. 31].

Список використаних джерел:

1. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 136.

2. Чернєй В. В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2016. № 3 (100). С. 7–8.

3. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm (дата звернення 06.03.2019).

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень від 20.04.2018 № 7279-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення 12.04.2018).

5. Рожнова В. В. Про удосконалення нормативного регулювання особливостей досудового розслідування кримінальних проступків. Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики: тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 21 лист. 2018 р.). Харків, 2018. С. 233–235.

6. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський, Л. В. Гаврилюк та ін. ; Держ. наук.-досл. ін.-т. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.

УДК 343.13

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства,
факультет № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАНЬ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Проблемні аспекти здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх завжди привертали увагу світової громадськості. Так, Генеральною Асамблеєю ООН у 1985 р. встановлено «Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх» (Пекінські правила), положення яких мають враховуватися в законодавстві кожної країни і застосовуватися при розслідуванні та судовому розгляді справ даної категорії. Пункт 1 ст. 5 Правил встановлює, що система правосуддя щодо неповнолітніх спрямована, в першу чергу, на забезпечення благополуччя неповнолітнього, а також щоб будь-які заходи впливу на неповнолітніх правопорушників відповідали як особливостям особи, так і обставинам правопорушення. У свою чергу п. 4 ст. 14 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» передбачає, що процес стосовно неповнолітніх має бути таким, щоб враховувались їх вік і бажання сприяти перевихованню.

Важливим кроком на шляху запровадження вищевказаних стандартів на теренах нашої держави стало прийняття Закону України від 23 грудня 1993 р. «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та до Положення про комісії в справах неповнолітніх Української РСР», положення якого надали можливість звільняти від кримінальної відповідальності неповнолітніх, що досягли віку, з якого наступає кримінальна відповідальність, з застосуванням до них примусових заходів виховного характеру. Вищевказані положення також знайшли своє відображення у чинному кримінальному процесуальному законодавстві.

Застосування примусових заходів виховного характеру залежить від встановлення різних обставин, що стосуються як особи неповнолітнього, так і вчиненого ним кримінального правопорушення. Прийняттю рішення щодо їх застосування передує процес дослідження і підтвердження умов, перерахованих у положеннях ст. 97 КК України, а саме: а) неповнолітній вчинив злочин уперше; б) за ступенем тяжкості згідно ст. 12 КК України злочин віднесено до невеликої тяжкості або необережного середньої тяжкості; в) виправлення неповнолітнього можливе без застосування покарання. Наведений перелік є недостатнім та деталізується положеннями КПК України. Так, для вирішення питання, що досліджується також необхідно: а) встановити вік неповнолітнього; б) всі інші

© Глобенко Г. І., 2020

обставини, передбачені ст. 485 КПК України; в) отримати згоду на закриття кримінального провадження від неповнолітнього.

Теорія кримінального права виходить з того, що мінімальний вік кримінальної відповідальності тісно пов'язаний із здатністю особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Тому, на наш погляд, вирішення питання про відповідальність неповнолітнього обумовлюється його інтелектуальним і вольовим критеріями. Загалом вік неповнолітнього встановлюється за документами, в яких вказана дата його народження (паспорт чи свідоцтвом про народження). У разі їх відсутності відповідні дані можна отримати із книги реєстрації актів цивільного стану, довідок за місцем реєстрації громадян, журналів обліку новонароджених тощо. Документи, що підтверджують вік можуть бути як оригіналами, так і в копіях, завірених належним чином. При цьому є неприпустимим визначення віку неповнолітнього з його слів, родичів, знайомих, опікунів. За відсутності відповідних документів і неможливості їх одержання вік неповнолітнього встановлюється судово-медичною експертизою (п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК України).

Окремого розгляду також потребують питання, що стосуються аспектів вчинення неповнолітнім злочину вперше. Доведення факту вчинення злочину вперше здійснюється шляхом приєднання до кримінального провадження відповідних документів, зокрема, довідки про несудимість з Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки МВС України. У контексті розгляду даного питання заслуговує на увагу питання щодо допустимості застосування ст. 97 КК України у випадках, коли особа раніше звільнялася від кримінальної відповідальності з нереабілітуючих підстав. Не вдаючись до детального аналізу точок зору авторів, вважаємо, що важко визнати можливим виправлення примусовими заходами виховного впливу неповнолітнього, щодо якого раніше приймалось подібне рішення.

У провадженнях даної категорії прямо не передбачається але і виключається покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування (компенсації) шкоди. У зв'язку з тим під час розслідування необхідно з'ясувати, які він має власні доходи (заробітна платня, стипендія, інший самостійний заробіток) та у якому розмірі, з ким мешкає, чи має власне майно, чи мають його батьки можливість для відшкодування (компенсації).

Під час досудового розслідування має бути встановлено, чи зможуть батьки або інші законні представники забезпечити належний контроль над неповнолітнім. У випадках, коли законний представник заперечує проти прийняття рішення про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного впливу, необхідно з'ясувати причини подібної заяви і враховувати їх при прийнятті остаточного рішення. У свою чергу, згода законного представника відіграє важливу роль при виборі та призначенні вказаних заходів суддею.

Отже, рішенню про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру має передувати: а) детальне з'ясування всіх обставин кримінального провадження; б) виконання умов, передбачених нормами матеріального та процесуального; в) відшкодування (компенсації) шкоди.

Олександра Володимирівна ГОРЛОВА,
курсантка групи 304 факультету № 2 ХНУВС
Науковий керівник викладачка кафедри
кримінального процесу та організації досудового слідства
факультету № 1 ХНУВС, кандидат юридичних наук О. П. Заворіна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ ЩОДО ЯКОЇ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Відповідно до чинного КПК України, примусові заходи виховного характеру можуть застосовуватися лише до осіб, які на момент вчинення злочину були неповнолітніми. Виховний вплив держави в першу чергу повинен бути направлений на тих суб'єктів злочину, які в силу свого віку не повній мірі усвідомлювали негативні наслідки своїх злочинних дій. Проте особливе відношення до неповнолітніх правопорушників проявляється не лише у вигляді специфічних заходів, які будуть до них застосовані, а і у специфічному порядку кримінального провадження [1, с. 326-328]. Примусові заходи виховного характеру є альтернативою кримінальному покаранню неповнолітніх, які надають особі, яка вчинила кримінальне правопорушення можливість виправитися без ізоляції від суспільства. Примусові заходи виховного характеру застосовуються не лише за умови, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння після того, як їй виповнилося 11 років, і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, а і якщо під час постановлення ухвали про застосування таких заходів особа ще була неповнолітньою. Такий висновок зробила колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, зазначивши, що примусові заходи виховного характеру мають застосовуватись у будь-якому разі, незважаючи на ступінь тяжкості вчинюваного діяння [2].

Певними особливостями також характеризується мета примусових заходів виховного характеру. Метою застосування таких заходів має бути забезпечення інтересів неповнолітнього, які полягають в одержанні не тільки належного виховання, а й освіти, лікування, соціальної, психологічної допомоги, захисту від жорстокого поводження, насильства та експлуатації, а також у наявності можливості адаптуватися до реалій суспільного життя, підвищити загальноосвітній і культурний рівень, набути професію та працевлаштуватися [3].

Водночас, положеннями ст. 501 КПК України передбачено, що в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру суд приймає лише 2 види рішень: ухвалу про застосування примусових заходів виховного характеру, якщо прокурором буде доведено вчинення неповнолітнім, зазначеним у ст. 498 КПК України, суспільно-небезпечного діяння, чи ухвалу про відмову в застосуванні примусових заходів виховного характеру, якщо суд дійде висновку, що прокурор під час судового розгляду не довів факт вчинення суспільно-небезпечного діяння неповнолітнім,

© Горлова О. В., 2020

і закриває провадження, інших підстав для відмови в застосуванні примусових заходів виховного характеру законом не передбачено.

Аналіз норм законодавства свідчить: примусові заходи виховного характеру можуть бути застосовані виключно до неповнолітнього.

Примусові заходи виховного характеру, зокрема, застосовують:

- у разі постановлення судом рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності на підставі ч. 1 ст. 97 КК України;

- до особи, котра до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння (ч. 2 ст. 97 КК України;

- при звільненні неповнолітнього від покарання відповідно до ч. 1 ст. 105 КК України.

Одним з дискусійних положень в чинному законодавстві залишається той факт, що до теперішнього часу не визначено загальне поняття суб'єкта до якого застосовується заходи виховного характеру, тобто практично, у кримінальному провадженні до даного суб'єкта застосовується статус «неповнолітній свідок». Також відсутня окрема стаття, яка б роз'яснювала права та обов'язки суб'єкта, до якого застосовуються заходи виховного характеру.

Невизначеність статусу особи викликає плутанину на досудовому розслідуванні та судовому розгляді між особами свідками та особами, які скоїли суспільно-небезпечне діяння. На практиці нерідко неправильно визначається процесуальний статус такої особи, її допитують як свідка, який відповідно до вимог КПК України має інші процесуальні права й обов'язки, та щодо нього не передбачається застосування примусових заходів виховного характеру.

При цьому, необхідно врахувати, що відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (злочину). Згідно з ч. 1 ст. 11 КК України злочином є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Однак у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 22 КК України), така особа не є суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 18 КК України), а тому про підозру вказаній особі не повідомляється.

Вручення особі, що не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, письмового повідомлення про підозру розцінюється як незаконне притягнення до кримінальної відповідальності [4, с. 160-161].

Разом з тим, під час здійснення досудового розслідування, ця особа користується всіма правами підозрюваної особи, що визначені ст. 42 КПК України, і може їх реалізовувати через свого захисника та законного представника, участь яких є обов'язковою (п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 52, ч. 1 ст. 491 КПК України).

Процесуальні дії з нею повинні проводитись з дотриманням вимог глави 38 та ст.ст. 226, 227 КПК України. Зокрема, допит малолітнього або неповнолітнього необхідно проводити у присутності законного представника,

педагога або психолога, а за необхідності – лікаря, без перерви не більше години, а загалом – понад дві години на день.

Неповнолітньому доцільно також у доступній для його віку та розвитку формі роз'яснити вимоги ст. 63 Конституції України.

У випадках, передбачених ч.1 ст. 276 КПК України, неповнолітньому повідомляється про підозру з дотриманням вимог глави 22 КПК України.

Після вручення письмового повідомлення про підозру така особа набуває статусу підозрюваного**,** має права та обов'язки, визначені ст. 42 КПК України.

Слід мати на увазі, що виклик неповнолітнього підозрюваного до слідчого, прокурора або до суду здійснюється через його батьків або інших законних представників, а допит – відповідно до вимог ст.ст. 224, 226 КПК України у присутності захисника.

Якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або його визнано розумово відсталим, на допиті за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря (ст. 491 КПК України).

Для забезпечення найкращих інтересів неповнолітнього та виконання покладених на нього процесуальних обов'язків доцільно більш широко застосовувати ст. 493 КПК України щодо передачі його під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють [5].

У багатьох державах, всі санкції, які застосовуються до неповнолітнього мають суто виховний характер, направлений на недопущення рецидиву злочинів, роз'яснення прав та обов'язків неповнолітньому, проведення з ним виховних бесід, що є позитивним досвідом, який необхідно використовувати і в українському законодавстві [7].

На підставі викладеного, констатовано, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України потрібно удосконалювати в частині законодавчого визначення поняття суб'єкта, до якого застосовується заходи виховного характеру та чітко визначити права та обов'язки осіб, до яких застосовуються примусові заходи виховного характеру.

Список використаних джерел:

1. Торбас О. О. Загальна характеристика застосування примусових заходів виховного характеру за чинним КПК України. *Порівняльно-аналітичне право.* 2013. № 3–2. С. 326–328.

2. Інформаційний лист ВССУ«Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» № 223-66/0/4-17 від 16.01.2017 р. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html (дата звернення 04.04.2020 року).

3. Постанова ПВС України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» №2 від 15.05.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text (дата звернення 04.04.2020 року).

4. Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : монографія. Харків. 2016. 228 с**.**

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19 (дата звернення 04.04.2020 року).

6. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : Постанова ПВС України № 2 від 15.05.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text (дата звернення 04.04.2020 року).

7. Проць О. Є. Ювенальна юстиція: зарубіжний досвід та вітчизняні перспективи. Інтернет-конференція на тему «Проблеми правової ювеналістики». URL: http://conference.inf.od.ua/index.php/ru/spisok-materialov-konferentsii/sektsiya-4-pravarebenka-v-sfere-natsionalnogo-prava-i-yuvenalnaya-yustitsiya/59-prots-o-e-yuvenalnayustitsiya-zarubizhnij-dosvid-ta-vitchiznyani-perspektivi (дата звернення 04.04.2020 року).

Валентина Георгіївна ДРОЗД,
доктор юридичних наук, доцент,
с.н.с., начальник 3-го відділу науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України

ВИЗНАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА НЕДОПУСТИМИМ ДОКАЗОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУДОВА ПРАКТИКА

КПК України встановлює вичерпний перелік джерел доказів у кримінальному провадженні. Так, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. При цьому, суд повинен досліджувати докази безпосередньо (ст. 23 КПК України) за винятком показань, отриманих під час досудового розслідування в порядку ст. 225 КПК України.

Під час дослідження висновку експерту на предмет його відповідності критерію допустимості, вважаємо, слідчому та прокурору слід звернути увагу на наступне. По-перше, надання висновку має бути здійснено уповноваженим суб'єктом, зокрема відповідно до положень Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII. По-друге, мають бути дотримані законодавчі вимоги щодо складання висновку експерта. По-третє, відповідність наданих експертом висновків тим питанням, що поставлені в постанові про призначення експертизи. По-четверте, експертом під час проведення експертизи мають бути дотримані межі стосовно спеціальних знань, якими він володіє (ч. 4 ст. 101 КПК України). По-п'яте, у висновку обов'язково зазначається про те, що експерта попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ч. 2 ст. 102 КПК України). По-шосте, експерт має надати висновок виключно на підставі належних джерел інформації. По-сьоме, неможливість експерта в категоричній формі відповісти на поставлені йому запитання.

В контексті наведеного розглянемо деякі проблемні аспекти визнання висновків експертиз недопустимими у кримінальному провадженні. Так, прикладом визнання висновку експерта недопустимим доказом є випадок, коли судом визнано, що висновок судово-економічної експертизи, отриманий з недопустимих джерел, також є недопустимим доказом (відповідно до теорії «плодів отруйного дерева»). З огляду на це, в судовому рішенні суд не прийняв як допустимий доказ висновок судово-економічної експертизи, оскільки на вирішення експерту було поставлено питання щодо підтвердження висновків, викладених у довідці про перевірку Управлінням Держаудитслужби, яку суд визнав недопустимим доказом [1].

В іншому кримінальному провадженні судом встановлено, що постанова про призначення судово-медичної експертизи винесена неналежною особою та відповідно є недопустимим доказом з огляду на те, що слідчий не мав

© Дрозд В. Г., 2020

повноважень приймати таке рішення, оскільки він не входив до складу групи слідчих, яким доручено досудове розслідування [2].

Також неналежним джерелом доказу буде вважатися висновок експертизи, в якому експерт не може в категоричній формі відповісти на поставлені йому запитання. Побідні випадки, на жаль, мають місце на практиці. Наприклад, у кримінальному провадженні за обвинуваченням двох осіб у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 187, ч. 1 ст. 263 КК України, стороною обвинувачення як доказ їх винуватості надано висновок судово-трасологічної експертизи. Суд, дослідивши наданий доказ, дійшов висновку, що він не має доказового значення та є недопустимим, оскільки під час проведення експертизи встановлено, що відповісти на запитання, поставлені слідчим на вирішення, у категоричній формі неможливо [3].

В іншому кримінальному провадженні висновок судово-медичної експертизи визнано судом недопустимим доказом на підставі істотних порушень, допущених при залучені експерта для проведення експертизи, а також процесуального порядку надання матеріалів для проведення експертизи. Так, 20 січня 2018 року надійшло повідомлення з Рівенської ЦМЛ про смерть потерпілого. Того ж дня слідчим Рівненського відділу поліції ГУ НП в Рівненській області був проведений огляд місця події і, без внесення відомостей до ЄРДР, винесена постанова про призначення судово-медичної експертизи. Факт відсутності номеру ЄРДР також підтверджується вступною частиною висновку експерта. Тож, була порушена така вимога допустимості доказів, як дотримання процесуальної форми.

Із матеріалів іншого провадження вбачається, що висновок судово-медичної експертизи базувався на дослідженні експертом медичної карти стаціонарного хворого, однак, ухвала про надання доступу до документу не міститься в матеріалах кримінального провадження.

Частина 2 статті 242 КПК встановлює шість обов'язкових випадків для проведення експертизи, зокрема й для встановлення причин смерті. Водночас, в одному з кримінальних проваджень висновок судово-медичного експерта, яким встановлюються причини смерті потерпілого, є доказом, що визначає обставини, які не можуть бути встановленні іншими доказами, навіть в їх сукупності. Викладене надало підстави суду вважати, що допущені порушення є істотними, висновок експерта як доказ є недопустимим, а вирок суду не може ґрунтуватися на такому доказі.

З приводу отримання експертом медичної документації щодо потерпілого у непроцесуальний спосіб, суд виходив з наступного. Відповідно до ч. 4 ст. 69 КПК, експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. У будь-якому разі речові докази та документи, які надаються експертові, повинні бути отриманні у спосіб, передбачений ст. 93 КПК, належним чином залучені до кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК України (залежно від способу збирання) і набути відповідного процесуального статусу. З ними повинні мати можливість ознайомитися сторони, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої

здійснюється провадження, як під час досудового розслідування в порядку ст. 221 КПК України, так і після його закінчення в порядку ст. 290 КПК України. Судом перевірені та підтверджені доводи захисника засудженого щодо відсутності в матеріалах кримінального провадження медичної документації, а саме: медичної карти №318 стаціонарного хворого КЗОЗ «Березнівська ЦРЛ» на ім'я потерпілого та стаціонарного хворого Рівненської ЦМЛ № 907, на які посилається судово-медичний експерт, що, з огляду на положення ч. 12 ст. 290 КПК України, виключає допустимість залучення як доказів медичної документації та висновку експерта, формування якого здійснювалося на основі цієї документації [4]. Таким чином, в зазначеному кримінальному провадженні висновок судово-медичної експертизи визнаний судом недопустимим доказом не лише за критерієм неналежного джерела його отримання, а й неналежного способу отримання.

Вважаємо, врахування зазначених недоліків при проведенні досудового розслідування інших кримінальних проваджень сприятиме забезпеченню допустимості доказів, додержанню прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження та недопущенню притягнення невинуватої особи до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 17.09.2019 (справа № 243/2194/18). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84449791.

2. Ухвала Верховного Суду від 10.12.2019 (справа № 344/4693/15-к). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/86310204.

3. Постанова Верховного Суду від 05.03.2020 (справа № 666/5448/15-к). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88103418.

4. Ухвала Верховного Суду від 10.12.2019 (справа № 344/4693/15-к). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/86310204.

УДК 343. 132 (477)

Олена Олександрівна ЖУРАВЕЛЬ,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
суддя Первомайського міськрайонного суду Харківської області

ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІЙ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В ЗАКОНОДАВСТВІ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Національне законодавство вдосконалює напрями посилення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, зокрема тих, що опинились у сфері кримінальних процесуальних правовідносин. Значна увага приділяється розширенню повноважень судових інстанцій, зокрема на досудових стадіях кримінального процесу, що постійно закріплюється у законодавчих актах. Новелою КПК України стало введення такого учасника кримінального процесу, як слідчий суддя, який серед інших учасників кримінального провадження заслуговує на значну і особливу увагу та потребує свого окремого наукового дослідження, оскільки надані йому недосконалі повноваження у правозастосовній діяльності на сьогодні не спроможні до їх ефективного виконання. Про це підтверджують й постійні, але не завжди доречні зміни до його повноважень, зокрема про закріплення а потім відміну призначення ним у досудовому розслідуванні судових експертиз та ін. Звертає на себе деяка невизначеність та межі повноважень слідчого судді, оскільки в КПК України відсутня чітка їх регламентація і процесуальна повнота, не враховано кореляцію його функцій як слідчого судді, так і щодо його обов'язків за основним місцем діяльності судді як такого та ін. Вказане спонукає до дискусії та потребує напрацюванню певних пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення положень чинного КПК України та іншого законодавства. Вивчення досвіду законодавства окремих зарубіжних країн з цих питань надасть можливість використання їх при удосконаленні національного законодавства. На сьогодні правовий інститут слідчого судді пройшов відповідну процесуальну трансформацію, яка викликає певну зацікавленість з точки зору наукових і прикладних досліджень, що й спонукало до обрання теми цієї статті. Питання сучасного інституту слідчого судді знайшли своє відображення в наукових працях вчених: В. Г. Дрозд. Є. Марочкіна, Ю. І. Крючко, Л. М. Москвич, І. В. Назарова, Р. Р. Трагнюк, В. О. Кряжкова, Л. О. Сергієнко, П. М. Рабіновича, Л. М. Москвич, М. А. Макарова, В. О. Попелюшко А. В. Пономаренко, О. О. Юхна та інших вчених. На рівні кандидатських дисертацій ці питання досліджувались Бондюком А. Ф. (2017 р.), Полюховичем О. І. (2017 р.) та ін. вченими. Враховуючи, що після прийняття у 2012 році чинного КПК України до нього внесено понад 580 змін і доповнень, а також внесення змін у 2018 і 2019 роках до Конституції України і законодавства, що регулює діяльність і повноваження судових

© Журавель О. О., 2020

інстанцій, зокрема й доповнень, а потім й скасування певних повноважень слідчого судді, які також на сьогодні є недосконалими, то вказане потребує свого переосмислення та подальшого концептуального наукового і прикладного дослідження. Досліджуючи підняте питання, слід підтримати наукову позицію К. Ф. Гуценка, Л. В. Головка, Филимонова Б. А. про те, що слідчий суддя в Україні є певним «інструментом» суспільної довіри до суду якому доручено обов'язок реалізації конституційних гарантій поваги до захисту прав людини у кримінальному судочинстві. Діяльність слідчого судді має лише одну мету це об'єктивне дослідження всіх обставин справи. Його головним завданням є забезпечення суду якісним матеріалом проведеного дослідження, вірогідність якого під час розгляду не викликала би сумнівів [1, с 110–111]. Згідно дослідження генезису історичної появи та становлення слідчого судді у світі встановлено, що такий суб'єкт вперше з'явився в законодавстві та правозастосовній діяльності Франції ще у 1810 році на підставі прийнятого відомого «наполеонівського» Кодексу кримінального розслідування 1808 року. Цей кодекс застосовувався як базовий більше півтора століття, без значних змін, створивши для Європи концептуально нову систему проведення слідства, основним і незалежним суб'єктом якого став слідчий суддя. Пізніше цей процесуальний інститут був застосований країнами романо-германської правової системи Західної Європи: Австрією, Бельгією, Іспанією, Італією, Нідерландами, Францією, Німеччиною, Швейцарією. В той же час, в країнах класичного правового порядку країн континентального права відносно слідчого судді сформувались різні підходи стосовно його функцій і повноважень. Так, у Бельгії, Нідерландах і Франції слідчі судді представляють органи попереднього слідства першої інстанції [1, с. 6–12]. В Австрії, Нідерландах і Франції слідчі судді представляють органи попереднього слідства першої інстанції [2, с. 351]. За останні роки такий учасник кримінального провадження з'явився в кримінальному процесуальному законодавстві Латвії, Литви, Молдови, Казахстану, України. У Австрії, Німеччині дільничний (слідчий) суддя виконує функції судді дізнавача, який проводить слідчі дії та безпосередньо приймає участь у виявленні, оформленні та оцінці доказів. При цьому слідчі судді приймають до підозрюваного, обвинуваченого заходи державного примусу [2, с. 351]. Таким чином згідно законодавства окремих зарубіжних країн слідчий суддя, не приймає справу до свого провадження і вирішує ті питання, що пов'язані із забезпеченням досудового розслідування. За результатами дослідження їх повноважень встановлено, що слідчі судді беруть участь у процесі доказування, застосовують процесуальні заходи примусу до підозрюваного, обвинуваченого, запобігають конфліктам між сторонами обвинувачення й захисту при розгляді справ в суді першої інстанції по суті. Певну зацікавленість представляє такий досліджуваний процесуальний учасник в законодавстві Німеччини, де він представлений дільничним суддею, який виконує функції судді-дізнавача в головне завдання якого входить

забезпечення легітимності окремих доказів у справі та він виступає суб'єктом окремих заходів державного примусу [3, с. 75–76]. Зокрема, згідно параграфу 165 КПК ФРН, він наділений повноваженнями у невідкладних випадках виконати доцільні слідчі дії без погодження клопотання з прокурором, у разі неможливості встановлення контакту з ним, але з встановленням допустимості наявних обставин для цього. Крім вказаного, згідно до параграфу 114 цього ж кодексу він повинен проводити судові процесуальні дії при виданні наказу про арешт особи. У той же час, в окремих земельних і судових інстанціях та судах мають місце свої особливості в роботі слідчих суддей [4, с. 131–137]. В Австрійському кримінальному процесуальному законодавстві після 2008 року суттєво змінило повноваження слідчого судді і суттєво обмежило його повноваження. Так, на сьогодні він має право вирішувати питання щодо тримання особи під вартою на стадії досудового розслідування та давати згоду на такі слідчі дії, як : обшук та оперативне спостереження [5]. Практика цієї країни дає перевагу прокурорському нагляду, оскільки його система не передбачає отримання дозволу на підставі клопотання від слідчого судді. Наприклад, поліція має право здійснити арешт підозрюваного до 48 годин, але у разі необхідності продовження цього терміну, то лише прокурор може звертатись до слідчого судді з таким клопотанням. В свою чергу слідчий суддя, тільки на підставі особистого спілкування з підозрюваним, зокрема й в місцях утримання чи арештантських домах може вирішувати таке питання, але за присутності сторін кримінального процесу де обговорюються підстави висунення підозри та арешту і тримання під вартою [5]. У кримінальному процесуальному законодавстві Італії посада слідчого судді (спеціалізованого слідчого судді) який закріплений за досудовим розслідуванням, є в кожному трибуналі, судах адміністративного чи муніципального округу. Слідчий суддя здійснює судовий контроль за попереднім розслідуванням, зокрема за діяльністю працівників прокуратури та поліції та дотриманням з їх боку прав підслідних : санкціонування арешту, прослуховування телефонних переговорів, дотримання термінів розслідування, а в окремих випадках протоколювання показань важливих свідків. Вказані положення було б доцільно запровадити й в законодавстві України. В Іспанії слідчі судді входять у суддівський корпус на рівних правах з іншими суддями, зокрема при розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів, що в подальшому передаються в провінційні суди або суди у кримінальних справах здійснюють. Слідчі судді, за своєю функцією є слідчими, але не можуть розглядати розслідуванні ними справи. Вони можуть розглядати дрібні правопорушення і переглядати рішення мирових суддів. При цьому вони здійснюють судовий контроль за застосуванням заходів процесуального примусу та розгляд скарг на дії і рішення органів попереднього розслідування [6]. При цьому система слідчих суддів в Іспаніє є двоступеневою. Наприклад, в Мадриді діють декілька центральних

слідчих судів, що поширюють свої повноваження на всю територію цієї країни та виконують повноваження щодо підсудності національним (федеральним) судам. В свою чергу існують ще й провінціальні суди, що поєднують також функції слідчих суддів, зокрема при вирішенні питань: застосування запобіжних заходів, розгляд скарг на дії і рішення посадових осіб по справах що підсудні судам першої інстанції. Рішення цих судів можуть бути оскарженими в провінціальних судах. Слідчі суди Іспанії (в тому числі центральні) не являються незалежними та самостійними органами судового контролю за попереднім розслідуванням, тому що входять в загальну систему судів і мають однаковий правовий статус поряд з іншими судами країни. Ми підтримуємо наукову позицію тих вчених (М. М. Ковтун, Т. С. Бухранова та ін.), які зазначають, що недоцільно запозичати досвід Іспанії щодо поділу одного і того ж судового органу на слідчі та юрисдикційні функції. Правозастосовна діяльність Нідерландів характеризується населенням та правоохоронними органами високим рівнем довіри до діяльності слідчих судів, які уповноважені виконувати подвійну роль у кримінальному провадженні. З однієї сторони ці суди захищають права підозрюваного і обвинуваченого, а з іншої вони мають право надавати дозвіл на проведення обшуку житла з метою виявлення наркотиків, зброї , а також для оперативних заходів пов'язаних з встановленням засобів прослуховування. При цьому слідчий суддя здійснює безпосередній нагляд за досудовим розслідуванням, функції що в України виконує процесуальний керівник досудового розслідування (прокуратура), тобто за законністю на цій стадії кримінального процесу [7, с. 100–101]. Такі повноваження слідчих суддів доцільно було б закріпити й в Україні, оскільки у нас процесуальний керівник представляє орган, що в подальшому буде підтримувати обвинувачення в суді, що не відповідає доктринальним постулатам теорії права та кримінального процесу зокрема. Якщо дослідити запровадження слідчого судді в країнах пострадянського простору, то в більшості із них, такий суб'єкт вже запроваджений, а в окремих з них, таке питання ще розглядається. Так, ст. 40 КПК Латвії закріплює положення про процесуальний статус и функції слідчого судді. В доповнення до повноважень слідчого судді національного КПК України, в КПК Латвії до його повноважень ще додатково належить й сприяння ознайомлення особи яка має право на захист із матеріалами спеціальних слідчих дій, які не долучаються до кримінального провадження (початковими документами) та невиправдане порушення в кримінальному процесі охоронюваних законом таємниць. Крім цього такий суддя не може здійснювати паралельно функції судового контролю як слідчого судді з поєднанням функцій судді першої інстанції та ін. У ст. 54 КПК Казахстану слідчого суддю закріплено з першого січня 2015 року (з внесенням змін від 31 жовтня того ж року), він визнається суддею першої інстанції і в його повноваження входить судовий контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів осіб у кримінальному судочинстві. Зокрема, за вказаними змінами, він має право

санкціонувати проведення огляду, обшуку, виїмки, особистого обшуку, застосовувати запобіжні заходи та ін. Законодавство Молдови закріплює «слідчого суддю із кримінального переслідування», який є гарантом дотримання прав особи при досудовому розслідуванні і судового контролю за заходами, що застосовуються при такому переслідуванні. Окремої уваги заслуговують його повноваження (ст. 31 КПК) щодо скерування кримінального провадження, розгляд клопотань прокурора щодо проведення слідчих дій, негласних слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження (ч. 1 ст. 30 КПК), розгляд скарг на дії органів досудового розслідування та прокуратури (ч. ч. 2 і 3 ст. 300 КПК), виконання функцій, що притаманні органам слідства (ст. 109, 110 КПК), а також здійснення окремих функцій відносно виконання вироків судів (ст.ст. 469–471). Слід підтримати наукову позицію М. М. Ковтуна и Т. С. Бухранова про те, що в Молдові до компетенції слідчого судді із кримінального переслідування входить здійснення майже всіх превентивних судово-контрольних дій [8, с. 32–36], що ми підтримуємо. Дослідження міжнародно-правових актів та рішень Європейського суду з прав людини свідчать про те, що завдяки ним в Україні введено, як новелу правовий інститут слідчого судді, що суттєво вплинуло на значне покращення судового контролю саме на стадії досудового розслідування. В своєму рішенні по справі Ратушна проти України від 02 грудня 2010 року ЄСПЛ підтверджує вищезазначений нами висновок.

Дослідженні системи судового контролю з боку слідчого судді у міжнародно-правових актах та у окремих зарубіжних країнах призводять до наступних загальних висновків. 1). Вони поєднують в одному судовому органі як слідчих, так і юрисдикційних функцій, що свідчить про неможливість цього поєднання у системі держав континентальної системи права, оскільки слідчий суддя не може бути одночасно ефективним суб'єктом досудового розслідування і одночасно неупередженим учасником контролю за дотриманням законності та обґрунтованим носієм своїх ухвал. 2). Найбільш оптимальною моделлю є коли слідчий суддя виконує свої обов'язки автономно від судових інстанцій які покликані до розгляду та вирішення кримінального провадження по суті. 3). Відповідно до міжнародно-правових актів слідчий суддя представляє суддівську владу до повноважень якої входить здійснення контролю за досудовим розслідуванням, дії посадових осіб якого мають правообмежувальний характер та дотримання при цьому відповідних гарантій та захисту прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному процесі. На підставі вищезазначеного слід акцентувати на важливості дослідження доказової бази при дотриманні засади рівноправності сторін кримінального провадження, з урахуванням можливості сторони захисту подавати власні докази та обов'язкового ознайомлення з фактами і позицією що надається стороною обвинувачення. 4). Окремі положення кримінального процесуального законодавства окремих зарубіжних країн, на які

акцентовано увагу в тезах, доцільно запровадити в національному законодавстві, з урахуванням їх критичної оцінки автором. Втім підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичного семінару прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Гуценко К. Ф., Головко А. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств : учеб. пособие. Москва : Зерцало. 2001. С. 334.

2. Барабаш А. С. Прокурор – следственный судья. Уголовная юстиция: связь времен : избр. матер. Междунар. научн. конф. (г. Санкт-Петербург 6–8 окт. 2010 г.) Москва : Актион-Медиа. 2012. С. 6–12.

3. Головко В. Л. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции. Москва : СПАРТАК. 1995. С. 75–76.

4. Болгова В. В. Основи публічного права. Самара. 2009. 351 с.

5. Law commission. Reforminq the law. URL: http://www.lawcom (дата звернення 29.01. 2020).

6. Судебная система Испании. URL: http://http://kommentarii.org/ strani mira eciklopediy/ispanty.html.

7. Герасименко С. Г. Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства: національне законодавство та зарубіжний досвід : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя. 2012. С. 100–101.

8. Ковтун Н. Н., Бурханова Т. С. Институт судебного следователя и специализированого следственного судьи в контексте опыта стран континентальной системы права. *Российский следователь*. 2001. № 17. С. 32–36.

УДК 343.122 (477)

Олександр Олександрович ЗАГУМЕННИЙ,
ад'юнкт відділу організації освітньої-наукової підготовки ХНУВС

ПОНЯТТЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ ТА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Глобальні технології і сучасні системи набули широкого поширення у всьому світі, в тому числі сфері держави, суспільства і в правоохоронній діяльності. На сьогодні обстановка в інформаційній сфері України продовжує залишатися складною. З одного боку, збільшується кількість злочинів в сфері високих технологій і удосконалюються кіберзлочинці, зростає кількість вірусних програм, більш витончені види хакерських атак на інформаційну інфраструктуру державних, комерційних організацій та на фізичних осіб. Залишаються недослідженими низка питань, так і теоретичних і прикладних питань використання сучасних інформаційних технологій, зокрема комп'ютерної техніки, засобів мобільного зв'язку і автоматизованих систем з метою їх ефективного використання при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Термін «інформаційні технології» розуміється по різному, так, А. В. Горбачов, розуміє його як сукупність високотехнологічних пристроїв, прийомів і способів, які дозволяють використовувати інформацію в розмірі, необхідному для повноцінного розвитку як суспільства в цілому, так і його окремих складових, з раціональним використанням наявних коштів і часу [1, с. 157]. У свою чергу А. К. Айламазян і Е. В. Стась в своїх наукових роботах використовують термін «нові інформаційні технології», під якими вони розуміють сукупність методів і засобів реалізації інформаційних процесів в різних сферах людської діяльності, тобто способи реалізації інформаційної діяльності [2, с. 31]

Можна зробити висновок, що термін «сучасні інформаційні технології» сприймається людиною і відноситься якраз до моменту сприйняття даного терміну реципієнта, тобто до «дня сьогоднішнього». Це обумовлено як значенням «сучасний», який вказує на даний момент часу. Таким чином, слід зробити висновок про те, що в сучасному розумінні у більш широкому сенсі, сучасні інформаційні технології - це система прийомів і методів отримання, обробки і використання інформації, яка відбувається на основі заздалегідь певного для кожного конкретного випадку алгоритму дій, з використанням тих інструментів і засобів, які характерні і сучасні для окремо взятого історичного періоду часу.

Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України, не містить переліку або визначення тих чи інших технічних засобів, які законодавчо обов'язкові або рекомендовані до використання під час проведення слідчих (розшукових) дій, і не показує окремі аспекти процесуального оформлення за результатами їх проведення, що викликає необхідність розробки пропозицій і

© Загуменний О. О., 2020

рекомендацій по їх реалізації в кримінальному процесі, і особливо в кримінальному провадженні. Це пов'язано з тим, що кримінальне право, як і кримінальне законодавство України передбачає звернення до відсильні нормативно-правовим актам при розслідуванні кримінальних правопорушень з метою конкретизації порушених суспільно-правових відносин, деталізації незаконних дій або бездіяльності осіб які їх вчинили і надання правової оцінки таким. Останнім часом для органів досудового розслідування створюються різні відомчі автоматизовані спеціальні інформаційні системи, аналогічні програмно-технічні продукти, спрямовані на оптимізацію роботи з розкриття, розслідування та попередження злочинів [3, с. 117]. Йдеться про різного роду автоматизованих, експертних і консультативних системах штучного інтелекту, інформаційно-аналітичних системах обробки статистичної інформації та ін. [4, с. 194–202], до яких окремі вчені відносять: 1) автоматизовані банки даних (АБД); 2) автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АІПС); 3) автоматизовані робочі місця (АРМ); 4) програмно-апаратні комплекси (ПАК); 5) програмно-технічні комплекси (ПТК); 6) системи автоматизованого прийняття рішення (САПР); 7) системи підтримки прийняття рішення (СППР); 8) системи підтримки судової експертизи (СПСЕ) [5, с. 90] та інші.

У кримінальному провадженні виникають певні складнощі щодо правильності вилучення тієї чи іншої інформації, джерелом яких є телекомунікаційні, інформаційні та інші мережі. Сьогодні в системі МВС України розглядаються пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в цьому напрямку. А саме в рамках законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень Конвенції «Про комп'ютерні злочини» і підвищенні ефективності в сфері боротьби з кіберзлочинністю, а саме хоча б основної сучасної термінології, яка в подальшому наддасть можливість розвитку іншого законодавства в сфері використання при досудовому слідстві. Крім цього, необхідно приведення автоматизованих баз даних до єдиної системи і універсалізації доступу до них. Потрібна систематизація та постійне поповнення даних які знаходяться в соціальних мережах та інших віртуальних джерелах інформації, з метою їх використання при виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів в досліджуваній сфері. Для підвищення ефективності діяльності слідчих необхідно вдосконалити наявну систему підвищення кваліфікації слідчих по отриманню ними додаткових знань щодо функціонування автоматизованих та інших систем, новітніх досягнень науки і техніки і з'ясування того, які з них доцільно використовувати в правозастосовчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Горбачов А. Електронна інформація як доказ при розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерних технологій. Комп’ютерна злочинність і кібертероризм: зб. наук. ст. Запоріжжя, 2005. Вип. 5. С. 157.

2. Айламазян А. К., Стась Є. В. Інформатика та теорія розвитку. Москва : Наука, 1989. С. 31.

3. Ковальов С. А. Використання програмного забезпечення підтримки процесу розслідування за злочинами у сфері комп'ютерної інформації. Використання сучасних

інформаційних технологій і проблеми інформаційної безпеки в діяльності правоохоронних органів: міжвуз. темат. зб. наук. пр. Калінінград : Калінінград. юрид. ін-т МВС Росії. 2009. С. 117.

4. Шепітько В. Ю., Білоус В. В., Керик Л. І. Роль інформаційних технологій в підвищенні якості слідчої ДІЯЛЬНОСТІ. Питання БОРОТЬБИ зі злочинністю: зб. наук. праць. Вип. 17. Харків : Кроссроуд. 2009. С. 252–264.

5. Білоус В. В. Роль інформаційних технологій у реформуванні кримінально-процесуального законодавства. Криміналістика 21століття: матер. міжнар. наук.-практ конф., 25–26 листоп. 2010 р. Харків : Право, 2010. С. 90–92.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

Уляна Олегівна ЗАЄЦЬ
ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент С. Є. Абламський

ЩОДО СУТНІСНОГО ЗМІСТУ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Доказування у кримінальному провадженні має істотну специфіку, що відрізняє його від інших видів пізнання, зокрема від наукового пізнання. Воно має свої особливості: 1) предметом пізнання в кримінально-процесуальному доказуванні є конкретні факти минулого чи сьогодення. У доказуванні в кримінальному провадженні можуть використовуватися досягнення науки і техніки, загальні наукові положення, але вони ніколи не становлять мету доказування, а є лише його засобом; 2) чим би не завершилася діяльність суб'єкта доказування, до якого б результату він не прийшов, у кожному кримінальному провадженні завжди повинно бути прийняте рішення, причому в чітко відведені законом терміни; 3) процес доказування детально регламентований законом і здійснюється у відповідній формі, причому це стосується не тільки роботи з доказами, але й повноважень осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Тобто йдеться про те, що КПК України встановлює особливі вимоги, правила роботи з доказами, нехтування якими робить таку діяльність безглуздою [1, с. 400–401].

Зміст доказування не обмежується одним тільки пізнанням. Ю.К. Орлов вказував, що у доказуванні можна виокремити кілька аспектів: 1) доказування-пізнання; 2) доказування-посвідчення; 3) доказування-обґрунтування, причому всі ці аспекти виявляються в різноманітних елементах по-різному. Доказування-пізнання – це діяльність, що полягає в одержанні необхідної інформації про встановлювані при розслідуванні кримінального провадження факти; посвідчувальна діяльність охоплює фіксацію отриманої інформації та обставини її отримання, а також достовірність такої інформації. Посвідчення зазвичай здійснюється шляхом складання протоколів слідчих дій, застосування інших носіїв інформації (звукозапис, кінозйомка та ін.), отримання висновків проведених у кримінальному провадженні експертиз. Доказування являє собою діяльність на переконання наступних можливих або обов'язкових адресатів доказування у достовірності переданих їм фактів [2, с. 13].

Процес доказування є дуже важливим для кримінального процесу. Його значення можна встановити за наступними критеріями:

– правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу;

– усі питання, що виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених під час доказування обставин;

© Заєць У. О., 2020

– участь заінтересованих суб‘єктів у доказуванні є гарантією реалізації засад кримінального процесу (зокрема, змагальності, забезпечення права на захист, презумпції невинуватості);

– докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні [3, с. 88].

Виходячи з цього, процес доказування займає чи не вирішальну роль у кримінальному провадженні. Відповідні правові норми, що врегульовують дане питання закріплено в Главі 3 Кримінального процесуального кодексу України (ст. 84–102).

У ст. 91 КПК викладено перелік обставин, що відносяться до предмета доказування у кримінальному провадженні, як сукупності фактів і обставин об'єктивної дійсності і є необхідними і достатніми фактичними обставинами для вирішення кримінального провадження по суті. Поняття складу злочину ширше від поняття предмета доказування. Вони співвідносяться як частина і ціле. Обставини, викладені у ст. 91 КПК, мають узагальнюючий, орієнтуючий характер для всіх видів кримінального провадження, тому в теорії доказів отримали назву загального предмета доказування на всіх стадіях кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Канюка В. Є. Сутність та зміст доказування у кримінальному судочинстві. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/ 01_2012/12kvyeuks.pdf.

2. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе : научно-практическое пособие. М. : Проспект, 2000. 144 с.

3. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Хабло О. Ю. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях. 3 вид., перероб. і доп. Київ : Видавець, 2012. 275 с.

Валерій Петрович КЛИМЧУК,
провідний науковий співробітник
Державного науково-дослідного інституту МВС України

ПОНЯТТЯ «НЕДОПУСТИМИЙ ДОКАЗ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

В теорії вітчизняного кримінального процесу питання щодо безпосередності дослідження зібраних у процесі досудового розслідування фактичних даних (доказів), визнання їх недопустимості виключно судом (ст. 23, 95 Кримінального процесуального кодексу України – далі КПК) та спроможності самої юридичної конструкції «недопустимий доказ» у КПК України є недосконалими і дискусійними. Вказані недоліки породжують проблеми у практичній правозастосовній діяльності слідчих і судових органів держави і не сприяють оптимізації кримінального провадження.

У статті 62 Конституції України зазначається, що «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено *обвинувальним вироком суду*. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь» [1].

Ці положення Конституції кореспондуються з інноваційними положеннями статті 23 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, ч. 1 якої нормативно закріплює безпосередність дослідження показань, речей і документів судом, суд досліджує докази безпосередньо, тобто без посередників. Саме суду належить останнє і вирішальне слово при вирішенні питання про доказаність (доведеність) вини чи невинуватості особи у вчиненні злочину. У ч. 2 цієї ж статті мова йде про те, що показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК.

Вважаємо це інноваційне законодавче положення позитивним, оскільки воно розширює потенційне коло джерел та межі можливих фактичних даних, які можуть бути зібрані сторонами кримінального провадження, у тому числі і нетрадиційними засобами, при умові уведення і законодавчого закріплення їх у КПК за обов’язкової умови, що такі фактичні дані можуть бути перевірені судом і за результатами їх безпосереднього дослідження визнані доказами, але не безспірним і таким, що потребує певних законодавчих уточнень і змін. Аналізуючи вищевказані норми законодавства, обґрунтованим являється висновок про те, що вирішення питання визнання зібраних фактичних даних доказами і визнання їх допустимості за результатами безпосереднього

© Климчук В. П., 2020

дослідження, належить до виключної компетенції суду під час судового розгляду. При цьому важливо зауважити, що в положеннях ч. 1 і 2 вказаної статті містяться певні протиріччя. Виходячи зі змісту ч. 2 цієї статті відомості, фактичні дані, про які в ній говориться, набувають статусу доказів лише і тільки після безпосереднього дослідження їх судом (за виключенням, вказаним у ч. 2), хоча в ч. 1 мова йде про безпосереднє дослідження судом не відомостей, а власне вже доказів. Виникає закономірне запитання про те, що ж безпосередньо досліджує суд – відомості, які після безпосереднього дослідження судом можуть стати доказами чи вже докази?

Можливо погодитися у цьому розумінні з твердженням О.С.Осетрової, яка зазначає з цього приводу «В ч. 3 ст. 62 Конституції України зазначено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Відтак, докази, отримані незаконним шляхом, повинні визнаватися недопустимими. Загалом же, поняття допустимості доказів, по суті, суперечливе, оскільки, з точки зору законів логіки, не може бути недопустимим вже наявний доказ» [2, с. 129]. Окрім цього, на думку автора, потребує відповіді запитання, чому отримані під час обшуку на досудовому слідстві вилучені речові докази є в розумінні КПК саме речовими доказами, а показання свідків будуть доказами тільки ті, які отримані судом. У зв'язку з цим вказані проблемні поняття, безперечно, потребують законодавчого та смислового узгодження в системі КПК.

Важливо зазначити, що на вказану логічну неспроможність юридичної конструкції «недопустимий доказ» неодноразово обґрунтовано зверталася увага теоретиків у науці кримінального процесу [3, с.20]. Дане поняття можна розглядати як своєрідний *оксюморон* кримінального судочинства, тобто поєднання слів із протилежним значенням, що використовується для створення яскравого стилістичного ефекту та вирішення незрозумілої ситуації, наприклад: «живий труп», «полонянка свободи», «сумна радість» та ін. (oxymoron від грец. οξύμωρον — «дотепне дурне») — літературно-поетичний прийом, що полягає у поєднанні протилежних за змістом, контрастних понять, які спільно дають нове уявлення [4].

За справедливим твердженням В.В.Тютюнника існує також «..проблема розуміння змістовного навантаження терміну «недопустимий доказ», оскільки, з одного боку, законодавець закріплює загальне, імперативне правило про те, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий в порядку, встановленому КПК, а з другого – у ст. 87 формулюється правило про недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, надаючи таким чином можливість припустити, що не будь-яке порушення норм КПК тягне за собою визнання доказів недопустимими. Наголошується на наявності *катахрези* (семантично невиправданого поєднання слів) при формулюванні терміна «недопустимий доказ», адже якщо фактичні дані отримані з порушенням порядку, передбаченому КПК, то вони взагалі не можуть вважатися доказами» [5с.10].

Виходячи зі змісту ст. 23 КПК про те, що певні відомості щодо кримінального правопорушення набувають статусу доказів лише і тільки після безпосереднього дослідження їх судом, постає закономірне запитання про те, що ж до цього моменту, тобто до безпосереднього розгляду судом, збирають уповноважені сторони кримінального провадження у процесі досудового розслідування? Виходячи з положень логіки і закону (ст. 23 КПК) – це певні відомості, які входять до предмету доказування. Але в КПК підозрюваний і обвинувачений (ст. 42), потерпілий (ст. 56 КПК), законний представник цивільного позивача (ст. 64 КПК) мають право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду саме докази, а не відомості, які мають значення для кримінального провадження. Оскільки вказані учасники кримінального провадження подають докази також слідчому, то і він за логікою КПК є суб'єктом збирання доказів, а не фактичних даних, які можуть стати доказами за результатами їх безпосереднього дослідження судом.

Звідси у теорії кримінального процесу України потребують смислового узгодження відповідні поняття в системі норм КПК (ст. 20 «Забезпечення права на захист» та Глава IV «Докази і доказування» з частиною другою ст. 23 «Безпосередність дослідження показань, речей і документів». З цього приводу справедливим є зауваження Д. П. Письменного «..у зв'язку з цим, матеріали, що збираються стороною обвинувачення або подаються стороною захисту в межах досудового розслідування пропонуємо визнавати фактичними даними, які можуть стати доказами за результатами їх дослідження судом» [6, с. 46]. Аналогічної позиції у цьому питанні дотримується і М. Є. Шумило [7, с. 26]. та А. В. Панова [8, с. 17]. Ми також повністю поділяємо вказану позицію.

У своєму Висновку на проєкт КПК 2012 р., зокрема до ст. 88 проєкту Глави 4 «Докази і доказування», Головне науково-експертне управління Верховної Ради України зазначило: «Буквальне тлумачення положень частини другої цієї статті дозволяє дійти висновку, що навіть незаконно отримані докази мають бути визнані допустимими, якщо сторони погоджуються на це. У зв'язку з цим вважаємо, що вказана стаття проекту потребує відповідного уточнення» і далі щодо положень ст. 95КПК «Частиною четвертою цієї статті для суду встановлюється заборона обґрунтовувати свої рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. У зв'язку з цим логічно виникає питання: навіщо взагалі в такому випадку потрібна стадія досудового розслідування? Адже, наприклад, чинний КПК надає суду можливість досліджувати отримані під час досудового слідства докази (у тому числі і пояснення свідків), а також обґрунтовувати ними вирок [9].

Отже, як ми бачимо, при формулюванні терміну «недопустимий доказ» у системі норм КПК України наявна *катахреза* (семантично невиправдане поєднання слів), оскільки якщо фактичні дані отримані з порушенням порядку, передбаченому КПК, то вони взагалі не можуть вважатися доказами. Оскільки юридично законодавча конструкція «недопустимий доказ» є неспроможною, то відповідні поняття потребують смислової законодавчої корекції та узгодження в системі норм КПК України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Осетрова О. С. Дотримання процесуальної форми як критерій допустимості доказів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 1. 2014. С. 127–137.

3. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2016. 226 с.

4. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD (Дата звернення 08.05.2020).

5. Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків. 2016. 19 с.

6. Письменний Д. П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 2. 2013. С. 38–47.

7. Шумило М. Є. Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року): збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. Київ : Алерта, 2013. 168 с.

8. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 226 с.

9. Висновок на проект Кримінального процесуального кодексу України. До 9700 від 13 січня 2012 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312 (дата звернення 05.04.2020).

Валерія Олександрівна КОНДРАТЕНКО,
курсантка групи Ф.2-304 ХНУВС
Науковий керівник викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 ХНУВС кандидат юридичних наук О. П. Заворіна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

За останні 40 років права дитини у всьому світі набули стрімкого розвитку. Дитина перетворилася з об'єкта на суб'єкта правовідносин, отримала статус носія прав. Ці права закріплені у Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних правових інструментах. Організація Об'єднаних Націй та Рада Європи розробили цілий ряд правових документів як зобов'язального, так і рекомендаційного характеру, що присвячені стандартам здійснення кримінального та провадженням про адміністративні правопорушення за участю дітей в конфлікті та в контакті з законом.

Неповнолітній вперше стикається з системою кримінальної юстиції на етапі досудового розслідування. Від якості, повноти та належності досудового розслідування залежить подальший перебіг кримінального провадження. Крім того, дитина ще не знає і не розуміє, як працює ця система, які права і обов'язки вона має, що їй варто робити і як поводити себе з працівниками правоохоронних органів чи у суді. А тому, дотримання прав дітей на цьому етапі відіграє надважливу роль для повноцінної системи кримінальної юстиції за участю неповнолітніх.

Досудове слідство у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх має свої виключні особливості.

Так, згідно зі ст. 494 КПК України, якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування.

Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, які зазначені у ст. 177 КПК України. Про затримання і взяття під варту неповнолітнього негайно сповіщаються його батьки чи особи, які їх замінюють.

Про затримання неповнолітнього, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень ст. 209 КПК України; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою,

© Кондратенко В. О., 2020

яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору

За результатами проведення досудового розслідування, за відсутності підстав для закриття кримінального провадження прокурор затверджує складене слідчим або самостійно складає клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду в порядку, передбаченого КПК України.

Слід зазначити, що з урахуванням тяжкості вчиненого, суспільної небезпеки, даних про вік, здоров'я особи тощо необхідно обережно підходити до проведення слідчих дій, щоб не травмувати дитячу психіку тривалою процедурою досудового розслідування. Розслідування достовірно відомого незначного суспільно небезпечного діяння стосовно особи, що не може бути суб'єктом правопорушення, не посилює гарантії її захисту, а породжує лише формалізм і тяганину, призводить до порушення її прав. У законі чітко не визначено процесуального становища вказаної особи, а саме її процесуальний статус, тобто в якості кого його слід допитувати в кримінальному провадженні за вчинення ним суспільно небезпечне діяння - підозрюваного чи свідка. Оскільки відповідно до частини 1 статті 499 КПК України у цій категорії проваджень досудове розслідування здійснюється в порядку, передбаченому КПК України, тобто за загальновстановленими нормами та обсягом.

У законі чітко не визначено процесуального становища вказаної особи, а саме її процесуальний статус, тобто в якості кого його слід допитувати в кримінальному провадженні за вчинення ним суспільно небезпечне діяння - підозрюваного чи свідка. Оскільки відповідно до частини 1 статті 499 КПК України у цій категорії проваджень досудове розслідування здійснюється в порядку, передбаченому КПК України, тобто за загальновстановленими нормами та обсягом.

Проте зазначимо, що ця категорія неповнолітніх допитується в якості свідка із залученням законного представника, захисника, педагога, лікаря, а за необхідності лікаря-психолога чи психіатра. При цьому про підозру їй не повідомляється. Аналогічним чином з цією особою проводяться інші слідчі дії.

У разі вчинення цією особою діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років (тяжкі, особливо тяжкі злочини), прокурору необхідно звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про поміщення особи до приймальника-розподільника для дітей, якщо доведе: наявність достатніх підстав вважати, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину; наявність ризиків, які дають достатніх підстав вважати, що особа може здійснити дії, передбачені частиною 1 статті 177 КПК України, та що жоден із більш м'яких заходів не може запобігти цьому.

Клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру разом із реєстром матеріалів досудового розслідування передається прокурором до суду за правилами територіальної підслідності (стаття 32 КПК України).

Таким чином, враховуючи біологічні, психологічні та соціальні особливості неповнолітніх закон, по-перше, забезпечує їх посилену кримінально-правову охорону, по-друге, передбачає особливості притягнення їх до відповідальності , призначення покарання і його відбування . Ця позиція базується на міжнародно-правових актах, зокрема Декларації прав дитини, у преамбулі якої сказано, що неповнолітні у зв'язку з їх фізичною і розумовою незрілістю, потребують спеціальної охорони та захисту, включаючи сюди належний правовий захист, що й передбачено кримінальним процесуальним законодавством.

Сергій Григорович КРИМЧУК,
здобувач Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України О. Ю. Татаров

ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

На сьогодні в практичній площині існує фактично дві протилежні позиції щодо підстав оскарження повідомлення про підозру, зокрема, про можливість подання скарги на повідомлення про підозру у разі її не обґрунтованості та про заперечення такої можливості. Серед проаналізованих нами судових рішень є такі, в яких необґрунтованість повідомлення про підозру стала підставою для її скасування, а є рішення, в яких заперечується можливість такого оскарження.

У першу чергу звернемо увагу на ті ухвали слідчого судді, в яких необґрунтованість повідомлення про підозру розглядається як підстава для її скасування. Так, ухвалою слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 14.03.2019 р. скасовано повідомлення про підозру на підставі того, що слідчий не довів причетність особи до вчиненого кримінального правопорушення, а у межах досудового розслідування не було зібрано достатньо доказів, на підставі чого така підозра визнана необґрунтованою. На переконання слідчого судді, на день пред'явлення підозри ОСОБА_1, в змісті повідомлення про підозру відсутні чітко зафіксовані фактичні обставини події, як передбачає п. 6 ч. 1 ст. 277 КПК України, чому б передувала безсумнівна система належних до справи, допустимих, достовірних і достатніх доказів, які вказують на наявність складу злочину в діянні підозрюваної особи. Крім того, слідчим суддею встановлено, що орган досудового розслідування під час повідомлення про підозру ОСОБА_1 чітко не вказав про беззаперечність фактів викладених у тексті підозри [1]. Отже, фактично слідчий суддя під час розгляду скарги на повідомлення про підозру здійснював оцінку доказів з точки зору їх достатності. Крім того, слідчий суддя дослідив питання обґрунтованості доказів підозри.

Ще одним прикладом судового рішення, в якому слідчий суддя дав оцінку доказам, якими підтверджується підозра, та визнав, що вона є необґрунтованою, є ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 06.03.2019 р. В цій ухвалі зазначено, що для вирішення питання щодо обґрунтованості повідомленої підозри оцінка наданих слідчому судді доказів здійснюється з метою визначити достатність підстав для підозри тієї чи іншої особи в причетності до вчинення кримінального правопорушення. Слідчий суддя дійшов висновку, що слідство не спростувало аргументів сторони захисту щодо підроблення підпису підозрюваного на фінансових документах. Однак жодних судово-почеркознавчих експертиз, які б достовірно встановили, чи належить підпис підозрюваному, сторона обвинувачення не призначила [2].

Друга група вивчених нами судових рішень заперечує можливість оскарження повідомлення з причин її необґрунтованості. Наприклад, ухвалою Комінтернівською районного суду м. Харкова від 02.05.2019 р. було відмовлено

© Кримчук С. Г., 2020

у задоволенні скарги захисника на повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України. Відмова обґрунтовувалась тим, що підставою оскарження процесуального рішення є порушення виключно процесуальних норм (ст. ст. 276-278 КПК України). Крім того, в ухвалі зазначено, що перевірка повідомлення про підозру з точки зору обґрунтованості підозри із урахуванням положень ст. 17 КПК України не входить до предмету судового розгляду, який здійснюється слідчим суддею відповідно до положень ч. 1 ст. 303 КПК України на стадії досудового розслідування, а може бути лише предметом безпосереднього судового розгляду кримінального провадження судом, оскільки на стадії досудового розслідування слідчий суддя не уповноважений вдаватись до оцінки отриманих слідством доказів та порядку їх отримання, давати оцінку зібраним доказам з точки зору їх допустимості, а без такої оцінки висновок щодо обґрунтованості повідомленої особі підозри неможливий [3]. Слідчий суддя також посилався на практику ЄСПЛ, й вказав, що у розумінні, що наведені у численних рішеннях Суду («Нечипорук, Йонкало проти України» № 42310/04 від 21.04.2011, «Фокс, Кемпбелл і Харті проти Сполученого Королівства» №№ 12244/86, 12245/86, 12383/86 від 30.08.1990, «Мюррей проти Сполученого Королівства» № 14310/88 від 28.10.1994 та ін.), термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. А отже, на стадії досудового розслідування слідчий суддя може, враховуючи правову позицію ЄСПЛ щодо визначення поняття «обґрунтована підозра» як існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, оцінити лише достатність зібраних доказів для підозри певної особи у вчиненні кримінального правопорушення, не вдаючись до їх оцінки як допустимих.

Схоже обґрунтування про неможливість оскарження обґрунтованості повідомлення про підозру викладено в ухвалі слідчого судді Кам’янко-Бузького районного суду Львівської області від 18.02.2019. У судовому рішенні вказано, що предметом розгляду скарги про скасування підозри є встановлення факту відповідності пред’явленої підозри вимогам закону та наявності підстав для скасування такого повідомлення про підозру, а питання щодо обґрунтованості пред’явленої підозри, переконливості та правдивості доказів сторони обвинувачення, доведеності вини підозрюваного, повинні вирішуватися судом першої інстанції під час розгляду кримінального провадження по суті, і тому слідчим суддею під час розгляду даної скарги не досліджуються [4].

Ще одним прикладом судового рішення, в якому вирішується питання щодо підстав оскарження підозри, є ухвала Петриківського районного суду Дніпропетровської області від 07.12.2018. В судовому засіданні слідчий суддя встановив, що посилання адвоката на невідповідність повідомлення про підозру вимогам закону щодо її форми не знайшло свого підтвердження. Слідчий суддя окремо підкреслив, що підставою для скасування повідомлення про підозру або визнання такою, що не набула статусу підозрюваного може бути порушення

процесу (порядку) здійснення повідомлення про підозру, відсутність обов'язкових елементів повідомлення про підозру. Щодо детальної оцінки всіх доказів винуватості ОСОБА_2 у вчиненні інкримінованого йому злочину на предмет їх допустимості та достатності для підтвердження такої вини, на що посилається адвокат, обґрунтовуючи дану скаргу, суд зазначає, що такий аналіз та, відповідно, такі висновки можуть бути надані в результаті повного дослідження доказів та їх оцінки в сукупності при розгляді обвинувачення по суті. Слідчий суддя на етапі досудового розслідування не вправі вирішувати ті питання, які повинен вирішувати суд під час розгляду кримінального провадження по суті, зокрема, оцінювати докази з точки зору їх належності, допустимості, достовірності та достатності для визнання особи винною чи невинною у вчиненні злочину, та за якою нормою Кримінального Закону ця особа підлягає відповідальності [5].

Таким чином, системний аналіз наведених судових рішень дозволяє навести позицію слідчих суддів у питанні щодо підстав оскарження повідомлення про підозру, яка полягає в наступному:

по-перше, підставою оскарження повідомлення про підозру є порушення виключно процесуальних норм (ст. ст. 276-278 КПК України);

по-друге, перевірка повідомлення про підозру з точки зору обґрунтованості підозри, переконливості та правдивості доказів сторони обвинувачення, доведеності вини підозрюваного не входить до предмету розгляду, який здійснюється слідчим суддею відповідно до положень ч. 1 ст. 306 КПК України на стадії досудового розслідування, а може бути лише предметом судового розгляду;

по-третє, врахування практики ЄСПЛ щодо визначення поняття «обґрунтована підозра» як існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, дозволяє слідчому судді оцінити лише достатність зібраних доказів для підозри певної особи у вчиненні кримінального правопорушення, проте не вдаватись до їх оцінки як допустимих.

Отже, викладена судова позиція, на наше глибоке переконання, є доволі обґрунтованою. З огляду на це, не можемо враховувати позицію тих правників, які вважають за можливо обґрунтовувати скаргу про скасування підозру невірною правовою кваліфікацією злочину, посиланням на недопустимість доказів тощо. У розвиток зазначеного, підкреслимо, що підставою для скасування повідомлення про підозру може бути порушення процесу (порядку) здійснення повідомлення про підозру, а також відсутність обов'язкових елементів повідомлення про підозру.

Список використаних джерел:

1. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 14.03.2019 р. (справа № 759/4471/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80450230.

2. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 6.03.2019 р. (справа № 761/8619/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80326036.

3. Ухвала слідчого судді Комінтернівською районного суду м. Харкова від 02.05.2019 р. (справа № 641/2897/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81491231.

4. Ухвала слідчого судді Кам'янко-Бузького районного суду Львівської області від 18.02.2019 р. (справа № 446/2337/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80035955.

5. Ухвала слідчого судді Петриківського районного суду Дніпропетровської області від 07.12.2018 р. (справа № 187/1336/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78381090.

УДК 343.132

Тетяна Олексіївна КУЗУБОВА,
старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
ORCID: http://orcid.org/ 0000-0002-6488-4971

ТЕНДЕНЦІЇ АДАПТАЦІЇ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ДО УМОВ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО КАРАНТИНУ

Реалії сьогодення, а саме запобігання розповсюдженню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі - COVID-19), поставили перед суспільством та державою нові питання, які потребують вирішення. Так, Кабінетом Міністрів України запроваджено загальнонаціональний карантин [1], що може тривати не один місяць. Основним напрямом карантинних заходів є мінімізація контактів між людьми, а також людей з предметами і об'єктами загального користування, що досягається шляхом припинення роботи або її уповільнення в певних секторах економіки та соціально-побутових сферах. Поряд з тим, низка державних підприємств, установ, закладів і органів, в тому числі суди, прокуратура, органи досудового слідства зобов'язані працювати в умовах карантину в штатному режимі, а іноді й в посиленому. До того ж, слідчі, прокурори, судді та слідчі судді, виконуючи свої повноваження, не можуть самостійно суттєво зменшити кількість контактів з іншими особами, адже їх діяльність чітко регламентована положеннями КПК України. Таким чином, постає нагальна потреба в розробці виважених науково – обґрунтованих пропозицій щодо змін та доповнень КПК України, що спрямовані на зниження ризиків захворіння гострою респіраторною хворобою COVID-19 стороною обвинувачення, суддями, слідчими суддями та іншими особами.

В контексті піднятого питання звернемо увагу на одну з найпоширеніших процесуальних дій, що застосовується у кримінальному провадження, а саме тимчасовий доступ до речей і документів. Відповідно до ч. 2 ст. 159, ч. 1 ст. 160 КПК України [2] слідчий здійснює тимчасовий доступ до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді, суду, що виноситься за клопотанням слідчого погодженого з прокурором. До того ж, за загальним правилом слідчий суддя розглядає клопотання слідчого у присутності володільця речей і документів (ч. 1,4 ст. 163 КПК України). Отже, застосування слідчим цього заходу забезпечення кримінального провадження пов'язано із спілкуванням між слідчим, прокурором, слідчим суддею, секретарями суду та володільцем речей і документів, а також неодноразовим переміщенням слідчого громадським транспортом у процесі отримання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів.

Звернемо увагу, що питому вагу ухвал про тимчасовий доступ до речей і документів слідчі отримують з метою забезпечення експерта зразками для

© Кузубова Т. О., 2020

проведення експертизи, що передбачено ч. 2 ст. 245 КПК України, або документами необхідними при проведенні експертизи, наприклад: медичними картками хворого, випискаами з амбулаторних карток, технічною документацію до об'єкта дослідження. При цьому, необхідність надання слідчим для експертного дослідження зразків з речей і документів, а також їх кількість, якість, об'єм, тощо визнано та закріплено на державному рівні у методиках проведення експертиз [3, 4]. Слід додати, що вимоги щодо зразків для проведення судової експертизи містяться у загальнодоступних Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [5]. Відповідно ж до положень ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням. Тобто обов'язковість вилучення або огляду низки речей і документів, або зняття з них копій вже чітко визначена та обґрунтована.

Враховуючи викладене, вважаю доцільним на час дії загально-національного карантину доповнити ст. 159 КПК України частинами 3, 4, 5 та приміткою у наступній редакції:

«3. Тимчасовий доступ до речей і документів стороною обвинувачення проводиться на підставі постанови слідчого, прокурора у випадках необхідності проведення огляду, зняття копії, вилучення документів і речей, що потрібні для проведення експертиз передбачених ч. 2 ст. 242 цього Кодексу.

4. Якщо володілець речей і документів, виконавши вимоги постанови слідчого, прокурора, заявив вимогу отримати рішення слідчого судді про обґрунтованість та законність проведеного тимчасового доступу до речей і документів, то слідчий, прокурор зобов'язаний не пізніше 3-х наступних робочих днів після проведення тимчасового доступу до речей і документів погодити постанову з прокурором та направити її, протокол з описом, копії документів, що обґрунтовують проведення тимчасового доступу до речей і документів, витяг з ЄРДР слідчому судді для підтвердження обґрунтованості та законності проведеного тимчасовий доступ до речей і документів.

5. Права володільця речей і документів вказані у ч. 4 цієї статті повинні бути зазначені в постанові слідчого, прокурора, а також ці права повинні бути роз'яснені володільцю речей і документів до початку проведення тимчасового доступу до речей і документів, а заява з цього приводу володільця речей і документів повинна бути зафіксовані у протоколі тимчасового доступу до речей і документів. Після судового розгляду копія ухвали слідчого судді про рішення

відносно обґрунтованості та законності проведеної тимчасового доступу до речей і документів надсилається володільцю речей і документів поштою або електронною поштою.

Примітка: ч. 4, 5, 6 ст. 159 КПК України діють до дати офіційного завершення загальнонаціонального карантину, введеного у зв'язку зі спалахом коронавірусної інфекції (COVID-19).

Список використаних джерел:

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211, ред. від 31.03.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF/ed20200331 (дата звернення 31.03.2020).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, ред. від 13.02.2020. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2256 (дата звернення 31.03.2020).

3. Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595, ред. від 15.11.2013. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-п (дата звернення: 31.03.2020).

4. Реєстр методик проведення судових експертиз / М-во юстиції України. URL: http://rmpse.minjust.gov.ua/ (дата звернення 31.03.2020).

5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.01.1998 № 53/5, у ред. наказу М-ва юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/paran17#n17 (дата звернення: 31.03.2020).

Дмитро Георгійович ЛОСЮК
курсант групи Ф1-202 ХНУВС
Науковий керівник доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1 ХНУВС,
кандидат юридичних наук, Т. Г. доцент Фоміна

РОЛЬ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Засади, на підставі яких здійснюється кримінальне провадження, в тому числі й презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, застосовуються на всіх стадіях кримінального провадження і є одними із найважливіших механізмів правового захисту осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення. Хочемо наголосити, що закріплення даної засади є гарантованим захистом особи від незаконного впливу з боку інших учасників кримінального провадження. На початковому етапі розслідування дотримання цієї засади є нагальним, обов’язковим та необхідним елементом щодо справедливого з’ясування обставин.

Для розуміння змісту презумпції невинуватості слід звернутись до положень КПК України, де у ч. 1 ст. 17 визначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. На стадії досудового розслідування здійснюється сукупність процесуальних дій щодо швидкого, повного, об’єктивного, неупередженого встановлення всіх обставин кримінального провадження. Саме презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини на цій стадії спрямована на захист особи від незаконного і необґрунтованого обвинувачення та обмеження її прав і свобод.

Окремо слід з’ясувати роль презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у кримінальному провадженні. У даному разі слід пам’ятати, що уповноважені особи, які здійснюють кримінальне провадження, повинні дотримуватись даної засади, керуючись при цьому не лише положеннями кримінального процесуального законодавства, а й, в першу чергу, Конституції України. Так, стаття 3 Основного закону передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Натомість, слід навести дані соціологічного опитування. Так, 68 % працівників правоохоронних органів розуміють зміст даної засади, проте лише 40 % респондентів знають, як її застосовувати під час кримінального провадження [1, с. 5–9]. Відтак, можна зрозуміти, що працівники

© Лосюк Д. Г., 2020

правоохоронних органів доволі часто допускають помилки, які «коштують» свободи особам, які вчиняють кримінальне правопорушення. Крім того, як показують результати опитування, більшість працівників правоохоронних органів лише знають про дану засаду, проте не розуміють процесу її застосування.

Враховуючи вищевикладене, хочемо наголосити, що застосування такої засади кримінального провадження як презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини є запорукою встановлення істини та слугує свого роду «захисним бар'єром» для особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, від незаконного засудження та передчасних суб'єктивних міркувань не лише учасників кримінального провадження, а й громадськості. Тому, на сучасну державу Україну покладається завдання щодо належної організації системи кримінальної юстиції, щоб остаточно унеможливити покарання невинної особи. Адже покарання може бути здійснено лише після засудження особи судом відповідно до встановленого законом порядку.

Список використаних джерел:

1. Осауленко О. А. Функції кримінального переслідування, обвинувачення та принцип презумпції невинуватості. *Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених*: науково-практичний збірник. Додаток до журналу «Міліція України». 2005. № 46. С. 5–9.

Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Надання і забезпечення захисником-адвокатом правової допомоги у кримінальному процесі адаптовані національною історією кримінального судочинства, але потребують свого удосконалення, що є актуальним питанням сьогодення для України. Прийняття у 2012 році чинного КПК України з його новелами, зокрема й в частині надання захисником правової допомоги на етапі досудового розслідування, внесло концептуальні зміни в цьому напрямі. В той же час, підписання Україною ряду міжнародно-правових актів та договорів вимагає подальшого удосконалення надання правової допомоги захисником. В свою чергу, рішення Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ), які стали частиною національного законодавства України, повинні враховуватись як посадовими особами, так і захисниками при правозастосуванні, що підтверджується значною кількістю звернень нашої країни до цієї міжнародної судової інституції. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи є одним із головних чинників визначення демократичної правової держави, що гарантовані Конституцією нашої країни, а згідно ст.ст. 55 та 59 така професійна правнича допомога повинна бути забезпечена особам, що потрапили у кримінально процесуальні правовідносини [1]. Враховуючи актуальність піднятих питань, виникає потреба в дослідженні вказаного напряму кримінального процесу.

Підняті питання розглядалися в роботах вчених: С. Є. Абламського, Т. В. Варфоломеєвої, Б. Л. Ващука, В. І. Галагана, І. М. Гальперіна, Л. В. Головка, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, М. І. Гошовського, В. В. Єрохіна, Ю. Зайцева, Я. П. Зейкана, С. О. Ковальчука, О. А. Калганова, О. В. Капліної, Г. К. Кожевнікова, А. Ф. Коні, Л. Д. Кокорева, О. П. Кучинської, О. О. Кочури, В. Г. Лукашевича, Т. В. Омельченко, В. Т. Нора, О. Павлюченко, Т. І. Присяжнюка, В. М. Савицького, М. В. Сенаторова, М. С. Строговича, Л. Д. Удалової, Т. Г. Фоміної, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. О. Юхна, Ю. П. Яновича та інших. За період дії КПК України до нього, станом на початок 2020 року було внесено більш 590 змін, доповнень та поправок, положення яких ще не знайшли свого відображення у дослідженнях вчених. На даний час завданням законодавця є наповнення реальним змістом забезпечення права на професійну правничу допомогу у всіх сферах суспільного життя і, в першу чергу, у сфері кримінального судочинства. Саме новели чинного КПК України на сучасному етапі знизили дискусійність питання про те, хто ж повинен бути захисником у кримінальному процесі. Однак, тільки наявності конституційних норм і іншого законодавства про захист є недостатнім, потрібний правовий

© Мартовицька О. В., 2020

механізм його реалізації, щоб людина могла скористатися правовою допомогою тоді, коли вона їй найбільше необхідна. Як слушно зазначили О. Д. Святоцький та В. В. Медведчук, головне не в проголошенні самого права, а у його змісті та правовому механізмі забезпечення та здійснення [2, с. 75–76], що ми підтримуємо. Із приводу «професійності» і «фаховості» у науці точилася активна дискусія стосовно якісних та інших якостей, яким повинен відповідати захисник. При цьому, як зазначав І. Ю. Головацький, поняття «фахівець у галузі права» не має свого офіційного визначення, не може бути співвіднесено із поняттям «вища або повна вища юридична освіта» відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів визначених Законом України «Про вищу освіту». Крім того, на його думку, у цьому разі на такого захисника не поширюватимуться Правила адвокатської етики [3, с. 141]. Я. П. Зейкан вказав на недоцільність допуску до участі у справі осіб, які не мають адвокатського посвідчення [4, с. 8], що ми підтримуємо. Як свідчить дослідження КПК України містить значно новий підхід до вирішення таких питань та вказує на професійність і наявність належної компетенції захисника-адвоката у сфері надання правничої допомоги, що частково узгоджено із положенням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [5], зокрема, щодо вимог до осіб, які бажають стати захисником-адвокатом (ст.ст. 6 та 7), необхідності складання кваліфікаційного іспиту (ст.ст. 8 та 9), проходження стажування та прийняття присяги (ст.ст. 10, 11, 12), обов'язків захисника-адвоката (ст. 21), а також можливості тимчасового зупинення та припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Дійсно, на сьогодні в цілому інститут правничої допомоги відповідає сучасним вимогам. Зазначимо, що за чинним законодавством значно ускладнено процедуру отримання посвідчення адвоката. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захисником-адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, установлених цим Законом), склала присягу адвоката України, отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. При цьому, стаж юридичної роботи зараховується лише після отримання диплома про вищу юридичну освіту (диплома спеціаліста й більш високого рівня). Однак, незважаючи на позитивність і прогресивність його положень, окремі питання все ж таки потребують повного і комплексного дослідження. Зокрема, необхідно звернути увагу на положення ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де встановлено, що вимоги щодо несумісності з діяльністю адвоката, не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі). На нашу думку, не слід допускати до виконання функції захисту та надавати статус захисника-адвоката, тих фахівців у галузі права, які є представниками будь-якої гілки влади, включаючи законодавчу (депутатів будь-яких представницьких органів – від Верховної Ради до органів місцевого самоврядування), виконавчої, включаючи представників правоохоронних органів, та судової (включаючи осіб, які занесені

до списку присяжних). Як доречно зазначили Г. З. Алієв, О. О. Самодіна та А. В. Самодін, у розрізі Європейських правових стандартів реалізація прав і свобод людини у сфері кримінальних процесуальних відносин, заслуговують правові аспекти забезпечення конституційних положень права підозрюваного, обвинуваченого на захист у кримінальному провадженні [6, с. 91]. Таку позицію слід підтримати, але частково, тому, що на нашу думку, реалізація конституційних положень з цих питань передбачає надання професійної правничої допомоги кожній особі. У зв'язку з цим, слід підтримати думку В. М. Царьова, який відзначив, що найближчими до істини є ті вчені, які вважають захисника самостійним учасником кримінального провадження, а не визначають його процесуальне положення через відношення до обвинуваченого. Адвокат здійснює захист прав законними засобами і на нього покладається навіть більше обов'язків, ніж на обвинуваченого. Крім цього, на нашу думку, на ньому лежить велика моральна відповідальність, яка не повинна підкорятись, наприклад політичній, партійній, релігійній чи іншій належності. Наведені наукові позиції свідчать про те, що питання, пов'язані із участю захисника-адвоката у кримінальному провадженні, розглядаються в основному через призму відносин із підозрюваним і обвинуваченим. Дійсно, якщо розглядати дане питання тільки у такий спосіб відносин захисника-адвоката із підозрюваним і обвинуваченим, то, на нашу думку, втрачає своє значення змагальність сторін та вільний вибір, зокрема у поданні ними до суду своїх доказів і доведення перед судом їх переконливості та правової позиції. У зв'язку з цим, ми підтримуємо думку Л. Д. Удалової яка вважає, що прогресивним є закріплення додаткових гарантій реалізації принципу змагальності сторін, у тому числі під час досудового розслідування. Зокрема, сторонам гарантуються рівні права щодо збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, доказів, а також реалізації інших процесуальних прав і свобод (ст. 22 КПК України) [7, с. 8–9]. Однак, на сьогодні спостерігається непропорційність щодо реалізації захисником права на надання правової допомоги учасникам кримінального провадження. На незалежність, вільний вибір захисника, рівність осіб на доступ до правової допомоги, своєчасна інформативність про право на отримання і реалізацію правової допомоги, компетентність правової допомоги також зазначено й у міжнародних правових документах. Крім цього, взагалі відсутній процесуальний і чіткий механізм щодо збирання захисником доказів, що потребує удосконалення на законодавчому рівні. На нашу думку, також потребує й унормування положення ч. 2 ст. 45 чинного КПК України про те, що захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого в ньому містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю. При цьому, ч. 2 ст. 50 КПК України прямо визначає недопустимість встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі у кримінальному провадженні. Положення ч. 2 ст. 45 КПК України хоча і викладено у формі заборони, разом із тим не передбачає підстав

та обов'язку перевірки дійсності свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. У зв'язку із цим доцільно доповнити ст. 45 КПК України додатковою частиною 3 та викласти у такій редакції: «У випадку виникнення обґрунтованого сумніву щодо не внесення відомостей про адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України або наявності у ньому відомостей про тимчасове зупинення чи припинення права особи на зайняття адвокатською діяльністю, слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд мають право надіслати запит до Ради адвокатів України або відповідної ради адвокатів регіонів, про що повідомляється адвокат, відносно якого такий запит направлено. Направлення запиту не є підставою для позбавлення адвоката права здійснювати захист у кримінальному провадженні». Крім цього, доцільно ст. 45 КПК України доповнити додатковою частиною 4, яку викласти у наступній редакції: «У разі відсутності в Єдиному реєстрі адвокатів України відомостей про конкретного адвоката, за зверненням (письмовим запитом) органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді або суду щодо підтвердження дійсності свідоцтва про право особи на заняття адвокатською діяльністю і відсутністю відповідних відомостей у Єдиному реєстрі адвокатів України щодо допуску до участі адвоката у кримінальному провадженні, Рада адвокатів України і відповідні ради адвокатів регіонів надають письмову відповідь та витяг з Єдиного реєстру адвокатів України негайно». Ще одним із спірних та неузгоджених положень щодо правової підстави початку надання захисником професійної правничої допомоги є договір із захисником. Зокрема, у чинному КПК України не встановлено форму такого договору – чи вона повинна бути письмовою, чи то усною. Лише загальні положення щодо права укладання такого договору містяться у ст. 51 КПК України. Для уникнення протиріч між КПК України і вказаним законом по цих питаннях доцільно ч. 1 ст. 51 КПК України доповнити положенням та викласти його у такій редакції: «Договір із захисником про правову допомогу у письмовій формі має бути укладений протягом трьох днів, а якщо для цього існують об'єктивні перешкоди – у найближчий можливий строк». Крім того, доцільно доповнити додатковою частиною 2 у ст. 51 КПК України, яку викласти у наступній редакції: «Договір із захисником може вчинятися усно за умови, якщо затримана особа чи особа, яка тримається під вартою, висловила вимогу щодо особистого запрошення захисника і така правова допомога їй потрібна негайно, а конкретні обставини унеможливлюють укладення письмового договору. Про факт укладення усного договору про надання професійної правничої допомоги захисник негайно письмово повідомляє слідчого, прокурора, слідчого суддю або суд, який здійснює кримінальне провадження». При усному укладенні договору на правову допомогу адвокату слід враховувати й положення ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо підстав для відмови в укладенні договору про надання правової допомоги, які не зовсім узгоджуються із положеннями ч. 4 ст. 47 КПК України. Зокрема, у ч. 1 ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено сім підстав щодо відмови виконання захисником своїх обов'язків, у той час же у ч. 4 ст. 47 КПК України передбачено лише чотири таких підстави. Таке протиріччя доцільно

усунути за рахунок внесення відповідних доповнень і уточнень до чинного КПК України.

Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремого дослідження або наукового вивчення. Пропоную учасникам наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Святоцький О. Д., Медведчук В. В. Адвокатура: історія і сучасність. Київ : Ін. Юре, 1997. 320 с.

3. Головацький І. Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі : навч. посібник. Київ : Атіка, 2003. 352 с.

4. Зейкан Я. П. Захист у кримінальній справі : наук.-практ. посібник. Київ : Вища школа. 2002. 271 с.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР*). 2013. № 27. Ст. 282.

6. Алієв Г. З., Самодіна О. О., Самодін А. В. Окремі аспекти залучення захисника у кримінальне провадження за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 91–99.

7. Удалова Л. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства: збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції «Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України» (Київ, 26 квітня 2013 року); Національна академія прокуратури України. Київ : Алерта, 2013. С. 8–12.

Поліна Станіславівна МИГАЛЕНКО,
аспірантка кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ

Олена Валеріївна ФЕДОСОВА,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Важливу роль у протидії злочинності відіграє захист права власності, який має особливе суспільне значення та є основою для функціонування відносин у сфері власності в державі, забезпечує стабільність економічної системи, підвищення рівня добробуту народу. На сьогодні протидія злочинам проти власності є пріоритетним завданням для правоохоронних органів, в першу чергу для Національної поліції України. Адже розкриття корисливо-насильницьких злочинів є показником ефективності роботи усієї правоохоронної системи, оскільки «левову частку» із зареєстрованих злочинів на території України становлять саме майнові злочини. Складні соціально-економічні умови, які спостерігаються в державі протягом останніх років є причиною підвищення злочинності, зокрема серед неповнолітніх. Важливе значення має забезпечення прав неповнолітніх під час проведення слідчих (розшукових) дій в рамках досудового розслідування. Оскільки отримані в законний спосіб докази під час проведення слідчих (розшукових) дій є гарантією визнання їх належними та допустимими під час судового розгляду для встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні.

Однією з найчастіше застосованих слідчих (розшукових) дій, які проводяться з неповнолітніми є допит. Тактичні особливості проведення допиту обумовлені процесуальними нормами, закріпленими у статтях 95–97, 103–108, 223–227, 232, 336, 351–354, 356 КПК України [1]. Допит неповнолітнього проводиться слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом згідно із загальними правилами, зазначеними в ст. 226, 227 Кримінального процесуального кодексу України. У допиті неповнолітнього, який не досяг шістнадцятирічного віку, повинна бути забезпечена участь законного представника, педагога чи психолога, а в разі необхідності – лікаря. Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється у присутності захисника (стаття 490 КПК України). Відповідно до ст. 226 КПК України допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

© Мигаленко П. С., Федосова О. В., 2020

Отже, допит має твердо встановлений правовий режим свого здійснення [2, с. 251]. За своєю сутністю допит – це процесуальна дія, що являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини по даній справі» [3, с. 265].

На думку О.Ф. Вакуленко, складність проведення допиту неповнолітніх обумовлена специфікою психології формування показань, віковими та індивідуальними особливостями психіки (характеру, темпераменту, навикам, звичкам, підвищеним навіюванням, схильністю до фантазування, високою емоційністю, мисленню, колу знайомств, способу життя, вихованню в сім'ї, нестійкістю поведінки), незначним життєвим досвідом, що нерідко призводить до неправильної оцінки ними розслідуваної події в цілому або окремих її елементів. Дані, що характеризують особу неповнолітнього, дозволяють прогнозувати його поведінку під час допиту, вибирати тактично правильний напрямок, оцінювати достовірність показань допитуваного [4, с. 149–152].

Тактичні особливості допиту неповнолітніх доволі ґрунтовно проаналізовані у криміналістичній літературі. Однак, слід зазначити, що незалежно від виду вчиненого злочину та слідчої ситуації перед слідчим постає ряд тактичних завдань, необхідних для виконання під час допиту неповнолітнього: установлення психологічного контакту; створення невимушеної обстановки допиту; забезпечення оптимального емоційного стану підлітка; формулювання зрозумілих і педагогічно коректних запитань, складання плану допиту; визначення оптимальної його тривалості; вибір способів фіксації показань і т. ін.

До найбільш типових тактичних прийомів під час допиту неповнолітніх слід віднести**:**

– вислуховування легенди і надання можливості допитуваному викласти свою версію події (знаючи з інших джерел про її неправдивість). Після цього за допомогою запитань той, хто проводить допит, демонструє протиріччя, невідповідність та нелогічність показань як між окремими їх частинами, так і з іншими доказами;

– припинення брехні, де, на противагу вислуховуванню легенди, той, хто проводить допит, на початку надання допитуваним показань повинен своїми запитаннями, що демонструють знання обставин кримінального провадження, спрямовувати ці показання від неправдивих до правдивих;

– відволікання уваги – умисне відволікання особою, яка проводить допит, уваги допитуваного своїми запитаннями на другорядні деталі, що притупляє його пильність;

– порівняння як прийом використовується з метою усунення протиріч, що містяться в показаннях, шляхом порівняння частин показань з іншими їх частинами або з іншими доказами;

– уточнення, де особа, яка проводить допит, відповідними запитаннями допомагає допитуваному дати повні показання щодо обставин, які її цікавлять;

– деталізація або конкретизація – постановка запитань, що дозволяють розчленити загальні й не досить конкретні показання на окремі епізоди та факти;

– контроль – постановка запитань, що прямо не стосуються теми допиту, але дозволяють отримати контрольні дані для перевірки правдивості показань про окремі факти та події;

– нагадування – постановка запитань, що допомагають допитуваному згадати окремі факти, забуті ним, заповнити прогалини у показаннях;

– наочність – використання різних наочних посібників (ілюстрацій, альбомів, макетів, схем, планів, речей і предметів), які допомагають допитуваному відновити в пам'яті окремі події [5, с. 42].

Підводячи підсумок, важливо зазначити, що для проведення ефективного допиту неповнолітнього працівникам органів досудового слідства варто дотримуватися міжнародних законодавчих актів захисту прав дітей, поєднуючи це з організаційними прийомами, які сприятимуть встановленню об’єктивної істини у кримінальному провадженні, а саме враховувати характеристики особи неповнолітнього, залучити до проведення слідчої дії представника, визначити відповідне місце та дотримуватися визначених законом часових меж проведення допиту.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Коновалова В. О. Вибрані твори. Х. : Апостіль, 2012. 528 с.

3. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Х. : Право, 2007. 432 с.

4. Вакуленко О. Ф. Окремі аспекти проведення допиту неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 149–152.

5. Досудове розслідування злочинів, що вчиняються неповнолітніми : наук.-метод. рек. / А. В. Алексєєва, О. В. Федосова. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ. 2015. 60 с.

Андрій Олександрович МУКА,
адвокат Ради адвокатів Одеської області,
член комітету захисту професійних прав адвокатів Одеської області

ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ «РОЗУМНОЇ ПІДОЗРИ» ПІД ЧАС ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ

Відповідно до Конституції України (ст. 3) людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ці положення знаходять своє подальше розкриття в ст. 29 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду та лише на підставах і в порядку, встановлених законом.

Тримання під вартою є найсуворішим запобіжним заходом, який максимально обмежує права та свободи людини і громадянина, зокрема право на свободу й особисту недоторканність. Він повинен обиратися лише тоді, коли інші запобіжні заходи не можуть забезпечити належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого. Однак, згідно статистичних даних застосування судами запобіжних заходів у 2016–2019 роках, тримання під вартою був найпоширенішим запобіжним заходом, який застосовувався.

Тому однією з ключових проблем вдосконалення механізму захисту прав особи у кримінальному провадженні України виступає питання підвищення ефективності діяльності захисника при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Хочу акцентувати увагу, на достатньо поширеній «хворобі» нашої судової практики — стандартності (або стереотипності) рішень щодо взяття під варту. У багатьох випадках судді, випрацювавши певну формулу, потім копіюють її у всіх інших рішеннях, навіть не намагаючись пристосувати її до контексту конкретної справи.

Згідно ч. 1, 2 ст. 184 КПК України клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше, ніж за три години до початку розгляду клопотання.

На мою думку та думку моїх колег, трьохгодинний термін, передбачений у ч. 2 ст. 184 КПК України, значно обмежує можливості сторони захисту щодо отримання доказів та надання заперечень проти необхідності обрання підозрюваному запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Також кричущим є порушення принципу порушення принципу «розумної підозри» під час обрання запобіжного заходу.

© Мука А. О., 2020

Поняття «обґрунтована підозра» нажаль не визначене в кримінальному процесуальному законодавстві України та виходячи з положень ч. 5 ст. 9 КПК України, необхідно взяти до уваги позицію ЄСПЛ, відповідно до якої термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. Крім того, вимога розумної підозри передбачає наявність доказів, які об'єктивно пов'язують підозрюваного з певним злочином. І вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення обвинувачення».

Обґрунтованість підозри не може встановлюватися *in abstracto* або ґрунтуватися на суб'єктивних припущеннях, а має підкріплюватися конкретними доказами в кримінальному провадженні.

Так, під час розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу, захист часто стикається з необґрунтованістю підозри. Слідчий, прокурор під час складання клопотання підходить до цього формально. Розповсюдженою є практика , коли підозра виглядає як оповідання або твір, а не процесуальний документ. Повідомлення про підозри не містять в собі саме конкретики та обґрунтованості на підставі яких, слідчий суддя може зробити висновки саме щодо обґрунтованості підозри. На заперечення захисту, стосовно необґрунтованості підозри, слідчий суддя у своєму рішенні також відноситься формально «… слідчий суддя доходить до висновку, що твердження сторони захисту стосовно не обґрунтованості підозри, не знайшли в поданих матеріалах підтверджень та є безпідставними…» і все!!! І таких рішень більша частина. А от доводи сторони обвинувачення слідчий суддя у своєму рішенні викладає в повному обсязі і, які є тотожними викладеним у клопотанні. Такі дії слідчого судді можуть вказувати на формалізм при розгляді зазначених клопотань.

Водночас, слід пам'ятати, що запобіжні заходи застосовуються до осіб, відносно яких діє презумпція невинуватості. Такі заходи не мають нічого спільного із кримінальною відповідальністю та їх метою є лише забезпечення дієвості кримінального провадження. У зв'язку з чим, законність їх обрання та належне забезпечення і дотримання прав та свобод людини під час застосування таких заходів вимагають від правоохоронних та судових органів надзвичайної зваженості і обґрунтованості при прийнятті рішень про їх застосування, так як існує ймовірність притягнення невинного до відповідальності.

Таким чином, на рівні кримінальної процесуальної доктрини визнано необхідність оцінки саме обґрунтованості підозри у контексті вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. На разі, відмітимо, що ЄСПЛ не випадково підкреслює відмінність між стандартом доказування «обґрунтованої підозри» та «поза розумним сумнівом» (ч. 2 ст. 17 КПК України), оскільки затримання особи чи тримання під вартою не вимагає і не може вимагати такого ж ступеня доведеності причетності особи, що й для визнання його винним у вчиненні злочину.

Всупереч визначення у законі тримання під вартою як виняткового запобіжного заходу, він перетворився на найпопулярніший запобіжний захід, про обрання якого просять правоохоронні органи та у найпоширеніший захід, який застосовують судові органи.

Отже, перевірка слідчим суддею саме обґрунтованості підозри має стати бар'єром для необґрунтованого кримінального переслідування та засобом належної реалізації загальних завдань кримінального провадження – щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Існуюча нині ситуація підриває авторитет держави, довіру до судової системи та призводить до посягання на таке фундаментальне право, як право на свободу та особисту недоторканність, а тому потребує реагування відповідних державних органів.

Не рідко, суди при розгляді клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як альтернативний запобіжний захід застосовують заставу. На превеликий жаль, у нашій судовій системі при визначенні розміру застави виникають спірні ситуації, де слідчі судді визначаючи розмір застави, незрозуміло чим користуються.

Так, ЄСПЛ вказував, що розмір застави повинен бути належним чином вмотивований в рішенні суду про визначення застави та враховувати наявність у підозрюваного/обвинуваченого коштів і його платоспроможність. Не подання жодних доречних або достатніх підстав, пов'язаних з майновим становищем особи, при визначенні розміру застави є порушенням статті 5 § 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Втім, попри вказані вимоги, розміри застави, які призначаються слідчими суддями, як альтернатива триманню під вартою, іноді не підлягають логічному обґрунтуванню і суперечливість цієї практики є показовою на наступних прикладах.

Так, у справі № 212/1252/19 слідчим суддею, з чим погодилась апеляційна інстанція, особі, яка обіймала посаду керівника місцевого відділу Державної виконавчої служби України та підозрювалася у вчиненні правопорушення за частиною 3 статті 368 КК України, з отриманням неправомірної вигоди у розмірі 500 000 гривень, було визначено розмір застави в сумі 672 350 гривень.

У справі № 216/4938/19 слідчим суддею щодо особи, яка обіймала посаду керівника міськрайонного управління Держпродспоживслужби та підозрювалася у вчиненні правопорушення за частиною 3 статті 368 КК України, з отриманням неправомірної вигоди у розмірі 300 доларів США було визначено розмір застави в сумі 1 000 000 гривень.

У вказаних справах слідчі судді та суди визначали особам розмір застави більший, ніж таке визначено у пунктах 1-3 абзацу першого частини 5 статті 182 КПК України. Суди керувалися абзацом другим цієї частини статті, яка дозволяє, не визначаючи конкретних випадків, вийти за межі встановленого законом розміру застави. При цьому, судові органи або не з'ясовували належним чином

майнове становище осіб, або взагалі не брали до уваги відсутність доказів щодо можливостей внесення застави у таких розмірах та навіть не приводили підстави для визначення таких розмірів застави.

Абзац другий частини 5 статті 182 КПК України, згідно якого у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у визначених законом межах, не здатна забезпечити належну процесуальну поведінку особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчинені тяжкого або особливо тяжкого злочину, то він може призначити таку у більшому розмірі, ніж визначений законом розмір щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчинені особливо тяжкого злочину, не виключає зловживань і дозволяє судовим органам призначити фактично будь-який розмір застави.

КПК України вимагає доведення та встановлення не тільки наявності ризиків та обґрунтованості клопотання про обрання запобіжного заходу, неможливості застосування інших більш м'яких запобіжних заходів, а й помірність розміру застави, який визначається, з врахування індивідуальних обставин особи, але положення частини 5 статті 182 КПК України сприяє безкарним зловживанням при визначенні розміру застави.

Ідея відповідальності суддів не підтримується і жорстоко критикується в першу чергу самими суддями, які апелюють до висновку Венеціанської комісії, яка начебто вважає таке забороненим. Звідси і витікають ті проблеми, з якими зтикається захист – безкарність! Ні хто ні за що не несе відповідальності! Рішення приймаються формально, на угоду стороні обвинувачення!

У зв'язку з зазначеним, необхідність змін до чинного КПК України є нагальною, а реалізація відповідних заходів можлива лише шляхом законодавчих змін, які можуть бути ініційовані суб'єктами законодавчої ініціативи.

Віктор Володимирович НАЗАРОВ,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академії адвокатури України

СУПЕРЕЧЛИВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

За ступенем «насиченості» державним примусом кримінальне провадження посідає перше місце серед усіх відомих нашому праву процедур. Найбільш суворими порівняно з іншими заходами примусу є запобіжні заходи. Їх застосуванню передує чимало процедур, дотримання яких має убезпечувати від незаконного порушення прав та свобод підозрюваного, обвинуваченого.

Загалом чинне кримінальне процесуальне законодавство України містить обов'язкові вимоги до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду щодо дотримання прав людини та законності застосування запобіжних заходів. При цьому застосування будь-якого запобіжного заходу є виключним правилом, але водночас має бути максимально ефективним та чітко врегульованим законом. Під час досудового розслідування слідчий, прокурор, слідчий суддя з'ясувавши фактичні обставини справи, які дійсно дають їм право на застосування запобіжного заходу, зобов'язані застосувати найбільш доцільний захід, який сприятиме оптимальному досягненню мети такого застосування в конкретній ситуації. Крім того, кожен випадок законного, обґрунтованого застосування такого заходу стає наочним свідченням незворотності покарання за неправомірні дії, що перешкоджають кримінальному провадженню, є індикатором якості досудового розслідування й механізмом забезпечення його результативності, сприяє реалізації завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України.

Зазначимо також, що вторгнення державних органів у сферу особистих прав та свобод при застосуванні запобіжного заходу повинне мати мінімальні межі, дійсно необхідні для боротьби зі злочинністю. Їх визначення неминуче припускає, по-перше, чітке встановлення в системі права лише дійсно необхідних випадків примусової дії; по-друге, до кінця витриману диференціацію передбачених законом правоохоронних заходів залежно від виду неправомірної поведінки, тобто їх адекватний характер; по-третє, установлення в законі з тим або іншим ступенем деталізації процесуальної форми примусу, умов, підстав і порядку його застосування; по-четверте, використання в практичній діяльності лише нормативно закріплених засобів правоохорони при чіткому дотриманні юридичних передумов їх реалізації.

Водночас незважаючи на визначений у КПК України порядок застосування запобіжних заходів є чимало випадків порушення законності з боку сторони обвинувачення саме процесуального порядку застосування деяких з них. Слідча та судова практика в досліджуваній сфері певним чином характеризує проблемні ланки, які потребують особливого детального підходу й вирішення. Зокрема, під

© Назаров В. В., 2020

час подання клопотань про застосування запобіжного заходу слідчі судді не рідко відзначають їх невідповідність вимогам закону, а саме: не надання повних даних щодо підозрюваного, відомостей щодо судимостей, обставин вчинення кримінального правопорушення; не зазначення в протоколах затримання особи дати та часу такого затримання; відсутність конкретизації підстав, за наявності яких є необхідність у продовженні строку запобіжного заходу, а також необґрунтованість винятковості обрання відповідного запобіжного заходу тощо. Внаслідок зазначених недоліків слідчі судді повертають такі клопотання, що, в свою чергу, негативно впливає на оперативність застосування необхідних заходів і тим самим знижує ефективність розслідування.

Не зважаючи на різноманітність запобіжних заходів з кожним роком збільшується кількість затриманих осіб, застосування до підозрюваних запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. На практиці трапляються випадки затримання осіб без ухвали слідчого судді після спливу тривалого часу з моменту вчинення злочинів та за відсутності підстав, передбачених ст. 208 КПК, а саме затримання особи під час або ж безпосередньо після вчинення злочину. Проблеми виникають і під час процесуального оформлення затримання уповноваженою службовою особою або проведення супровідних заходів (зокрема обшуку затриманої особи), у питаннях своєчасного та правильного повідомлення затриманим про їх право на отримання правової допомоги, своєчасного інформування родичів затриманого та Центрів надання безоплатної правової допомоги. Поширеною є практика, за якої доставлення затриманого до слідчого судді взагалі не забезпечується впродовж тривалого часу.

Оскільки найбільш часто затримання здійснюються працівниками поліції, варто звернути увагу на спільний наказ МВС України та Мін'юсту України від 01 жовтня 2018 р № 806/3105/5 «Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час досудового розслідування». У пункті 1.6 розділу ІІ наказу вказується на найбільш серйозні й поширені порушення в цій сфері, а саме: доставлення до органу досудового розслідування уповноваженою службовою особою затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно; нездійснення уповноваженою службовою особою, що провела затримання, негайного інформування затриманого зрозумілою для нього мовою про підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також не роз'яснення йому права мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, неповідомлення інших осіб про його затримання і місцеперебування на порушення вимог ст. 213 КПК України; невручення затриманому негайно копії протоколу про затримання під підпис, а також не надіслання такого протоколу прокуророві; звільнення затриманої особи, підозрюваної в учиненні злочину, безпосередньо слідчим або службовою особою, відповідальною за перебування затриманих, без подання слідчим клопотання прокурору про обрання запобіжного заходу [1].

У двадцять шостій доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (далі – УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, яка була підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні у період з 16 лютого до 15 травня 2019 року, зазначено, що упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало численні випадки свавільного затримання осіб без зв'язку з зовнішнім світом, катувань і жорстокого поводження. Було звернуто увагу на практику 30-денного превентивного арешту, яка не витримує жодної критики та є рівносильною свавільному триманню під вартою без зв'язку з зовнішнім світом і прирівнюється до насильницького зникнення [2].

Відзначимо також, що до сьогоднішнього дня КПК України містить законодавчу прогалину щодо того, хто повинен приймати рішення про тримання під вартою в період направлення обвинувального акта в суд до проведення підготовчого судового засідання. До речі, дана прогалина стала наслідком визнання ЄСПЛ порушень п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини у справі «Чанєв проти України» (п. 26-31 цього Рішення) [3].

Окремі проблеми виникають й при застосуванні інших запобіжних заходів. Так, абсолютно неоднозначним є такий захід, як особиста порука. У кримінальному процесуальному законі не міститься визначення поняття «поручитель», що безперечно є недоліком, оскільки чітко не передбачені вимоги до поручителя. Яким саме чином визначити, чи заслуговує поручитель на довіру, чи ні, не вказано, а отже, слідчий, прокурор, слідчий суддя мають керуватися власним переконанням, що є достатньо суб'єктивним критерієм оцінювання. При цьому поняття довіра підсилено прикметником «особлива довіра», що ускладнює його розуміння. До того ж законодавцем не передбачено, чим саме визначається «особлива довіра» та в чому вона полягає.

Дослідження судової практики свідчить, що трапляються випадки, коли в ухвалі слідчого судді про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки відсутні відомості, які свідчать, що в судовому засіданні досліджувались дані, які характеризують поручителів і свідчать про довіру до них, спроможність забезпечити належну поведінку підозрюваного і виконання покладених на підозрюваного обов'язків, що поручителі погоджуються з правами і обов'язками, передбаченими ч.ч. 2, 3 ст. 180 КПК України. Крім того, КПК України не передбачає повноважень слідчого судді перевіряти статки поручителя.

Проблемою на практиці є також питання оскарження застосування запобіжного заходу, оскільки у КПК України не передбачено можливості оскарження застосування особистого зобов'язання чи поруки, застави, затримання, що в певних випадках обмежує права особи. Крім того, не досить чітко регламентовано порядок оскарження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в частині визначення розміру застави, що зумовлює різні погляди на це питання.

Звернемо увагу також на те, що під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу законодавець позбавив потерпілого права бути присутнім у

судовому засіданні. На нашу думку це негативно відбивається, щонайменше, на збалансованості прав потерпілого та підозрюваного, є грубим порушенням засади змагальності сторін та свободи в поданні суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК України). Вважаємо, що більш логічним у цьому питанні є забезпечення права потерпілого, а за необхідності й (або) його законного представника, на участь у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу з метою заслуховування судом його думок з цього приводу, що є незаперечним в світлі обізнаності потерпілого у наявності реальної загрози для його безпеки в разі обрання альтернативних заходів замість тримання під вартою або домашнього арешту.

Підводячи підсумок зазначимо, що норми КПК України, які регламентують застосування запобіжних заходів, далекі від досконалості. Усунення відповідних недосконалостей має збалансувати систему запобіжних заходів, установити ті правові конструкції, що зможуть забезпечити ефективне вирішення завдань кримінального провадження, а також визначити баланс між примусом та конституційними правами людини.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час досудового розслідування : наказ МВС України та Мінюсту України від 01.10.2018 № 806/3105/5. URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1190-18#n7.

2. Доповідь щодо ситуації з правами людини в України. URL: https: //www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Feb-15May2019_UA.pdf.

3. Європейський суд з прав людини. Справа «Чанєв проти України» (заява № 46193/13**)**. URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a37#Text.

Дар'я Олександрівна НЕГУТОРОВА,
курсант навчальної групи Ф1-17-301 факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ І. О. Нечаєва
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-8354-7594

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКА СЛІДЧИМ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ

На різних історичних етапах розвитку держави і законодавства проблема формування та використання доказів в кримінальному провадженні традиційно належить до тих, що привертають найбільшу увагу фахівців. В розрізі новітнього кримінального процесуального законодавства України її дослідженню присвячені наукові праці Ю. П. Аленіна, В. П. Гмирка, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, В.С. Зеленецького, О. В. Капліної, В. О. Коновалової, Л. М. Лобойка, О. Р. Михайленка, В. Т. Нора, А. В. Панової, М. А. Погорецького, В.В. Тютюнника, Л. Д. Удалової, В. Ю. Шепітька, О. Г. Шило, М. Є. Шумили та інших науковців.

Інформація про вчинення кримінального правопорушення або про його відсутність у будь-якому разі має певного носія. Так, відомості про такі події розкриваються з певних речей, документально зафіксованих фактів, зі слів людей, яким відома будь-яка інформація про злочин, що надають можливість відтворити, реконструювати обставини, за яких власне було вчинено кримінальне правопорушення [1, с. 209]. Кримінальне провадження визначається КПК України як «досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність» [2]. У положеннях ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) зазначається, що свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження і яка викликана для давання показань. [2]. Саме з цього випливає логічність таких вимог, як обов'язок свідка прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду та надавати лише правдиві відомості, щодо вчинення даного злочину. У свою чергу у законі закріплені певні правові гарантії, що регламентують належне виконання вказаних обов'язків свідками – за завідомо неправдиві показання надані слідчому, прокурору чи слідчому судді, або за відмову взагалі надавати інформацію у вигляді показань слідчому, прокурору, слідчому судді ч. 1 ст. 67 КПК України), крім випадків, передбачених КПК України, свідок несе кримінальну відповідальність. З наведених законодавчих положень витікає висновок щодо можливості допиту особи як свідка під час досудового розслідування, так і у процесі судового провадження. Але поряд з висновком виникає й питання про можливість та підстави використання цих показань у якості доказу для прийняття судом рішення у кримінальному провадженні.

© Негуторова Д. О., 2020

Розв'язанню цього питання зокрема присвячені положення КПК України, що надають визначення доказів та їх процесуальних джерел. Як вірно зазначає О. Г. Шило, однією із новел КПК України є положення доказового права, що стосуються закріплення процесуальних джерел доказів, порядку їх формування у кримінальному провадженні, обґрунтування судових рішень лише судовими доказами, тобто тими, які безпосередньо досліджені судом в судовому засіданні за участю сторін судового процесу [3].

Як визначено КПК України, свідок разом із заявником, перекладачем, експертом, спеціалістом, секретарем судового засідання та судовим розпорядником належать до «інших учасників кримінального провадження». Саме ця категорія осіб не має зацікавленості у результатах даної справи (окрім випадків, передбачених КПК України тому інформація, яку вони надають, максимально наближена до правдивої. Тому саме ця особливість правового статусу свідка надає його показанням особливу цінність у розгляді кримінального провадження. Свідок як суб'єкт права характеризується такою рисою, як неупередженість. Слушною є думка С. М. Стахівського, який вважає, що до предмета показань свідка насамперед мають входити відомості про обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, пояснення фактів, доводи, судження та припущення свідка про відомі йому обставини, зокрема, свідка, який має спеціальні знання в певній сфері людської діяльності, оскільки це може сприяти правильній побудові версій, пошуку шляхів виявлення і перевірки нових доказів тощо, а також відомості, що вказують на його причетність до злочину, і відомості, що підтверджують непричетність свідка до діяння, яке розслідується [4, с. 179; 5, с. 52–54].

У зв'язку з цим саме показання свідка виносяться для перевірки на достовірність слідчим, прокурором, слідчим суддею, а згодом відіграють головну роль у прийнятті сторонами кримінального провадження рішення, щодо винності чи не винуватості особи, щодо якої було відкрито кримінальне провадження. Стержнем оцінювання показань свідка є внутрішнє переконання судді, що полягає у його впевненості в тому, що ним надано правильну оцінку всіх пред'явлених перед судом доказів. Як і інші джерела доказів, показання свідка оцінюються за критеріями: допустимість, достовірність та достатність і крім цього – належність та взаємозв'язок.Для повного оцінювання показань свідка потрібно врахувати такі фактори: 1) джерело походження; 2) особа свідка; 3) характер показань свідка; 4) співвідношення показань свідка з іншими джерелами даного провадження з метою виявити суперечності або узгодженості між ними. [6, с. 201]. Для оцінювання достовірності показань свідка передбачено застосування кількох методів: 1) оцінювання загальної правдоподібності показань свідка; 2) врахування можливості свідка правильно сприймати обставини вчинення злочину; 3) перевірка взаємопов'язаності всіх частин показань; 4) перевірка відповідності показань свідка іншим джерелам доказів; 5) особисте спостереження за поведінкою свідка з метою виявлення ознак надання неправдивих показань [7, с. 106].

Теорією і практикою кримінального процесу вироблені вимоги, яким має відповідати в плані обґрунтованості внутрішнє переконання як результат оцінки доказів. Воно має ґрунтуватися на: 1) доказах, зібраних в установленому законом порядку; 2) доказах, перевірених і розглянутих в установленому законом порядку; 3) розгляді кожного із доказів окремо і всіх у сукупності; 4) всебічному, повному і неупередженому (об'єктивному) розгляді матеріалів кримінального провадження; 5) наявних доказах так, щоб становити єдино можливий висновок із матеріалів кримінального провадження.

З усього вищезазначеного можна виявити, які процесуальні особливості виокремлюють саме показання свідків з інших джерел доказів. Суб’єкт давання показань, який стосується учасників, що відіграють допоміжну роль у здійсненні кримінальної процесуальної діяльності, а отже, не повинен бути зацікавленим у результатах провадження. Також щодо суб’єкта надання показань свідка не встановлено законом вікових обмежень. Саме всі ці особливості вказують на те, що показання свідка відіграють велике значення у розкритті і розслідуванні конкретного кримінального провадження. Підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам цього наукового заходу взяти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Задерейко С. Ю. Поняття та властивості показань свідка як джерела доказів. Правове регулювання економіки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», навч.-наук. ін-т «Юридич. ін-т» ; редкол.: А. М. Колодій (голов. ред.) та ін. Київ : КНЕУ, 2018. № 17. С. 209–217.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 02 березня 2020 року. Харків : Право. 2020. 422 с.

3. Шило О. Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1 URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2015_Shilo.pdf.

4. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінального процессуального доказування : монографія. Київ : Терно-граф, 2005. 272 с.

5. Стахівський С. М. Показання свідка як джерело доказів у кримінальному процесі : навч. посібник. К. : Олан, 2001. 96 с.

6. Лушпієнко В. Оцінка показань свідка судом у кримінальному процесі України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 2 (24). С. 200–202.

7. Лозинська Ю. І. Засоби з’ясування достовірності показань свідка у кримінальному провадженні. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1. С. 101–112.

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА,
викладачка кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-8354-7594

ПРАВО ЗАХИСНИКА У ЗБИРАННІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Доказування являє собою основу кримінального провадження. З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України, який набрав чинності 19 листопада 2012 року, значно змінив порядок здійснення кримінального провадження, при цьому, зазнала значних змін процесуальна форма діяльності всіх його суб'єктів (учасників). Це не стало винятком й для діяльності захисника-адвоката, який, здійснюючи функцію захисту підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) (ст. 45 Кримінального-процесуального кодексу України - далі КПК) [1, с. 31] є активним учасником кримінального процесуального доказування, що забезпечує можливість вирішення ним поставлених завдань.

Новими правовими повноваженнями для законодавчої моделі діяльності захисника-адвоката в кримінальному процесі України, слід назвати: отримання захисником на підставі ухвали слідчого судді чи суду тимчасового доступу до речей і документів та проведення за необхідності їх виїмки, залучення стороною захисту експерта для проведення експертизи, що може бути здійснено як на договірних засадах, так і за клопотанням сторони захисту за ухвалою слідчого судді. Також те, що захисник має право мати конфіденційне побачення з підозрюваним без дозволу слідчого, прокурора, суду (ч. 5 ст. 46 КПК України), а відмова від захисника або його заміна повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості конфіденційного спілкування (ч. 2 ст. 54 КПК України). Всі вище зазначені зміни в чинному КПК України створюють собою необхідне підґрунтя для реалізації захисником-адвокатом його процесуальної функції, яка в силу особливої значущості для захисту прав, свобод і законних інтересів особи в кримінальному провадженні є конституційною. Слугує захисту і змагальність під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, адже більша частина заходів забезпечення кримінального провадження обирається за рішенням слідчого судді із застосуванням змагальної процедури судового розгляду клопотання сторони кримінального провадження, що своєю чергою дає можливість захисникові-адвокату в цьому судовому розгляді забезпечити захист ним прав, свобод і законних інтересів підозрюваного. У ч. 2 ст. 59 Конституції України зазначено, що для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні

© Нечаєва І. О., 2020

справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура [2]. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист - вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [3]. Згідно з п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат має право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати й вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою. Збираючи доказову інформацію, адвокат наділений правом фіксувати процесуальні дії, у яких він бере участь, перебіг судового засідання упорядку, передбаченому законом (п. 8 ч. 1 ст. 20 цього Закону), одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань (п. 10 ч. 1 ст. 20 вище зазначеного Закону), користуватись іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами (п. 11 ч. 1 ст. 20 Закону). Проте в умовах змагальності кримінального процесу та рівноправності сторін, залишаються проблемними окремі питання його статусу як сторони кримінального провадження та суб'єкта (учасника) доказування. Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. [1, с. 59] Ініціювання стороною захисту проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових дій) та інших процесуальних дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядають в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Але слід взяти до уваги, що клопотання сторони захисту відповідно до ст. 220 КПК України для слідчого чи прокурора не є обов'язковими й підлягають спочатку розгляду та вирішенню відповідними суб'єктами (ч. 3 ст. 93 КПК України). У зв'язку з чим регулюючи процедуру збирання доказів, законодавець серед суб'єктів збирання доказів назвав захисника-адвоката, дещо розширивши засоби збирання доказів. Поряд із тим, окремою нормою він не визначив процесуальні права захисника. Таким чином, приходимо до висновку, що відповідно до норм чинного КПК України захисника як учасника (суб'єкта) представника сторонни захисту визнано уповноваженим учасником (суб'єктом) доказування, зокрема щодо збирання, перевірки і оцінки доказів. В той же час в

КПК України стосовно перевірки доказів окрема стаття відсутня. Водночас, детально розглядаючи питання участі захисника в доказуванні відповідно до чинного кримінального процессуального законодавства України, не можна не звернути увагу на одну проблему, яка, є однією з найбільш важливих. Мова йде про обмеженість захисту в просторово-часовому вимірі, оскільки згідно передбаченій КПК України моделі здійснення досудового розслідування захист набуває конкретної процесуальної форми лише після повідомлення особі про підозру або після її затримання за підозрою у вчиненні злочину. При цьому необхідно зазначити, що законодавцем не передбачено моменту або строку повідомлення про підозру (за винятком випадку затримання особи за підозрою у вчиненні злочину в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України). Досить розповсюдженими є ситуації, коли особі повідомляється про підозру наприкінці досудового розслідування, а згодом складається обвинувальний акт, який направляється до суду. У таких випадках можливості захисту фактично мінімізовано майже до того часу, коли особа набуває статусу підозрюваного, а тому участь захисника-адвоката в доказуванні під час досудового розслідування відбувається лише на етапі його завершення і навряд чи може бути визнана достатньою та ефективною з точки зору забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи, стосовно якої здійснювалося досудове розслідування. Слід зазначити, що чинним КПК України захиснику-адвокату надана можливість не тільки отримувати інформацію, яка може за певних умов набути статусу доказів, а й самостійно збирати докази у справі. Такі положення чинного КПК України надають змогу захиснику-адвокату бути повноцінним суб’єктом доказування в рамках кримінального провадження. А правова модель здійснення доказування захисником-адвокатом у кримінальному провадженні надає йому нових можливостей для вирішення завдань захисту.

Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам цього наукового заходу взяти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 02 березня 2020 року. Харків : Право. 2020. 422 с.

2. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня. 1996 р.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. *Голос України*. 2012.

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА,
викладачка кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-8354-7594

Анастасія Романівна ЧИНЧИК
курсант навчальної групи Ф1-17-301 факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) є новелою для кримінального процессуального законодавства України. Відповідно до положень ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) [1]. Так, законодавцем було запропоновано врегулювати питання отримання доказів для кримінального провадження в порядку, який суттєво відрізняється від інших, таких як допит, проведення слідчого експерименту тощо. Йдеться про отримання доказів у негласний спосіб, визначений Главою 21 КПК України. При цьому обов'язок дотримання слідчими та оперативними підрозділами вимог Конституції України та інших законів України під час здійснення негласних слідчих (розшукових) заходів прямо покладено на прокурорів, що здійснюють нагляд за досудовим розслідуванням у формі процессуального керівництва [2]. Питання щодо можливості використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні під час застосування запобіжних заходів безперечно потребує позитивної відповіді. Більше того, негласні слідчі (розшукові) дії є потужним, а в окремих випадках – необхідним інструментом у встановленні наявності обґрунтованої підозри, ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України, а також інших обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу, адже марно сперечатися з тим, що в багатьох випадках, діючи «негласно», можна отримати значно більше інформації, до того ж більш суттєвішої для кримінального провадження, аніж під час здійснення «гласних» заходів. Окрім того, враховуючи положення ч. 1 ст. 256 КПК України, за умови дотримання суб'єктами, які проводять негласні (слідчі) розшукові дії процесуальної форми закріплення їх результатів, такі результати матимуть однакову доказову силу з результатами проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Тому, з точки зору корисності для кримінального провадження, безперечно, впровадження негласних слідчих (розшукових) дій є абсолютним плюсом, адже вони дають змогу отримати докази, які неможливо отримати іншим шляхом та які можуть відіграти вирішальну роль у суді при вирішенні

© Нечаєва І. О., Чинчик А. Р., 2020

питання про винуватість чи невинуватість особи, яка притягується до кримінальної відповідальності [3, с. 134], а також й під час прийняття проміжних кримінальних процесуальних рішень, зокрема при застосуванні запобіжних заходів.

Сьогодні процесуалісти констатують, що ефективне використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні залежить від вирішення низки практичних проблем, серед яких - проблема правильного розуміння сутності та переліку результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Не сприяє розв'язанню вказаної проблеми й термінологічна невизначеність, яка ускладнює процес правозастосування. З огляду на це, надзвичайно важливою є уніфікація правової термінології з метою забезпечення ясності тексту закону, а також легкого та однакового розуміння правових норм усіма правозастосувачами. На жаль, законодавець не дає змоги однозначно визначитися з тим, що слід розуміти під результатами негласних слідчих (розшукових) дій, тобто що входить до переліку таких результатів, адже зміст ст.ст. 255, 256, 257 КПК України створює значну термінологічну плутанину. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні регламентується ч. 1 ст. 256 КПК України, у якій зазначено, що протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо - або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі й документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Аналіз зазначеної норми призводить до логічного висновку, що законодавець таким чином окреслив перелік результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас у ч. 1 ст. 255 КПК України йде мова про відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Аналогічна правова конструкція вживається й у ч.ч. 4, 5 ст. 255 КПК України. Далі, окрім цих термінів, законодавець використовує й такі, наприклад: термін матеріали (ч. 2 ст. 255 КПК України) та інформація (ч.ч. 1, 2 ст. 257 КПК України) [3, с. 70].На практиці існують проблеми й з реалізацією ч. 2 ст. 266 КПК України, яка передбачає, що технічні засоби, які застосовувалися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду. У більшості випадків, такі технічні засоби є досить високовартісними, і забезпечити ними кожного окремого оперативного співробітника немає можливості, а тим більше, забезпечити використання необхідних технічних засобів лише в одному конкретному кримінальному провадженні. Як підкреслює В. Колесник, усім зрозуміло, що зобов'язати оперативні підрозділи зберігати технічні засоби, які були використані слідчим або оперативними співробітниками під час проведення однієї негласної слідчої дії, і не давати більше можливості працювати з ними іншим слідчим або тому самому слідчому, але для проведення інших негласних слідчих дій до вироку суду — неможливо [4]. Це далеко не всі практичні проблемні питання які виникають під час

проведення негласних слідчих (розшукових) дій та закріплення їх результатів, однак кожна з них потребує законодавчого врегулювання [2].

Отже, використання НС(Р)Д має місце бути у кримінальному провадженні, ці заходи підсилюють ефективність роботи органів досудового розслідування. Одночасно, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам цього наукового заходу прийняти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 02 березня 2020 року. Харків : Право. 2020. 422 с.

2. Іванов А. Які докази свідчать про необхідність застосування запобіжного заходу [15:03, 9.09.2016]. URL :https://goo.gl/8R2tgB.

3. Чернега І. Л. Недоліки правового регулювання та допустимість доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (27.11.2013, м. Одеса). Одеса : Юридична література, 2013. С. 70–137.

4. Богунов В. Негласні слідчі дії для слідчого — «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло : інтерв'ю з д-ром юрид. наук, проф. Академії адвокатури України В. Колесником. *Закон і бізнес*. 2014. № 32–33 (1174–1175). 9–22 серпня. URL : https://goo.gl/9n7ecQ.

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Процес виявлення та розслідування злочинів нерідко пов'язаний з підвищеною складністю, обумовленою механізмом злочинної діяльності, великим обсягом роботи у кримінальному провадженні, кваліфікованою протидією розслідуванню тощо. В таких кримінальних провадженнях вирішення завдань слідства нерідко вимагає узгодженого проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів для досягнення певної мети. Розробка тактики проведення цих дій передбачає необхідність розгляду їхнього взаємозв’язку, визначення найбільш доцільних їх комплексів в межах діючого кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства [1; 2].

У сучасній юридичній літературі існує точка зору, відповідно до якої в теперішньому своєму стані криміналістична тактика обмежується розробкою рекомендацій, розрахованих на окремі слідчі (розшукові) дії. Тим самим, слідчому часто доводиться вирішувати завдання, відповідь на які може бути знайдена тільки при проведенні комплексу слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних та інших дій. Серед науковців, які висловлювали думки з цього питання відсутні однозначні погляди у застосуванні термінів «тактична комбінація» і «тактична операція», визначення яких має дискусійний характер, не розроблено системного підходу у комплексному використанні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також не визначені критерії ефективності їх застосування в ході розслідування злочинів. Цим обумовлено проведення аналізу наукових досліджень щодо сутності і поняття тактичних операцій та визначення їх ролі у кримінальному провадженні, а також необхідність розробки пропозицій та рекомендацій по застосуванню окремих типових тактичних операцій, спрямованих на виконання специфічних завдань розслідування злочинів.

У сучасній криміналістичній літературі використовуються поняття «тактична комбінація» і «тактична операція», визначення яких має дискусійний характер. Виникає питання про точність використання терміна «операція» в даних поняттях. Окремі науковці поділяють позицію Р.С. Бєлкіна, що більш правильно використовувати саме термін «тактична комбінація». На цій позиції стоять такі автори, як Т. В. Авер'янова, Ю. Г. Корухов, О. Р. Росинська та ін. [3, с. 121–124].

Однак більшість вітчизняних науковців дотримуються інших поглядів. В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова і В. А. Журавель вважають, що визначення поняття тактичної комбінації викликає заперечення, оскільки в етимологічному смислі термін «комбінація» тотожний терміну «система прийомів» для

© Пчолкін В. Д., 2020

досягнення чого-небудь. Тактична комбінація можлива лише у межах однієї слідчої (розшукової) дії і не припускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії. Тому тактичну комбінацію необхідно розглядати як синонім системи тактичних прийомів [4, с. 165–166].

Дискусії про визначення даного поняття привели до того, що в 1979 році А. В. Дулов сформулював своє остаточне повне визначення поняття «тактична операція» в монографії «Тактичні операції при розслідуванні злочинів». За його визначенням тактична операція є сукупністю слідчих, оперативних, ревізійних та інших дій, які розробляються і здійснюються у процесі розслідування за єдиним планом під керівництвом слідчого з метою реалізації такого тактичного завдання, яке не може бути вирішене проведенням тільки окремих слідчих (розшукових) дій [5, с. 44].

В подальших наукових дослідженнях висловлювались точки зору, згідно з якими при формулюванні поняття тактичної операції повинна акцентуватись увага на її дієвості. Таку точку зору висловив М. В. Салтевський, який визначив тактичну операцію як засіб діяльності слідчого, що використовується для вирішення тактичних завдань, які виникають при розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів. М. В. Салтевський зазначає, що при вирішенні складних завдань, де це неможливо зробити провадженням лише однієї слідчої дії, використовують тактичну операцію. Якщо ж завдання просте і вирішується в рамках провадження однієї слідчої дії або оперативного заходу, то застосовують тактичну комбінацію [6, с. 79, 83].

У теорії криміналістики існує точка зору, згідно з якою висловлюється необхідність включення до тактичної операції не лише різного роду дій, але і прийомів. Так, М. П. Яблоков пише, що тактична операція «це більш широкий тактичний комплекс, що включає крім діяльності слідчого прийоми і методи оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних органів та інших допоміжних служб [7, с. 402].

В. О. Коновалова зазначає, що тактичні операції включають до свого складу різноманітні за природою дії: процесуальні і не процесуальні. Вона підкреслює, що особливою рисою тактичних операцій є об’єднання декількох дій, які одночасно або в близькій часовій послідовності здійснюються для досягнення поставленої мети. Тактичні операції можуть охоплювати як однорідні, так і різнорідні дії. Вони можуть містити в собі провадження слідчих або оперативно-розшукових дій і мати змішаний характер, тобто складатися зі слідчо-оперативних дій. Отже, і в подальших наукових роботах В. О. Коновалова підкреслює, що тактична операція завжди являє собою об’єднання декількох різнорідних за своїм призначенням слідчих і оперативно-розшукових дій, підпорядкованих виконанню поставленого завдання [8, с. 72].

Отже, більшість науковців дотримуються точки зору, що тактична операція – це поєднання однойменних або різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у даній слідчій ситуації. Типова тактична

операція – це алгоритм, програма дій слідчого, оперативного працівника, інших осіб щодо завдань, які виникають, і слідчих ситуацій.

У сучасній юридичній літературі мали місце спроби щодо виокремлення ознак тактичної операції. У різних визначеннях щодо поняття тактичної операції акцентується увага на тому, що це комплекс не лише слідчих і оперативно-розшукових дій, але й інших. Звичайно під іншими діями розуміють заходи організаційно-тактичного та пошуково-аналітичного характеру, що виконують допоміжну роль стосовно слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Окремі автори визначають тактичні операції, як правило, в залежності від завдань, на вирішення яких вони спрямовані. Як слушно зауважує Р.Л. Степанюк, деякі проміжні завдання є настільки складними і специфічними, що вимагають організації цілого комплексу дій, що вміщує в себе слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові або організаційні та інші заходи, що в сукупності складають тактичну операцію. Завданням дослідника при побудові окремої методики розслідування є визначення типового кола таких проміжних завдань і розроблення відповідних рекомендацій щодо організації і проведення типових комплексів дій [9, с. 204–208].

Слід погодитись з В.М. Шевчуком, що тактичні операції мають бути максимально «прив’язані» не тільки до тактичних завдань, що постають перед слідчим, а й виходити із типових слідчих ситуацій. Саме слідча ситуація зумовлює постановку того чи іншого тактичного завдання, а останнє визначає засоби його вирішення. Після прийняття рішення про проведення певної тактичної операції повинна відбуватися побудова моделі цієї операції і створення програми її реалізації. До програми має бути включено системний перелік методичних рекомендацій та конкретних дій щодо вибору засобів розв’язання сформульованих тактичних завдань, визначення послідовності їх застосування, з урахуванням часу, місця і початку операції. Поряд із цим до загальної моделі програми тактичної операції можуть входити моделі дій кожного з її учасників або моделі здійснення тієї чи іншої слідчої дії, що входить до складу тактичної операції [10, с. 235–242].

Необхідно зазначити, що за роки незалежності України вийшла значна кількість монографічних досліджень, де розглядались питання застосування тактичних операцій в ході розслідування злочинів.. Отже, можна говорити про сформовану наукову школу, яка використовує для позначення комплексів тактичних прийомів і слідчих дій поняття «тактична операція». Доводиться констатувати, що більшість криміналістичних досліджень останніх років своїм предметом визначають відображення специфіки розслідування окремих видів злочинів. Авторами, за допомогою визначення типових завдань, розробляються тактичні операції як засоби відповідної методики розслідування. До типових тактичних операцій під час розслідування злочинів відносять: «Затримання», «Співучасники», «Нейтралізація протидії розслідуванню», «Захист доказів», «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків», «Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу» та ін.

Таким чином, можна констатувати, що підвищення ефективності розслідування злочинів залежить від чіткої організації проведення тактичних операцій із застосуванням комплексу слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших організаційних та інформаційно-пошукових заходів в ході кримінального провадження. Враховуючи зазначене вважаємо, що розробка тактичних операцій повинна бути пов'язана з тактичними завданнями розслідування злочинів відповідно до особливостей виду (групи), до якого цей злочин відноситься. Необхідно приділити увагу створенню алгоритмів дій слідчого за видами тактичних операцій, а також провести їх систематизацію на основі їх типовості і пріоритету щодо вирішення тактичних завдань у певних слідчих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 27.02.2020).

2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135–XII. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 (дата звернення: 27.02.2020).

3. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика : учеб. для вузов. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Норма, 2007. 944 с.

4. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. Криміналістика : підруч. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

5. Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск, 1979. 128 с.

6. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник: у 2 ч. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. 528 с.

7. Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник. М. : Юристъ, 2005. 781 с.

8. Коновалова В. Е. Первоначальные следственные действия и тактические операции при расследовании преступлений в сфере экономики. Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15–16 грудня 1998 р.). Х. : Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, 1999. С. 72–74.

9. Степанюк Р. Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, вчинених в бюджетній сфері. *Право і безпека*. № 1. 2012. С. 204–208.

10. Шевчук В. М. Технологія тактичної операції як різновид криміналістичних технологій. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013 № 4 (75). С. 235–242.

Наталія Олегівна РАСТОРГУЄВА,
курсантка групи Ф1-17-306 факультету № 1 ХНУВС
Науковий керівник доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету №1 ХНУВС,
кандидат юридичних наук, доцент С. Є. Абламський

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В умовах сучасної правової реальності однією з актуальних проблем, яка залишається найбільш дискусійною протягом усього періоду реформування кримінального процесуального законодавства України, є унормування правового статусу захисника у кримінальному провадженні. Насамперед, обумовлено це тим, що згідно з Конституцією України права та свободи людини, їх гарантія визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Для більш ефективного їх забезпечення та надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. І виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Виходячи зі змісту положень ст. 93 КПК України, сторона захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб. Чинний КПК України розглядає процес збирання доказів як один із елементів процесу доказування, кінцевою метою якого є встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України).

З аналізу наукових джерел можна виділити наступні найбільш проблемні питання, пов'язані з участю захисника у кримінальному провадженні, які, на нашу думку, потребують свого першочергового вирішення.

По-перше, у КПК України відсутня окрема норма, яка б містила перелік прав та обов'язків захисника. У вирішенні питання правової регламентації прав захисника у кримінальному провадженні потрібно зважати на проблеми практичного змісту. Так, Асоціація правників України зауважує, що адвокат під час здійснення ним професійної діяльності користується особливим статусом. Недопустимість ототожнення адвокатів з клієнтами та їх справами під час виконанням ними своїх обов'язків є важливою гарантією професійної діяльності адвокатів. Не дотримання такої гарантії може поставити під сумнів існування інституту адвокатури України в цілому. Цей принцип закріплений в Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинів у серпні 1990 року, та Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

По-друге, значною проблемою в діяльності професійного захисника є питання визначення меж використання так званого поняття «асиметрія правил допустимих доказів» (введеного в науковий обіг в у другій половині XX століття групою вчених, зокрема, А. М. Ларіним). Поняття «асиметрія правил

© Расторгуєва Н. О., 2020

допустимості доказів» у чинному КПК України ґрунтується на положеннях ч. 2 ст. 86 Кодексу, згідно з якою «недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення». У захисника, на відміну від сторони обвинувачення, відсутні повноваження щодо самостійного збирання доказів. Водночас, у положенні ч. 2 ст. 22 КПК України передбачено, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав передбачених КПК України. Однак, на практиці не завжди можливо стороні захисту самостійно зібрати докази. Як убачається з положень ч. 3 ст. 93 КПК України, сторона захисту може лише ініціювати проведення процесуальних дій, що мають значення для кримінального провадження, шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку передбаченого ст. 220 КПК України.

Отже, у світлі проведення судово-правової реформи є необхідним визначити та закріпити у нормах КПК України по-перше, права і обов'язки захисника у кримінальному провадженні. По-друге, процесуальну форму надання стороною захисту доказів, що надають право на рівні зі стороною обвинувачення здійснювати повноцінне доказування (збирання, перевірку та оцінку доказів), тобто проводити процесуальні дії за допомогою адвокатів чи приватних детективів.

Віталій Володимирович РОМАНЮК,
доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

УДОСКОНАЛЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

11 березня 2020 року Уряд України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, з урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій від 10 березня 2020 р. на своєму засіданні прийняв рішення про запровадження з 12 березня 2020 року карантину [1]. З такими масовими соціальними обмеженнями, тривалість яких наперед визначити неможливо, суспільство усього світу зіткнулося вперше. Відповідного впливу зазнала й кримінальна юстиція.

За даними Національної поліції, через карантин рівень злочинності в державі в цілому зменшився, однак на 15 % зріс рівень шахрайства в Інтернеті та суттєво побільшало кількість звернень з приводу домашнього насильства. Так, за даними громадської організації «Ла Страда-Україна», за місяць карантину, з 12 березня по 12 квітня, на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації надійшло 2051 звернень щодо домашнього насильства, в той час як у лютому ця цифра була майже вдвічі меншою – 1273. При цьому, 53 % звернень стосувалися психологічного насильства, 36,5 % фізичного і майже 10 % – економічного. У 86,6 % всіх випадків звернення надходили від жінок [2].

Відповідно до даних Національної поліції в період з 12 березня по 7 квітня, на телефонну лінію 102 надійшло близько 42 тис. викликів щодо домашнього насильства. Також зазначається, що від початку року за цими викликами 34 тис. осіб притягнуто до адміністративної відповідальності та відкрито 470 кримінальних проваджень та внесено 11 тис. термінових заборонних приписів [3]. Подібна ситуація склалася і у країнах Західної Європи, де карантин запровадили раніше, ніж в Україні. Наприклад, у Франції кількість звернень збільшилася на 30 %.

Реагування держави на подібне явище повинно бути миттєвим і відповідним, проте запроваджені на час карантину обмеження не дозволяють у повній мірі застосовувати відповідні заходи. Причинами тому є: ускладнення проведення будь-яких слідчих (розшукових) та процесуальних дій, які передбачають контакт з підозрюваною особою та іншими учасниками кримінального провадження; збільшення строків розгляду клопотань слідчими суддями; збільшення строків проведення експертиз у кримінальному провадженні; ускладнення під час затримання особи та її перебування в установах тимчасового тримання до рішення суду; тощо.

За наявності зазначених «перепон» з'являються підстави для застосування ст. 232 КПК України, положення якої дозволяють: провести допит
© Романюк В. В., 2020
потерпілого, експерта в режимі відеоконференції; провести допит свідка, потерпілого в режимі відеоконференції в судовому засіданні; провести впізнання осіб чи речей у режимі відеоконференції та навіть опитати в режимі відео- або телефонної конференції таку особу. З метою забезпечення оперативності кримінального провадження та мінімізації особистих контактів керівництво Державної фіскальної служби України запропоновано використовувати дистанційний режим виконання тимчасового доступу до речей та документів, а саме здійснювати обмін електронними версіями документів. Учасникам кримінальних проваджень, які перебувають у територіально віддалених від органу досудового розслідування місцях, дозволили передавати свої показання у формі нотаріально посвідчених заяв за умови проведення допиту таких осіб після закінчення карантинних заходів. Цілком логічним вбачається можливість запровадження подібних рекомендацій і у Національній поліції для органів досудового розслідування, а з урахуванням можливої сезонності пандемії, Кримінальний процесуальний кодекс України варто доповнити положеннями про деякі «послаблення» під час збирання доказів. Пропонуємо тимчасово, на період введення у державі карантинних заходів, вважати належним доказом показанням отримані від особи режимі відео- або телефонної конференції зі складанням відповідного протоколу без проведення у подальшому допиту такої особи. Таку пропозицію ми обґрунтовуємо хоча б тим, що на відміну від пандемії, КПК України встановлено граничні строки проведення досудового розслідування та не передбачено серед існуючих підстав для зупинення досудового слідства запровадження певних заборон на період карантину.

Своєчасними діями держави, що в черговий раз свідчить про динамічність кримінального процесу, є ухвалення нещодавніх змін до КПК України Законами України № 540-IX від 30 березня 2020 року та № 558-IX від 13.04.2020 р.

Сьогоднішній досвід проведення здійснення кримінального провадження має стати у нагоді й після зняття всіх обмежень, встановлених під час карантину. Ще більшої актуальності набуває не тільки дистанційне досудове розслідування за рахунок інструментів, які можуть використовувати слідчі та прокурори під час збирання доказів, онлайн-розгляд у режимі відеоконференції питань, віднесених до компетенції слідчого судді, а й поступове запровадження електронного (цифрового) документообігу (діджиталізація). Сподіваємось, що пілотний проєкт із переведення кримінальних проваджень в електронний формат, який стартував в Україні часе у період світової пандемії 30 квітня 2020 року серед антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду буде успішним.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF.

2. Кількість звернень щодо домашнього насильства під час карантину стрімко зростає! *ГО «Ла Страда-Україна»* https://www.facebook.com.: сайт. URL: https://www.facebook.com/lastradaukraine/photos/a.275909539152804/2944699428940455/?type=3&theater.

3. З початку року поліцейські притягнули до адміністративної відповідальності 34 тисячі осіб за вчинення домашнього насильства. Офіційний сайт Національної поліції. URL: https://vl.npu.gov.ua/news/preventivna-robota/z-pochatku-roku-policzejski-prityagnuli-do-administrativnoji-vidpovidalnosti-34-tisyachi-osib-za-vchinennya-domashnogo-nasilstva/.

Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні : зб. матеріалів науково-практичного семінару (м. Харків, 10 березня 2020 р.)

Владлен Владленович СІЛКО,
адвокат, голова науково-практичної секції криміналістики
Ради адвокатів Харківської області

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ АРҐОТЕРМІЗМІВ ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ВИДОБУВАННЮ БУРШТИНУ

Одною з проблем виявленої шляхом криміналістичного аналізу злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним видобування бурштину, є використання злочинного жаргону-арґо організованими групами. Так, в ході проведення гласних слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, впізнання особи за голосом та ін. Працівники дізнання, слідчих органів і оперативних підрозділів та прокурори, як процесуальні керівники досудовим розслідування повинні бути обізнані знаннями субкультури, або умовно кажучи злочинної «мови». Забезпечення слідчих і оперативних підрозділів органів поліції знаннями щодо арґотермізмів у сфері незаконного видобування бурштину, дає змогу зрозуміти зміст розмови між злочинцями у зв'язку з їх конспіративністю та в подальшому визначити належні тактичні дії задля скорішого та ефективного виявлення, розкриття та розслідування незаконного видобування бурштину, ідентифікувати осіб причетних до таких злочинних дій.

Під арго, за визначенням Шапочки К.А., слід розуміти особливу лексично-семантично-словотвірну систему, яку використовують з метою ідентифікації групової належності співбесідника та конспірації мовлення [1].

Здійснивши аналіз матеріалів кримінальних проваджень та результатів системного інтерв'ювання осіб, що мають злочинний досвід пов'язаний з незаконним видобування бурштину, ми представляємо науковій спільноті на обговорення криміналістичну класифікацію арґотермізмів та їх визначення у сфері незаконного видобування бурштину.

Класифікацією арготизмів по предмету злочинного посягання є якісні показники, зокрема: «мат», «глибинний», «медовий» – бурштин жовтого кольору (матовий), цінитися високим попитом в країнах Заходу (Польщі, США) та Сходу '(Китаю); **«молочний»** – бурштин білого кольору (слонової кістки) (різновид «мату») особливо ціниться у Китаю; **«склея»** – склеєний бурштин з різних частин або який був пошкоджений при видобуванні; **«скло»** – прозорий бурштин, вважається низького сорту у зв'язку з незначним попитом; **«куля», «шар», «шарик»** – бурштин оброблений у сферичній формі; **«капля»** – бурштин оброблений у вигляді сльози; **«лизун»** – камінь правильної форми, завбільшки з коробку сірників. Має яскраве забарвлення. Цінується серед ювелірів – з нього легко вирізати прикраси; **«чищений», «без кожури»** – бурштин грубої обробки; **«обрізки»** – осколки бурштину після обробки на верстаті, їх застосовують для виготовлення дешевих бус або картин.

Кількісні показники при такому лексиконі: «мінус», «сємєчка» – бурштин вагою менше 2 грамів, його зсипають у мішки і продають на вагу

© Сілко В. В., 2020

вартістю від 20 доларів США за кілограм. Потім пресують і використовують у парфумерії чи медицині; **«двійка»** – бурштин вагою від 2 до 4 грам; **«п'ятірка»** – бурштин вагою від 5 до 10 грам; **«десятка»** – бурштин вагою від 10 до 20 грам; **«двадцятка»** – бурштин вагою 20-50 грам є найбільш ходовий розмір бурштину; **«п'ятдесятка»** – бурштин вагою від 50 до100 грам; **«сотка»** – бурштин вагою від 100 до 200 грам; **«спічка»** – камінь вагою від 50 до 150 грам, його вартість оцінюється від 10 доларів США за грам, залежно від розмірів та якості; **«балабаха»** – бурштин вагою більше 500 грам, його вартість залежить від прозорості, кольору й розміру, може сягати до п'яти тисяч доларів США за кілограм; **«мікс», «міксований»** – бурштин різних фракцій, як правило від «двійки» до «двадцятки».

За особою злочинця та іншими суб'єктами лексікон складають: «бовтуни», «старателі», «копачі», «янтарники» – особи, які займаються незаконним видобуванням бурштину; **«бригада», «зміна» –** злочинна група, від двох до трьох осіб, що забезпечують видобування бурштину за допомогою маленькою («китаянки») мотопомпи або від чотирьох до дванадцяти та більше осіб при видобування бурштину великою мотопомпою («апарат»); **«бригадир»** – організатор злочинної групи, що як правило керує від однієї до трьох та більше «бригад»; **«старший бригади»** – один із виконавців, що організує діяльність «бригади» на місці незаконного видобування бурштину, підпорядкований «бригадиру»; **«санітар», «сачкіст»** – один із виконавців, що входить до «бригади» та виловлює за допомогою сачку камінці бурштину з ями; **«фішка», «шухер», «стрьомний»** – особа, яка дислокується вздовж під'їзду до «кландайку» та слідкує за наближенням органів правопорядку, про що інформує організатора («бригадира») за допомогою засобів телекомунікаційного звя'зку, інакше кажучи дозорний або черговий; **«тичкар», «тичичнік», «шрайберист», «швайберист»** – особи, які опускають разом зі шлангом металеві труби та виконують роль направляючого шлангу під час гідрозмиву ґрунту. **«шлангіст»** – особа, що відповідає за збереження пожежного рукава та вважається помічником «тичкаря». До його завдання належить збереження цілісності та упорядкованості пожежного рукава. Також, зазначена особа забезпечує подачу рукава до відповідної ділянки, забезпечує його опускання або піднімання в ґрунт під час безпосереднього видобування бурштину; **«моторист»** – особа яка забезпечує безперебійну роботу мотопомпи, в разі необхідності доливає дизельне пальне, слідкує за температурою та недопущення перегріву; **«нацик»** – військовослужбовець Національної Гвардії України; **«барига», «скупа», «покупець»** – особа яка скуповує бурштин сирець на "клондайку" або у селі неподалік. Зазвичай, послугами «бариг» користується у разі потреби у швидкому збуті бурштину, останні приймають бурштин за мінімальну вартість; **«коні»** – наймані працівники, що видобувають бурштин за обумовлену платню від 700 грн на день та працюють позмінно; **«дольщики»** – працівники, які отримують відсоток від видобутого каміння. Це можуть бути і власники мотопомпи, і прості робітники. Також сталою практикою є випадки коли, односільчани об'єднують свої кошти на купівлю мотопомпи, здають її в аренду та в подальшому, щотижня

отримують певний відсоток від видобування бурштину; **«пайщики» –** володільці земель, як правило сільгосподарського призначення, які отримують відсоток від видобутого бурштину за неповідомлення про злочину до органів правопорядку; **«безбілетники» –** копачі бурштину, які не мають корумпованих зв'язків, тобто «криші».

По способу вчинення на такому сленгу визначають: «бовтати» – означає шукати бурштин з «сачками» у воді на місцях видобутку дорогоцінного каміння; **«закваска» –** спосіб видобування бурштину, який полягає у залитті отвору у землі водою, задля подальшого розмягчення ґрунту; **«забивати тичку» або «пробку» –** досліджувати місце покладу бурштину. Особи, які цим займаються, вважаються «елітою» серед бурштинокопачів.

По знаряддям та засобам: «агрегат», «апарат», «машина», «помпа» – мотопомпа кустарного виробництва, виготовлена з двигуна автомобіля, вартість залежить від об'єму двигуна та типу палива, (наприклад двигун Mercedes-Benz об'ємом 1.4 коштує 1600 $). Здебільшого її виготовляють на базі дизельного трьох-літрового двигуна. Власники апаратів мають, як правило, свої «бригади»; **«літер» –** мотопомпа об'ємом двигуна до двох літрів, її технічні характеристики дозволяють дозволяє розмивати ґрунт від шести до дванадцяти метрів завглибшки; **«китаянка», «китаєць» –** мотопомпа малої потужності, здебільшого китайського заводського виробництва, її технічні характеристики дозволяють розмивати ґрунт до восьми метрів завглибшки; **«комплект» –** знаряддя для видобування бурштину гідро-механічним способом, як правило повний набір складається з: мотопомпи, пожежних рукавів, перехідників, генератора, гофрованої труби. **«заборний» –** забірний шланг для води, як правило гофрована труба; **«тичка» –** металева трубка; **«шрайбер», «швайбер» «шлангомойка» –** пристрій для розмиву ґрунту; **«москаль», «собаковоз» –** автомобіль марки ІЖ-2715; **«таблетка», «буханка» -** автомобіль марки УАЗ; **«перехідник», «гайка» –** голова перехідника пожежного рукава, яка використовується для з'єднання різних за розміром рукавів (наприклад 100 мм та 77 мм або 75 мм) або для збільшення довжини рукавів чи для підвищення тиску; **«траса», «лінія» –** пожежний рукав; **«кулькарка» –** машинка для обробки бурштину; **«подфатка», «сачок» –** сітка для ловлі бурштину з палицею; **«віброгалтовку» –** пристрій для шліфування бурштину.

За місцевістю: «клондайк», «каландайка» – місце незаконного видобування з великими покладами бурштину; **«перемой», «гулянка», «табор» –** місце біля «клондайку», де облаштовують тимчасове помешкання копачі, зазвичай ділять на сектори – у кожному живуть люди з одного населеного пункту; **«звьоздочка» –** ділянка з високою концентрацією бурштину.

Інше: «аваковщина» – спеціальні операції Національної поліції та Національної гвардії на місці незаконного видобування бурштину – «клондайку»; **«криша» –** контролювання видобутку поліцією, місцевими чиновниками чи кримінальними авторитетами; **«добро», «білет» –** дозвіл на видобування бурштину від силових структур або кримінальних авторитетів, який коштує від ста доларів США за мотопомпу «китайця» та до шістсот доларів США

за трьох літровий «апарат»; **«напор»** – тиск потоку води у мотопомпі; **«канава»** – меліоративний канал для постачання води; **«потік»** – ділянка сформована потоком води звідки разом із водою має виходити бурштин; **«жили»** – продуктивні лінзи гумусованих порід з багатими розсипами бурштину, **«робити ліваком»** – видобувати бурштин без «криші» [2].

Таким чином, можна констатувати, що враховуючи значний масив субкультурних визначень та злочинного жаргону, проблема протидії незаконному видобуванню бурштину залишається досить актуальною та складною, враховуючи корупційну складову, вчинення таких злочинів злочинними організаціями та групами. У зв'язку з цим, ефективну протидію таким кримінальним правопорушенням можна вести лише оперативно-розшуковими заходами, включаючи моніторинг мобільного і інших видів перемовин між злочинними особами. Такими знаннями повинні володіти також й виконавці оперативно-технічних підрозділів при щоденній взаємодії з оперативними і слідчими працівниками, які організовують проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Втім, підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам наукового семінару прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Шапочка К. А. Загальний і спеціальний сленг у системі субстандартної лексики. *Обрії сучасної лінгвістики*. 2013. Вип. 4. С. 108–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obsl_2013_4_22.
2. Волненко С. О., Мельничук Г. В., Курепас Я. С. Старательські способи видобутку бурштину в Українському Поліссі. *Вісті Донецького гірничого інституту*. 2017. № 1. С. 118–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vdgi_2017_1_18.

Дар'я Олександрівна СЕЧАНЦИНА,
курсант групи Ф1-403 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ О. В. Салманов
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9421-5085GOOGLE SCHOLAR:https://scholar.google.com.ua/citations?user=hyvGg3YAAAAJ&hl=ru

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОСОБИСТОГО ОГЛЯДУ/ОБШУКУ ОСОБИ

Якість правового регулювання порядку проведення огляду особи та її речей на сьогодні є незадовільним. Ще більше невдоволення викликає практика його застосування, адже поліція, користуючись прогалинами у законодавстві та низьким рівнем правової обізнаності населення, ще з радянських часів встановила неформальну практику його здійснення.

Так, законодавство виокремлює декілька видів огляду/обшуку особи. До них відносяться:

- «Обшук особи»; (*ч. 3 ст. 208, ч. 5 ст. 236 Кримінального процесуального кодексу, далі – КПК*);
- «Особистий огляд і огляд речей»; *ст. 264 Кодексу України про адміністративні правопорушення, далі – КУпАП*);
- «Поверхнева перевірка». (*ст. 34 ЗУ «Про Національну поліцію»*).

В даних заходах є вагомі відмінності, але інколи данні заходи неправомірно використовуються службовими особами. Наприклад, для отримання неправомірної вигоди або отримання незаконних доказів у провадженні. Досягається використання даних заходів шляхом підміни понять та недостатнім рівнем юридичної обізнаності громадян.

З одного боку, органам влади для виконання своїх завдань необхідно мати повноваження застосовувати такий превентивний захід. З іншого боку — має бути дотримано право на невтручання в особисте й сімейне життя. У обох випадках держава в особі органів влади повинна забезпечити ці права, однак витримати баланс між цими двома категоріями вкрай складно.

Згідно КПК України можна виділити два таких поняття, як:

1) ч. 3 статті 208 «Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 і статтею 236 цього Кодексу».

2) ч. 5. статті 236 «Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у

© Сечанцина Д. О., 2020

проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі.» З даних понять можна виділити, що обшук особи при процесуальних діях проводиться виключно за наявністю протоколу затримання (ст.208 КПК) та ухвали слідчого судді на проведення обшуку(ст.235, 236 КПК).

Також, згідно чинного адміністративного законодавства уповноважені особи у межах своїх повноважень мають право на проведення огляду особи.

Згідно ст. 34 ЗУ «Про Національну Поліцію України»:

1. Поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.
2. «Особистий огляд і огляд речей» (ст. 264 Кодексу України про адміністративні правопорушення, далі – КУпАП);

Отже, існує три основні процедури здійснення одного заходу (огляду особи) залежно від процесуального порядку:

1) поверхнева перевірка – візуальний огляд особи/речей особи, яка не підозрюється у вчиненні адміністративного/кримінального правопорушення, проте існує достатньо підстав вважати, що вона має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

2) особистий огляд і огляд речей особи – застосовується до особи, щодо вчинення адміністративного правопорушення якою є фактичні дані, зокрема затриманої за його вчинення (огляд перед поміщенням до кімнати для затриманих і доставлених (КЗД), що має відбуватись в тому ж порядку);

3) особистий обшук/обшук особи – застосовується до особи, затриманої через підозру у вчиненні кримінального правопорушення або особи, яка бере участь у проведенні обшуку житла або іншого володіння особи. Ці процедури не є альтернативним, тобто їх не можна застосувати на власний розсуд, а чітко регламентовані законодавством і повинні застосовуватись за умов і на підставах, що чітко ним визначені.

Тільки поверхнева перевірка може передувати іншим видам огляду, але не навпаки. Адже, спосіб у який вона здійснюється (візуальний огляд) відрізняється від огляду, що передбачає тактильний контакт, тобто має різні мету і результат.

Отже, проаналізувавши вище викладене можна зробити висновок, що дані заходи мають велику різницю. Об'єднує дані поняття лише схожість за порядком проведення та мета проведення - виявлення у особи певних предметів, які мають значення у провадженні, або речей які вилучені з обігу.

Оскільки цей науково-практичний семінар присвячений напрямам реформування кримінального процесуального законодавства в Україні – ми маємо наступні **рекомендації до Національної поліції та МВС України**:

– уточнити підстави здійснення поверхневої перевірки для кожного об'єкта: особи, її речей та транспортного засобу шляхом внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію»;

– регулярно проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу для поліцейських (насамперед патрульної поліції, оперативних працівників, слідчих) щодо відмінності різних процесуальних порядків проведення огляду особи та її речей шляхом введення додаткових занять у навчальні плани, проведення конференцій та круглих столів у профільних навчальних закладах тощо;

– ініціювати внесення змін до КУпАП, КПК та інших нормативно-правових актів, що врегульовують особистий огляд шляхом розробки концепції, пропозиції змін на рівні КМУ тощо. А також вироблення єдиної термінології для чіткого позначення інституту особистого огляду, доступного та зрозумілого для пересічного громадянина.

В'ячеслав Анатолійович СМИРНОВ,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
голова Печенізького районного суду Харківської області

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розбудова України як демократичної, правової держави ґрунтується на основі запровадження європейських цінностей, верховенства права та законності. Водночас, на шляху «оборони» досягнення цього завдання стоїть таке негативне явище, як злочинність, що на сьогодні має різновекторний характер – від побутової (крадіжка, хуліганство, тілесні ушкодження) до транснаціональної (кіберзлочинність, тероризм, торгівля людьми). Зважаючи на це, перед ученими, юристами, практиками та Урядом нашої держави постає доволі нелегке завдання – досягнути ефективного балансу між публічними та приватними інтересами. Тобто, з однієї сторони, на законодавчому рівні мають бути впровадженні дійсно дієві правові механізми протидії злочинним проявам, попередження та розкриття злочинів, а з іншої – відповідні запобіжники уникнення зловживання зі сторони правоохоронних і судових органів. Зумовлено це тим фактором, що у сфері кримінального процесу органи досудового розслідуванням, прокуратури задля проведення швидкого і повного розслідування уповноважені застосовувати засоби, які значно обмежують прав, свободи та законні інтереси людини, гарантовані як міжнародними актами у сфері захисту прав людини, так і Конституцією України.

Призначення особі справедливого покарання за вчинення кримінального правопорушення не можливе без належної оцінки всіх доказів, які були зібрані сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування. Одним із важливих критеріїв оцінки доказів є допустимість, що породжує постійний інтерес як до вивчення проблеми теорії доказів у науці кримінального процесу загалом, так і окремих її аспектів.

Традиційно допустимість доказу розглядають з позиції чотирьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих складових елементів: 1) належний суб'єкт проведення процесуальних дій, що спрямовані на збирання доказів; 2) належне джерело отримання доказу (має бути передбачено законом); 3) належна процесуальна дія, за допомогою якою одержано доказ; 4) належний порядок проведення процесуальної дії та відповідна форма фіксації її результатів (має бути вставлена законом). Відтак, як цілком справедливо підкреслив Конституційний Суд України, визнаватися допустимими і використовуватися як докази у кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства. Обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактичними даними, одержаними незаконним способом, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням установлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо [1].

© Смирнов В. А., 2020

Отже, з огляду на викладене, недарма серед правників і практиків загальновизнаним є постулат про те, що знання теорії доказів і доказування становить царину самого кримінального процесу. І таку правову думку дійсно слід визнати основоположною, оскільки знання процесу збирання доказів та їх оцінки забезпечує ефективне досягнення завдань кримінального провадження та дотримання загальних засад кримінального провадження. В іншому разі, втрачається та парадигма, яка була закладено в основу КПК України 2012 року – забезпечити охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. І наразі, на жаль, враховуючи власний досвід роботи у судовій системі доводиться констатував, що органи досудового розслідування та прокуратури внаслідок надмірного навантаження розслідування одним слідчим кримінальних проваджень, зниженням рівня професійності тощо в практичній площині порушуються вимоги закону щодо порядку збирання доказів. Це, звісно, і стає причиною визнання судом доказів недопустимими. Тому можна з впевненістю ствердити, що правороз уміння допустимості як критерію оцінки доказів у кримінальному провадженні має визначальне значення для всього кримінального провадження. Адже від правильного застосування законодавчих норм, регламентуючих питання допустимості доказів, залежить не тільки належне збирання доказів та здійснення процесу доказування, але і забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників процесу.

Окрім того, як свідчить слідча та судова практика, теоретичні та законодавчі проблеми, пов’язані з допустимістю доказів у кримінальному провадженні, відносяться до числа найбільш складних питань. Зазначене багато в чому обумовлено розширенням змагального процесу, запровадження нових процесуальних інститутів, деякі з яких і донині залишаються не до кінця врегульованими. У зв’язку з цим, потреба в належному унормуванні законодавчих положень, які стосуються регламентації питань допустимості як критерію оцінки доказів у кримінальному провадженні, має досить-таки суттєве як теоретичне, так і прикладне значення не лише для правозастосовних органів, але й інших учасників провадження. Така констатація поясняться тим фактом, що відповідно до чинного КПК України правом збирати і подавати до суду докази має не тільки сторона обвинувачення, а й сторона захисту та інші учасники провадження.

У сучасній науці кримінального процесу допустимість доказів розглядають не тільки як одна із процесуальних властивостей доказу, а й як елемент кримінальної процесуальної форми. Значення правової регламентації допустимості доказів визначається тим, що вона встановлює процедуру пізнання фактичних обставин, відповідно до завдань кримінального провадження. Саме тому допустимості доказів відображає ту чи іншу перевагу законодавця, що стоїть перед вибором між установленням істини будь-якою ціною та усвідомленою готовністю знизити ймовірність її досягнення для зменшення ризику засудження невинуватого, а також звузити сферу обмеження конституційних прав і свобод громадян [2].

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня. 2011 р. № 12-рп/2011 (у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11.

2. Рожнова В. В. Недопустимість доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 301–306.

Сергій Олександрович СИЧОВ,
слідчий слідчого відділу Немишлянського відділу поліції
ГУНП в Харківській області

Руслан Вікторович ЄДИН,
викладач циклу загальноправових дисциплін
інституту післядипломної освіти ХНУВС

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОЛІЦЕЙСКИХ ЗАХОДІВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Конституція України серед інших гарантує кожній людині право на свободу та особисту недоторканність і зазначає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом [1].

До таких органів, зокрема, належить Національна поліція України, на яку покладаються завдання з надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2]. Цілком зрозуміло, що така діяльність повинна ґрунтуватись на суворому дотримуванні прав та свобод людини, які закріплені у чинному законодавстві України та міжнародно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України.

Не викликає сумнівів також і те, що для ефективного виконання своїх завдань поліція має бути наділена законом адекватними можливостями, які б створювали оптимальний баланс між правами та свободами однієї окремо взятої людини і суспільними інтересами, які полягають у тому числі в тому, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини [3].

Так ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» дозволяє поліцейським проводити такий превентивний захід як поверхнева перевірка, який полягає у здійсненні візуального огляду особи, проведенні по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

© Сичов С. О., Єдін Р. В., 2020

Під час поверхневої перевірки речі або транспортного засобу особа повинна самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу.

При виявленні в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до вимог статті 237 Кримінального процесуального кодексу України [2].

Аналізуючи чинне законодавство, не можемо обійти увагою також і практичні проблеми, що виникають під час його застосування. Однією з найважливіших серед них є труднощі в забезпеченні з боку поліцейських вимоги допустимості доказів, отриманих під час проведення розглядуваного превентивного заходу. Це викликано, перш за все, тим, що на практиці суб'єкт, який виявив сліди кримінального правопорушення під час проведення поліцейських заходів і суб'єкт, який документально фіксує у процесуальних документах такі сліди, як правило, різниться. Крім того, між цими двома юридичними фактами існує значний проміжок часу. Більше того, особа, у якої вилучається річ, обіг якої заборонено чи обмежено, на протязі цього часу, зазвичай, змушена перебувати поряд з поліцейськими, що згідно КПК є нічим іншим як заходом забезпечення кримінального провадження, а саме затриманням [3]. Хоча нерідко жодних процесуальних документів про це не складається, що є грубим порушенням прав людини, а відтак, підставою для визнання отриманих доказів недопустимими [3]. Хоча сталої практики правозастосування у цьому питанні ще немає, такі рішення з боку судової влади є непоодинокими.

На підставі викладеного доходимо висновку про необхідність подальшого комплексного дослідження розглянутих проблемних питань як зі сторони законодавчого регулювання поліцейської діяльності з виявлення слідів кримінального правопорушення, так і правозастосування у цій сфері, з метою забезпечення прав і свобод людини, а також підвищення ефективності кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015р. № 2822. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19. **3**. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

Олена Євгеніївна СОЛОВЙОВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6
Харківський національний університет внутрішніх справ

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Відомо, що з 1 липня 2020 року набув чинності закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" [1]. Документ передбачає створення інституту кримінального проступку. Змінено ст. 12 Кримінального кодексу України щодо класифікації кримінальних правопорушень, де зазначається, що всі кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини, а кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Досудове розслідування кримінальних проступків, відповідно до ст. 215 Кримінального процесуального кодексу України, здійснюється у формі дізнання [2].

Законом передбачено створення інституту кримінального проступку та внесено зміни до низки законодавчих актів, зокрема, до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України.

Зокрема, вводиться поняття «кримінальний проступок», що є діянням (дією чи бездіяльністю), за вчинення якого передбачене покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян (51 тис. гривень), або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Також, з Кримінального кодексу України виключено поняття «злочини середньої тяжкості» та відсьогодні класифікація кримінальних правопорушень буде такою:

- кримінальні проступки (основне покарання не пов'язане з позбавленням волі, а штраф не перевищує 3000 н.м.д.г.);
- злочини невеликої тяжкості (основне покарання – до 5 років позбавлення волі або штраф до 10000 н.м.д.г.);
- тяжкі злочини (основне покарання – до 10 років позбавлення волі або штраф до 25000 н.м.д.г.);
- особливо тяжкі злочин (основне покарання – понад 10 років позбавлення волі або штраф понад 25000 н.м.д.г.).

Зазначається, що до кримінальних проступків віднесено такі поширені злочини як крадіжка (ч.1 ст.185 КК); шахрайство (ч.1 ст.190 КК); хуліганство (ст.296 КК); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання,

© Соловйова О. Є., 2020

перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК) [3].

Окрім того, законом про кримінальні проступки спрощується процедура розслідування нетяжких злочинів у формі дізнання.

Серед основних змін також варто назвати спрощення процедурі розслідування нетяжких злочинів у формі дізнання.

Проводити розслідування кримінальних проступків будуть дізнавачі - службові особи підрозділу дізнання органу Національної поліції. Дізнавачами можуть бути дільничні поліцейські, слідчі та співробітники кримінальних підрозділів (службові особи підрозділу дізнання органу Національної поліції).

Таким чином, розслідування кримінальних проступків буде проводитися у скорочені строки:

- протягом 72 годин з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку чи затримання;
- протягом 20 діб — якщо підозрюваний не визнає вину або необхідно провести додаткові слідчі (розшукові) дії, або кримінальний проступок вчинено неповнолітнім;
- протягом 1 місяця — якщо підозрюваним заявлено клопотання про проведення експертизи.

Прокурор зобов'язаний не пізніше 3 днів після отримання повідомлення про підозру особі разом із матеріалами дізнання (а в разі затримання підозрюваного — протягом 24 годин):

- закрити кримінальне провадження (в разі затримання — негайно звільнити підозрюваного);
- повернути матеріали дізнавачу і подовжити строк дізнання та звільнити затриманого (в разі затримання);
- звернутися до суду з обвинувальним актом;
- у разі встановлення ознак злочину направити провадження для проведення досудового слідства.

Окрім скорочення строків досудового розслідування кримінальних проступків, новий КПК передбачає більш стислі терміни призначення судового розгляду.

Суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має протягом 5 днів, а у разі затримання підозрюваного — невідкладно, призначити судовий розгляд.

Якщо обвинувачений не оспорює встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта, суд розглядає обвинувальний акт без проведення судового розгляду у судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Законом також передбачається, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, з урахуванням гл. 25 КПК «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків», проте з особливостями передбаченими цим законом. Такими особливостями є можливість проведення посадовою

особою дізнання будь-яких слідчих (розшукових) дій, у тому числі медичне освідування особи, а також деяких негласних слідчих (розшукових дій), відносно особи, яка на думку працівника поліції вчинила кримінальний проступок, до внесення уповноваженою особою відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Також законодавцем розширюється коло процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, а саме, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису тощо. Однак, нічого не говориться про забезпечення прав підозрюваних у вчиненні кримінального проступку, про що, на наш погляд, необхідно звернути увагу.

Зазначимо, що відповідно до Закону, у разі встановлення органом дізнання факту, що особа вчинила кримінальний проступок, дізнавач за погодженням із прокурором, повинен надіслати матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності, для його розслідування в місячний термін з метою отримання доказів стороною обвинувачення за спрощеним провадженням. Також, заслуговує на увагу те, що якщо людину засудили за кримінальний проступок, то після відбуття покарання він вважається таким, який не має судимості.

Підсумовуючі вищезазначене, необхідно сказати, що належне застосування інституту кримінальних проступків повинно значною мірою розвантажити органи досудового розслідування та підвищити їх ефективність, що буде запорукою створення нового гуманного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 17. Ст. 71 (дата звернення 06.03.2020).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 23 травня 2020 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 06.03.2020).

3. Кримінальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України, від 05.042001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 06.03.2020).

Олена Ігорівна ТИТАРЧУК,
працівник оперативного підрозділу ГУНП в Харківській області

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ УЧАСТІ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА І ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО

За особливостями індивідуального інтелектуального, фізіологічного, психологічного розвитку неповнолітньої особи, що насамперед пов'язано з відсутністю належного життєвого досвіду і знань, незрілого віку, неповним усвідомленням систем життєвих цінностей і пріоритетів, переконань, поглядів і установок, а також стійких навичок усного і письмового мовлення. Неповнолітні підозрювані (обвинувачені) нездатні взагалі або достатньо повноцінно та сомостійно захищати свої права, свободи і відстоювати законні інтереси, оскільки це пов’язано з неповною процесуальною дієздатністю, тому у неповнолітнього повинен бути законний представник, який несе у повсякденному житті особисту відповідальність за виховання й належну поведінку неповнолітнього взагалі та, забезпечувати охорону його прав, свобод і законних інтересів, зокрема у кримінальному провадженні. Отже, однією з найважливіших гарантій захисту прав неповнолітнього підозрюваного є призначення і участь законного представника під час проведення кримінального провадження. Однак, не всі випадки такої участі бувають позитивними для неповнолітньої особи. Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні процесуально закріплено у положеннях ст. 488 КПК України, в яких законодавець передбачив умови такої процесуальної участі. Як вірно визначила Г. Щербакова, на сьогодні, допит неповнолітнього підозрюваного проводиться з урахуванням загальних процесуальних правил, передбачених положеннями ст. 224 КПК України. Водночас законодавець виділяє ряд особливостей цієї слідчої (розшукової) дії саме з неповнолітньою особою, та у разі необхідності за участю законного представника. Для ефективного проведення такого виду допиту велике значення має його правильна організація, що полягає в глибокому і всебічному вивченні матеріалів кримінального провадження, ознайомленні зі спеціальними питаннями, з деякими даними про особу допитуваного, складанні плану, визначенні питань щодо створення відповідних умов для здійснення даної процесуальної дії, про місце і час її проведення тощо, що ми підтримуємо. Підготовчі заходи, з якими пов'язано порядок допиту неповнолітніх, мають деякі особливості. Він має свою специфіку і ґрунтується на врахуванні знань про допитуваного, перш за все психологічних характеристиках, що притаманні віку допитуваного. Як доречно зазначає Павлюк Н. В., вік, починаючи з якого неповнолітні можуть виступати на допиті як свідки або потерпілі, у кримінальному процесуальному законодавстві не визначено. Однак слід звернути увагу на те, що особливості, притаманні психіці неповнолітнього, не є ані психічними, ані фізичними вадами, проте вони, без сумніву, впливають на

© Титарчук О. І., 2020

процеси формування й надання ними показань, що створює значні труднощі для осіб, які проводять розслідування у кримінальному провадженні, зокрема під час одержання показань від неповнолітніх та під час оцінювання доказів.

Мінімальний вік, починаючи з якого неповнолітні можуть бути допитані як підозрювані, визначено статтями закону про кримінальну відповідальність. Так, відповідно до норм ст. 22 КК України, до кримінальної відповідальності за загальним правилом можуть бути притягнуті особи, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років. Слід відзначити, що особи, які вчинили злочин у віці від 14 до 16 років, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за злочини, винятковий перелік яких визначено у нормах ч. 2 ст. 22 КК України. Якщо неповнолітній, який досяг 11-річного віку, тобто до виповнення віку, з якого законом передбачена кримінальна відповідальність за вчинене суспільно-небезпечне діяння, то за цим фактом повинно бути відкрито кримінальне провадження. Таке провадження розслідується за вимогами положень ст.ст. 498-502 КПК України і до неповнолітнього застосовуються примусові заходи виховного характеру. Успіх і результативність допиту залежить від вивчення особи неповнолітнього. Наприклад, виклик неповнолітніх на допит, слідчий може здійснити через їх законних представників. Обрання слідчим місця проведення допиту є серйозним питанням. Закон надає можливість слідчому самостійно визначити таке місце, залежно від обставин кримінального провадження. Тобто допит може здійснюватись за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Як свідчить юридична практика, допит неповнолітніх молодших вікових груп доцільно проводити в обстановці, добре знайомій і звичній для допитуваного: у дитячому садку, школі чи квартирі малолітнього або близьких йому осіб. Слід наголосити, що такий допит здійснюється за обов'язковою участю законного представника малолітньої особи, захисника, педагога чи психолога, а в необхідності й лікаря.

Якщо здійснити порівняльний аналіз, то як зазначено законодавцем на відміну від КПК України 1960 року, який передбачав обов'язок слідчого допитати невідкладно обвинуваченого та в певних випадках підозрюваного, КПК України 2012 року не передбачає обов'язкового допиту неповнолітнього підозрюваного невідкладно після повідомлення йому про підозру. Строк, у який має бути допитаний неповнолітній свідок законом теж не встановлено, але допитувати неповнолітніх молодших вікових груп про емоційно нейтральні для них обставини також рекомендується якнайшвидше після сприйняття ними подій злочину. У тих випадках, коли відомо, що подія злочину могла досить сильно схвилювати допитуваного, за визначенням М. М. Коченова доцільно проводити цю слідчу дію не раніше ніж через два-три дні після події. При з'ясуванні питання хто з указаних осіб буде брати участь під час допиту неповнолітнього підозрюваного, то тут необхідно зазначити що слідчий повинен врахувати, що присутність законного представника, захисника, педагога чи психолога є обов'язковою умовою такого допиту. Якщо виникає потреба, то до допиту може бути залучено й лікаря. У положеннях ч. 1 ст. 491 КПК України ведеться мова про те, якщо неповнолітній не досяг 16-річного віку чи якщо

неповнолітній визнаний розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду чи за клопотанням захисника здійснюється участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності лікаря. На відміну від КПК України 2012 року Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року, надавав право слідчому допитувати неповнолітнього підозрюваного без участі законного представника (за участю когось із батьків чи близьких родичів), а також педагога за умови, якщо неповнолітній досяг 14-річного віку. КПК України 2012 року у положеннях ст. 226 визначає, що допит неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності лікаря. Законний представник неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, як і сам підозрюваний чи обвинувачений, є учасником кримінального провадження на стороні захисту (пп. 19 і 25 ч. 1 ст. 3 КПК). При цьому участь законного представника у кримінальному провадженні є важливою складовою забезпечення права неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого на захист. Зовсім інакше визначав важливість участі законного представника під час досудового розслідування, Фаринник В. І., зокрема на його думку він зазначає, що законодавець прагне уникнути випадків необґрунтованої неявки неповнолітнього для проведення процесуальних дій через те, що останній забув чи неправильно щось зрозумів. Можлива участь законного представника, педагога, психолога, лікаря, покладає на слідчого обов'язок як можна якіснішого проведення необхідних слідчіх (розшукових) дій, враховування при цьому не тільки процесуальних аспектів залучення декількох осіб до їх проведення, а й психологічні особливості кожного з учасників. Саме цим і обумовлюється закріплення певних слідчих (дотримання спеціалізації) за розслідуванням кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, враховуючи їх вміння та навички, практичний досвід соціального спілкування. Неповнолітньою особою є дитина, яка на момент вирішення питання про допуск законного представника до участі в кримінальному провадженні не досягла вісімнадцятирічного віку (п. 12 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 484 КПК України). Після досягнення підозрюваним чи обвинуваченим вісімнадцятирічного віку участь законного представника у кримінальному провадженні припиняється.

Відповідно до ст. 44 КПК України, як законні представники підозрюваного, обвинуваченого можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни, піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній. Близькі родичі та члени сім'ї особи це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим,мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, якіспільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки,у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі (п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК). Про залучення або про відмову в залученні законного

представника, про обмеження його участі у виконанні окремих процесуальних дій чи про його заміну слідчий,прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд – ухвалу, копія якої вручається законному представнику. За загальним правилом, законний представник користується процесуальними правами підозрюваного чи обвинуваченого (ст. 42 КПК України), інтереси якого він представляє,за винятком тих, які є невід'ємними правами особи, зокрема, це право давати показання стосовно підозри чи обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення,що є предметом провадження. Як і самому неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому, його законному представнику після прийняття рішення про залучення його до участі у кримінальному провадженні вручається письмово пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки одночасноз їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення (ч. 8 ст. 42 КПК України). Допит законного представника як свідка не є обставиною, яка виключає його подальшу участь у кримінальному провадженні. Треба зазначити, що допит законного представника неповнолітнього підозрюваного під час кримінального провадження досить важлива процесуальна дія, оскільки допомагає з'ясувати багато обставин, зокрема: - щодо особи неповнолітнього підозрюваного, склад його родини, умови в яких він виховується,обстановку родині, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми; ставлення батьків до виховання неповнолітнього,форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї та інші обставини, встановлення та відображення яких у протоколідопиту законного представника забезпечать усебічний, повний та об'єктивний з'ясування особи неповнолітнього підозрюваного. Існують також і деякі особливості у часі щодо допиту неповнолітньої особи, у тому числі і з неповнолітнім підозрюваним. Таке обмеження пов'язане перш за все з тим, що проведення такої слідчої (розшукової) дії зумовлює важке психологічне напруження дитини, швидке її стомлення, результатом чого, як правило настає неуважність, нестриманість. Тому тривалість допиту неповнолітнього визначається часом, необхідним для отримання від нього в розумному режимі відомостей, що мають значення для кримінального провадження, але при цьому не може продовжуватися без перерви понад 1 годину, а за загалом понад дві години на день. Щодо часових обмежень під час допиту неповнолітнього, Фаринник В. І. зазначає, що це сприяє уникненню необґрунтованого затягування часі під час досудового розслідування, коли у зв'язку зі складністю допит продовжувався протягом всього дня, що, по-суті, сприймалось стороною захисту як один із засобів психологічного впливу для забезпечення «необхідного результату» і, негативно впливало на імідж слідчого зокрема і міліції в цілому.А також дозволяє без суттєвих перешкод для виконання професійних обов'язків за основним місцем роботи з'явитись законному представнику, педагогу, психологу, лікарю до місця проведення слідчих (розшукових) дій. Аналізуючи рекомендації, що містяться в науковій літературі стосовно тривалості допиту осіб, ми дійшли такого висновку, а саме: у більшості випадків продуктивно надавати показання неповнолітні молодших вікових груп можуть від 15–20

хвилин, зокрема, це стосується допитуваних 3–5 років; 5–7 річні неповнолітні-близько 20–25 хвилин; 7–10 річні – від 25 до 35 хвилин. Якщо допитуючий за цей час не встигає з'ясувати питання, що його цікавлять, бажано зробити перерву. Після двох періодів допиту продуктивність інтелектуальної діяльності неповнолітніх знижується. І. С. Федотов вважає,щотривалість допиту неповнолітніх молодшого віку не повинна перевищувати півтори години. Відносно допитуваних старших вікових груп також не рекомендується проводити тривалий допит без перерви, протягом якої допитуваний міг би трохи відволіктися від внутрішньої напруженості. На думку психологів, при тривалих допитах зростає можливість сугестивного впливу на неповнолітнього з боку слідчого, оскільки відчуття втоми знижує опір до навіювання. У зв'язку з цим А. О. Шуліченко рекомендує обмежити тривалість допиту неповнолітнього обвинуваченого без проведення перерви однією годиною. Ще однією особливістю допиту неповнолітнього підозрюваного вважаємо, те, що особам, які не досягли 16-річного віку, роз'яснюється їх обов'язок щодо необхідності давання правдивих показань, без попередження при цьому про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. Ми вважаємо, що участь прокурора під час проведення такої слідчої (розшукової) дії з неповнолітньою особою такого віку є доцільним. Оскільки, в деяких випадках, прокурор може особисто проводити слідчі (розшукові) дії. Слід зазначити, що в країнах Євросоюзу питанням провадження у кримінальних справах приділяється належна увага, зокрема, заслуговують на врахування при реформуванні кримінального судочинства щодо неповнолітніх такі правові інститути. Перш за все, обмеження кількості допитів, неповнолітній допитується один раз з дотриманням певної процесуальної процедури. Допит повинен проводитись у спеціально обладнаній «зеленій кімнаті». Слід наголосити, що ця процедура ще доопрацьовується в Україні, оскільки такі кімнати існують не у всіх відділах поліції. На наш погляд, у перспективі «зеленими кімнатами» мають бути оснащені кожні без винятків районні відділи поліції . Ми погоджуємось з думкою автора Г. Щербакової про те, що основною метою проведення допиту (хоч потерпілого чи підозрюваного) в «зеленій кімнаті» є запобігання повторному травмуванню психіки дитини в процесі опитування. Це досягається завдяки як спеціальним методикам та психологічно комфортній атмосфері, так і явності технічного оснащення, що дозволяє коректно вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати його під час досудового розслідування. Потребує доопрацювання доцільності участі батьків, законних представників неповнолітнього підозрюваного. Оскільки, батьки не можуть належним чином захистити права дитини, що обумовлено відсутністю правової обізнаності. Інколи участь законних представників перешкоджає встановленню контакту з неповнолітнім підозрюваним, що пояснюється страхом дитини перед можливою неправильною оцінкою її поведінки батьками. Зокрема, емоційний стан батьків створює конфліктні ситуації під час проведення слідчих (розшукових) дій. Так, ст. 227 КПК України передбачає участь законного представника, педагога, психолога чи лікаря як альтернативних. До початку слідчої (розшукової) дії

законному представнику, педагогу, психологу чи лікарю роз'яснюється їх право за дозволом ставити уточнюючі питання малолітній або неповнолітній особі. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього чи неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього чи неповнолітнього, а також з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника. Втім підняті питання підлягають додатковому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичного семінару прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Дар'я Вікторівна ТУРЕНКО,
ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ПРЕРОГАТИВА СУДУ

Згідно ст. 19 КК України не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння (бездіяльності) перебувала в стані неосудності. Не підлягає покаранню також особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, за наявності обставин, що виключають злочинність діяння (на підставі Розділу VIII Загальної частини КК України). Відповідно самі положення ст. 503 КПК України формулюють концептуальні норми, що регулюють підстави для проведення кримінального провадження з питань застосування примусових заходів медичного характеру. В цій статті зазначено, що можна застосовувати лише ті примусові заходи медичного характеру, що передбачені нормами ст. 94 КК України [1, с.403–404]. Одним із основних міжнародно-правових актів, який повинен бути врахованим та підлягає виконанню працівниками національних правоохоронних органів та суду, що закріплює загальні принципи гуманного відношення до особи з психічними захворюванням є «Принципи захисту психічно хворих осіб та поліпшення психіатричної допомоги», що прийняті генеральної Асамблеї ООН від 17.12. 1991 року, у принципі 18-му якого закріплено право на захист для представництва інтересів такої категорії осіб, а у 21-му його принципі – право на оскарження, зокрема в судових інстанціях відповідно до положень, що врегульовано кримінальним процесуальним законодавством України [2].

Застосування примусових заходів медичного характера є актом суду і тільки суду. Сутність цього акту полягає саме в тому, що суд в межах кримінального провадженні не застосовує щодо особи, яка вчинила злочин, визначені законом про кримінальну відповідальність обтяження особистого, майнового чи іного характеру, якщо до того є встановлені законом підстави. Стосовно вимог майнового характеру суд вирішує їх не у межах кримінального провадження, а у межах цивільного законодавства. Для прийняття рішень судом про застосування примусових заходів медичного характеру необхідно обов'язкове встановлення судом що саме ця конкретна особа вчинила конкретний злочин. Певний час в науці такі вчені як М. П. Карпущин і В. І. Курляндський визначали, що для прийняття такого рішення та ряду інших про закриття кримінальних проваджень повинно було визнати особу винною [3, с. 216]. Однак, ще за радянських часів така позиція вказаних вчених підлягалась критиці, обгрунтовуючи таку точку зору тим, що вказане рішення згідно чинного законодавства на той час мали право приймати як органи кримінального переслідування, так і суди. Біля вказаних наукових точок зору точилась гостра дискусія. Зокрема, на той час одні вчені висловлювали позицію про те, що згідно

© Туренко Д. В., 2020

ст.160 Конституції СРСР лише суд міг визнавати особу винною у вчиненні конкретного злочину, тому прийняття вказаних рішень органами попереднього розслідування треба було визнавати неконституційними, тому пропонувалось законодавчо закріпити такі повноваження тільки за судом [4, с. 83]. Другі вчені пропонували відмовитись від визнання особи винною у вчиненні злочину при звільненні її від кримінальної відповідальності [5, с. 92] Інші вчені пропонували узгодити обидва підходи, обгрунтовуючи, що органи попереднього розслідування можуть з тих же підстав відмовитись від кримінального переслідування такої особи, не вирішуючи наперед питання про її винуватість у вчиненні злочину [6, с. 50–51].

Згідно доктринальних умов поки особа не визнана судом такою, що вчинила злочин, ні покласти на неї кримінальну відповідальність, ні звільнити її від такої чи від покарання неможливо. На підставі цього доречною є позиція тих науковців, які вважають, що питання про можливість звільнення конкретної особи від кримінальної відповідальності за вчинене настає тільки тоді, коли ця особа вчинила діяння, яке визнано злочином [7, с. 7]. Питання про застосування примусових заходів медичного характеру виникає тільки в тих випадках, коли є всі підстави передбачені чиним кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством України. Зокрема в главі 39 «Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру» КПК України мова ведеться про звільнення такої особи саме від покарання. В ході дискусії з піднятих питань, слід підтримати пропозицію Л.В. Головко про застосування зарубіжного досвіду і законодавства в частині закріплення в національному законодавстві положення поряд «зі звільненням від покарання», також й поняття «звільнення особи від кримінального переслідування» [6, с. 46].ст. 503-516 Глави 39 КПК України. В той же час не всі вчені з кримінального права підтримують вищезазначену пропозицію цього вченого, посилаючись на те, що вказані рішення приймаються в межах кримінального процесу. Таке рішення приймається тільки судом, що оформлюється винесеням ухвали або постанови про закриття кримінального провадження (справи), зокрема воно може бути винесено до видалення суду до нарадчої кімнати. Однією із підстав розгляду такої категорії проваджень (справ) судом є отримання (згідно до ст. 293 КПК України) клопотання слідчого затвердженого прокурором, складеного відповідно до ст. 292 КПК України або складеного самостійно прокурором відповідно до ч. 2 ст. 292 КПК України: виключення кримінальної відповідальності. Право застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або захворіли після вчинення злочину на психічну хвороби чи під час відбування покарання (тільки на цей період), яка виключає кримінальне покарання, належить лише суду першої інстанції згідно п. 21 ст. 3 КПК України. Підставами застосування судом примусових заходів медичного характеру є : 1) наявність суспільно небезпечного діяння передбаченого КК України; 2) доведеність вчинення цього діяння даною конкретною особою; 3) встановлення того факту, що особа в момент вчинення суспільно небезпечного діяння була в стані неосудності, чи захворіла після цього

психічною хворобою, що виключає застосування кримінального покарання; 4) визнання цієї особи небезпечною для суспільства в силу її хворобливого стану і характеру вчиненого нею діяння. В той же час, відсутність хоча б однієї з цих підстав не дає суду права застосовувати вказані заходи. Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими главою 39 «Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру» чинного КПК України [8, с. 404]. Судовий розгляд здійснюється одноособово судею в судовому засіданні за участю прокурора, законного представника, захисника згідно із загальними КПК України. При цьому, законодавець визначає особливий порядок судового розгляду, який передбачає додаткові гарантії прав, свобод особи, стосовно якої є необхідність у застосуванні примусових заходів медичного характеру. Судовий розгляд у справах такої категорії, зберігаючи свою специфіку, відбувається за загальними правилами судового розгляду відповідно до глави 27-29 КПК України, в той же час з урахуванням особливостей провадження, передбачених його главою 39. Однією із особливостей є те, що суд не вправі спрощувати судовий процес у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Він повинен базуватись насамперед на дотриманні засади законності та інших засад національного кримінального процесу та судочинства. Дослухаючись до міжнародно-правових актів, рішень ЄСПЛ, національний законодавець вніс доцільні зміни у ст. 506 КПК України згідно яких з неї виключені положення частини 2, якими до внесення таких змін дозволялось проведення судового засідання без участі особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру [8]. Завершується судовий розгляд одним із таких рішень : постановленням ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру або ухвалою про відмову в їх застосуванні. У випадку об’єднання в одне провадження кримінального провадження, яке здійснюється в загальному порядку, та кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру вони розглядаються в судовому засіданні в одному кримінальному провадженні з додержанням вимог КПК України. По закінченню судового розгляду суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку щодо обвинуваченого та ухвали щодо застосування примусового заходу медичного характеру [1]. Суд першої інстанції, надаючи кримінально-правову оцінку суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинен грунтуватись лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. Відповідно до ч. 3 ст. 503 КПК України, при цьому не враховуються попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання, факт застосування до неї примусового заходу медичного характера. Досудове розслідування і судовий розгляд провадження (справи) про суспільно небезпечні діяння, вчиненні особою у стані неосудності,

проводяться відповідно до загальних правил встановлених чинним КПК України. Особливості таких проваджень (справ) пов'язаних з психічною хворобою особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і неможливість застосування до неї кримінального покарання зумовили введення спеціальних положень при розслідуванні і судовому розгляді такої категорії [9].

Певні вимоги закріплені в ст. 513 чинного КПК України й відносно самої ухвали та алгоритму дій суду у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. При цьому враховані певні особливості розгляду таких проваджень (справ), а сама стаття містить перелік питань, що вирішуються в такому порядку, які вони викладені. Зокрема, в залежності від обставин кримінального провадження суд повинен вирішити також питання про речові докази, судові витрати, оплату праці захисника, про скасування заходів забезпечення кримінального провадження, про заходи піклування про неповнолітніх дітей і заходи по охороні майна особи, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру. При встановленні неосудності або обмеженої осудності особи слід виходити з наявності двох критеріїв : медичного(біологічного) і юридичного (психологічного). Зокрема, медичний критерій передбачає можливість наявності у особи хронічного психічного захворювання, або тимчасового розладу психічної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану психіки. Встановлює і діагностує психічний стан особи компетентний склад експертів-психіатрів. Юридичний критерій характеризується двома аспектами: 1) коли особа не здатна або неповною мірою може усвідомлювати свої дії; 2) коли особа не здатна чи здатна не повною мірою керувати своїми діями. Вказані аспекти суд встановлює шляхом всіх зібраних у кримінальному провадженні доказів. Суд обирає певний вид примусового заходу медичного характеру відповідно до ст. 94 КК України і 503 КПК України та при цьому у нарадчій кімнаті може постановити ухвалу : а) про застосування примусового заходу медичного характеру; б) про відмову в застосуванні примусового заходу медичного характеру та закриття кримінального провадження. Суд, визнавши необхідним застосування певного виду примусового заходу медичного характеру, призначає його вид залежно від характеру і тяжкості психічної хвороби, тяжкості психічної хвороби, тяжкості вчинення суспільно небезпечного діяння, з урахуванням ступеня небезпеки психічно хворого для себе або інших осіб. Призначаючи примусове лікування, суд одночасно повинен прийняти рішення про скасування часу доставки неосудного для госпіталізації до психіатрічного закладу запобіжного заходу, якщо такий був до нього застосований. Питання про речові докази вирішуються судом згідно вимог ст. 100 КПК України. Судові витрати і сума оплати послуг захисника, призначеного в порядку положень ст. 52 КПК України, з неосудного не стягуються, а відносяться на рахунок держави. Питання про відшкодування збитків, заподіяних неосудним, вирішується в порядку цивільного судочинства, про що повинно бути зазначено в ухвалі суду. На нашу думку, в ст. 52 КПК України та ЦК України слід внести зміни щодо судових витрат і сум оплати послуг захисника неосудному повинні вирішуватись індивідуально в порядку

цивільного судочинства, а не за рахунок держави. Суд не може застосовувати примусові заходи медичного характеру, якщо буде встановлено, що суспільно небезпечне діяння особа вчинила в стані неосудності, а на момент судового розгляду видужала або внаслідок змін у стані її здоров'я відпала необхідність в їх застосуванні. У разі закриття кримінального провадження суду необхідно повідомити про таке рішення органи охорони здоров'я з метою взяття такої особи на облік і здійснення необхідного психіатричного лікарського нагляду за нею. У разі, якщо неосудність на час вчинення суспільно небезпечного діяння не була підтверджена чи встановлена, а також у разі видуження особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу, суд повинен закрити таке кримінальне провадження. В такому разі, після закриття судом кримінального провадження щодо застосування примусового заходу медичного характеру прокурор повинен розпочати кримінальне провадження в загальному порядку [1].

Список використаних джерел:

1. Блажівський Є. М., Грошевий Ю. М., Дьомін Ю. М. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. 664 с.

2. Резолюція № 46/119 «Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги». Міжнародний документ від 18.02. 1992 р. URL:https://zakon.rada.qov.ua/laws/show/995- 905.

3. Карпушин М. П., Курляндский В. И. Уголовная ответственность и состав преступления. Москва. 1974. С. 216.

4. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. Харьков. 1979. С. 83.

5. Ной И. С. Новое в трактовке основных уголовно-правовых понятий. *Советское государство и право*. 1982. № 7. С. 92.

6. Головко Л. В. Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования: соотношение понятий. *Государство и право*. 2000. № 6. С. 50–51.

7. Келина С. Г. Освобождение от уголовной ответственности как правовое последствие совершения преступления. Москва. 1994. С. 7.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги : закон України від 14.11. 2017 р. № 2205-VIII.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 3 лютого 2020 року. Харків : Право, 2020. 410 с.

Анастасія Романівна ЧИНЧИК,
курсант 3 курсу факультету 1 ХНУВС
Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства О. О. Юхно

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

Певні особливості допиту підозрюваного визначені у статті 224 КПК України. Відповідно до частини 2 статті 84 КПК України процесуальними джерелами доказів можуть бути показання, у тому числі підозрюваного, при цьому його допит повинен бути проведено з обов'язковим дотриманням передбачених положеннями КПК України вимог і, в першу чергу тими, що передбачають права особи, яка допитується згідно пункту 3 статті 42 КПК України.

За дослідженням встановлено, що кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків вчиняються у своїй більшості за попередньою змовою та групою осіб, тому метою допиту повинно бути встановлення організатора та усіх учасників та співучасників такого злочинного ланцюжка. Відповідно до ролі особи при вчинені злочину яку відіграє підозрюваний, слідчий повинен поставити перед собою різноманітні завдання, але у будь-якому разі йому необхідно встановити: учасників та співучасників кримінального правопорушення; способи вчинення і конкретні порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; відомості, що характеризують співучасників злочину; взаємостосунки між ними; можливі способи грошових чи інших видів розрахунків, зокрема у криптовалюті та ін. Також готуючись до допиту підозрюваного слідчому, прокурору необхідно дослідити і врахувати його роль при вчиненні кримінального правопорушення.

За результатами стажування у відділі поліції та в ході вивчення слідчої практики встановлена необхідність об'єднання питань, що необхідно з'ясовувати під час допиту підозрюваного у справах даної категорії кримінальних проваджень у запропоновані напрями.

Відомості щодо підозрюваного: наявність родини, коло знайомих та друзів, моральна, матеріальна та інша обстановка в сім'ї, на роботі чи навчанні, за місцем проживання підозрюваного; який навчальний заклад закінчував, яка у нього освіта? позитивні елементи характеристики та вподобань особи, яка допитується, зокрема інтереси за наступними напрямами. Обставини вчинення злочину: конкретне відношення особи до суб'єкту господарської діяльності, де було виявлено порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, його посада, фах та освіта (який вищий заклад чи технікум або курси закінчив, скільки він там попрацював і, зокрема на цій посаді? Чи затверджено його наказом по суб'єкту господарської діяльності щодо допуску до роботи з наркотичними засобами, психотропними речовинами

© Чинчик А. Р., 2020

та прекурсорами, а також чи затверджені посадові інструкції, що визначають законний порядок поводження з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами на робочому місці? Встановити чи була ознайомлена ця особа із своїми безпосередніми посадовими обов'язками, як що так, то в якому вигляді: усному чи письмовому, зокрема хто конкретно і коли проводив ознайомлення? Хто є засновник або співзасновник та керівник суб'єкту господарської діяльності, як давно він працює? Коли здійснена реєстрація суб'єкту господарської діяльності закладу, де конкретно та на чиє прізвище? Коли отримано дозвіл на право здійснення законного обігу з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами? Хто конкретно, в яких обсягах та скільки і коли отримував наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, порядок їх оприбуткування, обліку та подальшої реалізації? Чи були і є в наявності відповідний «Журнал обліку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів», коли він був заведений, чи пронумерований, прошнурований і завірений підписом керівника та скріплений печаткою медичного закладу? Хто конкретно вів та який період необхідні щоденні відомості у зазначеному журналі? Чи є відомості :коли, кому і в якій кількості були відпущенні наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори (повна назва медичних закладів); кількість та дата відпущених засобів? Хто конкретно отримував? Чи відпускалися і за якими рецептами наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, скільки в день, неділю, місяць та по якій ціні? Яка система відпущення існувала та практикувалася? Хто міг бути організатором і виконавцем порушень правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, коли з'явилась мета це здійснити? Як підбиралися виконавці та співучасники кримінального правопорушення, який розподіл обов'язків між ними існував (організатори, посібники, підбурювачі)? Хто давав вказівку збувати надлишки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів або здійснювати їх реалізацію без відповідних рецептів? Як реалізувався механізм і процес порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів та яким чином оформлювались надлишки по документах? Який існував механізм і спосіб супроводження збуту, зокрема кому, яким чином (оптом чи вроздріб), за яку ціну були збуті наркотичні засоби? Чи була в наявності «чорна бухгалтерія» тобто ведення подвійного обліку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також отримання від їх збуту доходів, хто його вів, де і у кого зберігалася така документація? Хто із співвиконавців постачав надлишки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, яким чином вони транспортувались, хто ще знав про такі дії? Де конкретно і у кого зберігались надлишки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів? Чи учинялися інші незаконні порушення встановлених правил виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, в чому вони виражались?

Інші відомості щодо злочинної діяльності, а саме. Яким чином одержувались гроші чи інші коштовності, зокрема у вигляді криптовалюти від

продажу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів? Встановити суми грошових коштів виручених від продажу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, на які цілі та куди йшли такі кошти? Чи велась так звана «чорна» каса, хто конкретно її вів, в якому місці і у кого вона може зберігатись? Чи проводилась конвертація або «відмивання» коштів, отриманих від незаконного обігу та продажу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів? Яким чином і на які цілі використовувалися отримані кошти? Яким чином проводився розподіл грошей між учасниками злочину та яка саме частка залишалась підозрюваним чи підозрюваному? Хто конкретно із представників правоохоронних або державних органів «кришував» злочинну діяльність? Чи були випадки надання неправомірної вигоди будь-якій особі для сприяння у вчиненні злочинів, пов'язаних з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, якщо так, то кому, у яких сумах чи іншому вигляді? Чи були ще й інші корупційні зв'язки членів угруповання з представниками правоохоронних органів або державних, контролюючих та інших установ?

Нами наведено лише орієнтуючий та приблизний перелік питань, що підлягають з'ясуванню в ході досудового розслідування, зокрема під час допиту підозрюваного у досудовому розслідуванні вказаної категорії кримінальних проваджень, що не обмежуються наведеним. Незалежно від результатів проведених допитів свідків та інших учасників кримінального провадження, а також висновків експертиз вказане повинно встановлюватись й іншими доказами, що в свою чергу підлягає з'ясуванню і уточненню підлягатимуть інші обставини вчиненого кримінального правопорушення.

Одним із проблемних питань у досудовому розслідуванні на сьогодні є збір та процесуальне оформлення доказів щодо розрахунків при незаконному обігу наркотиків та прекурсорів у вигляді криптовалюти, розрахунки якою державою не узаконені, але цей вид існує у фактичному обігу. Друге проблемне питання існує при оперативно-розшуковому документуванні та легалізація його результатів при збуті наркотиків у формі «закладок», щодо яких немає достатніх методик розслідування, на що повинні бути направленні зусилля дослідників-науковців та практичних працівників при їх розробці та удосконаленні наявних.

Особливості допиту підозрюваного (их) при веденні такої категорії кримінальних проваджень є такими, що слідчий, прокурор мають у своєму розпорядженні, як свідчить правозастосовна діяльність, більшу кількість й інших доказів, що він може використати обираючи відповідну тактику у цих слідчих діях, долаючи при цьому опір допитуваного на інкримінуєму йому підозру. Основними джерелами доказів, що можуть бути пред'явленні особі, яка допитується у якості підозрюваного по даній категорії злочинів можуть бути, зокрема: предмети, що вже вилучені – це наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, відповідна документація; заключення і висновки хімічних та інших видів експертиз, що підтверджують наявність та належність зазначених предметів до наркотичних засобів або прекурсорів; протоколи допитів

організатора, учасників і співучасників, свідків, працівників поліції, які приймали участь у затриманні підозрюваного (их) та проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, які викривають особу у вчиненні такого виду кримінального правопорушення; інші докази та процесуальні документи, а також результати проведення негласних слідчих (розшукових), оперативних комбінацій та інших дій слідчого, прокурора й інших учасників кримінального провадження. Вказане не обмежує слідчого, прокурора, оперативного працівника у встановленні й інших обставин вчинення конкретного кримінального правопорушення з цього напряму у кримінальному провадженні.

Втім підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Тактика допиту. Криміналістика : підручник: у 2 т. Т. 1 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2018. С. 289–309.

2. Окушко А. В. Напрями допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях про порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу» (Харків, 8 листопада 2017 р) МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2017. С. 161–163.

3. Юхно О. О., Матюшкова Т. П., Корнієнко В. А. та ін. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи психотропних речовин із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій : науково-практичні рекомендації / за заг. ред. д.ю.н., професора Юхна О. О. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2019. 48 с.

Катерина Володимирівна ШЕВЦОВА,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
(керівник Харківської місцевої прокуратури № 1)

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПІДСЛІДНОСТІ В ОСОБЛИВОМУ РЕЖИМІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО, НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ АБО В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

У нас час окремої уваги заслуговує питання, пов'язане з діяльністю прокурора в особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення Операції об'єднаних сил (розділ IX-1 КПК України). Не виключення із цього є й процесуальна діяльність прокурора щодо визначення підслідності здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Так, згідно з ч. 2 ст. 12 Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» підслідність кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованій території, визначається Офісом Генерального прокурора [1]. Не дивлячись на зміни у національному законодавстві [2], до чинного КПК України вони не були внесені. Проте, кримінальна процесуальна діяльність прокурора повинна вибудовуватись в чіткій відповідності до вказаного нормативного акту. Так, у відповідності із Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» прокурор повинен звернути увагу на визначення території з особливим режимом, а саме: на підслідність, яка визначається Генеральним прокурором [3]. Досліджуючи термінологію правового інституту підслідності, О. В. Баулін дійшов до висновку, що задля уникнення неоднозначного тлумачення службової особи, наділеною процесуальними повноваженнями приймати рішення про визначення підслідності у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені на окремих територіях України, замість словосполучення «Офісом Генерального прокурора» (виправлено автором), використаного у ч. 2 ст. 12 Закону України від 15.04.2014, у тексті ч. 1 ст. 2 Закону «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції», яка регулює схожі питання, законодавцем більш вдало використано «Генеральним прокурором України» [4]. Водночас у чинному КПК України відповідне положення відсутнє, що є суттєвим недоліком чинного КПК України. У цьому контексті доцільно навести позицію О. В. Капліної, яка слушно зауважує, що під час правозастосовної діяльності у практичних працівників будуть виникати численні проблеми. Це, по-перше, пов'язано з тим, що можуть виникати труднощі правозастосовного характеру. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК України закони та інші нормативні акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК України. При здійсненні кримінального провадження не може

© Шевцова К. В., 2020

застосовуватися закон, який суперечить КПК України. Отже, кримінальний процесуальний закон містить колізійну норму, яка визначає пріоритет КПК над іншими законами. Якщо тлумачити це положення, то можна передбачити, що це імперативне колізійне правило є більш важливим, ніж те, яке ми знаємо з підручників з теорії права – при виникненні колізії перевагу має норма спеціального закону. Наголошуємо, що останнє правило тлумачення є тільки доктринальним. Отже, якщо будуть виникати колізії між КПК України та новим законодавством, а такі колізії вже виявлені, то при їх подоланні правозастосовники будуть опинятися у складній ситуації [5, с. 46–51].

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : закон України від 15.04.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» : указ Президента України від 30.04.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2018.

3. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : закон України від 12.08.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18.

4. Баулін О. В. Термінологія правового інституту підслідності: окремі проблеми сучасного періоду. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: стан, проблеми, перспективи: матер. XI Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 168 с.

5. Капліна О. В. Проблеми застосування норм кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матер. пост. діючого наук.-практ. семінару (Харків, 17 жовт. 2014 р.). Харків, 2014. Вип. 6. С. 46–51.

Рамиль Єльчин Огли ХАЛІЛОВ,
курсант 3 курсу факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства О. О. Юхно

ГЕНЕЗИС ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ З ПЕРЕВІРКИ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЗЛОЧИН НА ПОЧАТКУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

За дослідженням встановлено, що одним із пріоритетних напрямів законотворчої діяльності в Україні також є й вдосконалення кримінального процесуального законодавства, яке б створювало умови для ефективної діяльності органів досудового розслідування и прокуратури, інших правоохоронних та судових органів у питаннях протидії злочинності. Кримінальне процесуальне законодавство, на сьогодні, зазнає чимало доповнень і уточнень, зокрема до нього з 2012 року внесено понад 590 змін. В той же час, в ньому залишається низка важливих та дискусійних питань, що не знайшли свого вирішення. Одним з таких важливих питань є проблема перевірки відомостей про кримінальні правопорушення безпосередньо на початку досудового розслідування. Питання перевірки відомостей про кримінальні правопорушення на початку досудового розслідування досліджували такі науковці, як : С. А. Альперт, Ю. П. Аленін, О. В. Баганець, В. П. Бахін, О. В. Баулін, В. Д. Берназ, В. В. Вапнярчук, В. П. Бож'єв, Ю. М. Грошевий, В. І. Галаган, О. В. Поліщук, О. О. Юхно та ін.

У структурі початку досудового розслідування важливе процесуальне значення займає система першочергових дій та заходів і невідкладних слідчих (розшукових) дій, окремі з яких спрямовані й на перевірку відомостей про кримінальні правопорушення. В той же час, як зазначає О.В. Поліщук, чіткого визначення поняття «першочергових заходів» в кримінальному процесуальному законодавстві та у жодному з нормативно - правових актів, що регламентує порядок проведення досудового розслідування не визначено та не закріплено [1, с. 161–163], що викликає певні проблемні питання у правозастосовній діяльності. В окремих випадках таке висловлювання та посилання зустрічається лише в теорії криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. Наявні проблемні питання та шляхи їх вирішення щодо перевірки відомостей про кримінальні правопорушення на початку досудового розслідування мають свій генезис та історичне минуле, що безперечно має враховуватися вченими при формулюванні пропозицій та рекомендацій з вдосконалення чинного законодавства. Орієнтуючи дослідників, відомий вчений В.С. Кульчицький зазначив, що «науковий підхід як до реформування кримінального судочинства в цілому, так і до визначення шляхів удосконалення інституту початку досудового розслідування передбачає звернення до історичного минулого, що дає змогу сформувати комплексне уявлення про багаторічні традиції правотворення, досягнення та цінності національного законодавства, а також об'єктивно оцінити його недоліки» [2, с. 7]. Аналізуючи

© Халілов Р. Є. О., 2020

історичний аспект та генезис постановки питання про перевірку відомостей про кримінальні правопорушення на початку досудового розслідування слід зазначити, що одним із перших та суттєвих в історичному плані основних джерел кримінального процесуального права слід визнати Статут кримінального судочинства 1864 року (СКС 1864 р.), який був прийнятий в межах судової реформи 1864 року того періоду. В цьому історичному документі вперше було викладено основні положення кримінального судочинства, що мали суттєвий вплив на подальший розвиток процесуального законодавства. Згідно наукової позиції В.М. Тертишника, у цьому досить таки змістовному законодавчому акті були реалізовані фундаментальні ідеї, які роблять його найпрогресивнішим процесуальним законом того часу, а нерідко слугують джерелом творчих пошуків вчених сьогодення [3, с. 70], що ми підтримуємо. Так, приводами для порушення кримінальної справи за СКС 1864 р. відповідно до ст. 297 були: «объявления и жалобы частных лиц; сообщение полиции с присутственных мест и от должностных лиц; явка с повинной; возбуждение дела прокурором и возбуждение дела по непосредственному усмотрению судебного следователя» [4]. Початок досудового розслідування за Статутом кримінального судочинства полягав у первинному пошуку та розшуку, що здійснювався поліцією з метою підтвердження чуток та відомостей про злочин, або про такі події, про які без перевірки неможливо визначити чи є вони злочином, що по суті було прообразом попередньої перевірки заяв і повідомлень про злочин [5, с. 9]. В той же час, за визначенням О.В. Полищук, окрім Статуту кримінального судочинства, в історії нашої держави є багато яскравих прикладів видання нормативно - правових актів, які б варто було переглянути навіть сьогодні при внесенні будь-яких змін до чинного КПК України. Але, на жаль, зазначені прогресивні положення як СКС 1864 року, так і інших нормативно – правових актів, про перевірку відомостей про кримінальні правопорушення, окреслені понад століття тому, не достатньо знайшли свого відображення у положеннях чинних нормативно-правових актів [1, с. 161-163]. Так, відповідно до ч. 3 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України, з метою перевірки відомостей до внесення їх до ЄРДР, регламентується проводити у невідкладних випадках тільки огляд місця події [6]. Відомчі нормативні акти разом з оглядом місця події дозволяють проводити також такі першочергові пошукові та інші заходи, зокрема: переслідування і затримання правопорушників; виявлення свідків і очевидців події та їх опитування; проведення «поквартирного» чи «подвірного» обходу для збирання відомостей про подію; орієнтування особового складу органів та підрозділів поліції; використання можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи МВС України; інших передбачених законодавством заходів та дій, необхідних для встановлення події кримінального правопорушення та осіб, які їх вчинили [6]. Стосовно єдиної інформаційної бази МВС України слід окремо заначити, що вона, на нашу думку, заслуговує на своє значне покращення та модернізацію і приведення технічного укріплення з точки зору захисту. При цьому, доцільно більш системно удосконалити та можливо об’єднати окремі бази даних та їх синхронізувати з метою більш ефективного використання, зокрема на початку досудового

розслідування та ін. Однак, зазначені положення нормативного акту щодо взаємодії не знайшли свого відображення у чинному КПК, що було б доцільним закріпити на законодавчому рівні. В попередніх проектах закону «Про кримінальні проступки» були намагання вирішити підняті питання за рахунок проведення особами, що будуть здійснювати їх розслідування : з опитувань, призначення попередніх освідувань та експертних досліджень та іншого, до реєстрації заяви або повідомлення про кримінальний проступок в ЄРДР, однак, в наступних законопроектах це не знайшло свого місця. Слід очікувати можливого вирішення піднятих питань при обговоренні такого законопроекту після першого липня 2020 року, розгляд якого відтерміновано. При цьому, законодавцю бажано було б, все ж таки врахувати історичний досвід прийдешніх поколінь щодо удосконалення чинного законодавства, зокрема й з піднятих питань. Втім підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Поліщук О. В. До проблеми перевірки відомостей про кримінальні правопорушення на початку досудового розслідування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу» (Харків, 8 листопада 2017 р) МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 161–163.

2. Кульчицький В., Тищик Б. С. Історія держави і права України : навч. посібник. Київ : Атіка, 2001. 296 с.

3. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. Київ, 2003. 392 с.

4. Устав уголовного судопроизводства. Судебные уставы 20 ноября 1864 г. с изложением рассуждений, на коих они основаны. СПб. : Изд-е Гос. Канцелярии, 1866. 495 с.

5. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посібник. Київ : Центр учб. літ., 2015. 184 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 24.09.2017).

7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 серп. 2017 р. № 575 //. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17 (дата звернення 20.02.2020).

Наукове видання

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Збірник матеріалів науково-практичного семінару (м. Харків, 10 березня 2020 р.)

Серія («Бібліотека слідчого і детектива: проблеми кримінального процесу»)

Підписано до друку 12.03.2020. Формат 60×841/16. Друк цифровий.
Гарнітура TimesNewRoman. 8,6 ум. друк. арк.
Наклад 300 пр. Зам. № 21

Видавець: ФОП Панов А.М.
Свідоцтво серії ДК № 4847 від 06.02.2015 р.
м. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6,
тел. +38(057)714-06-74, +38(050)976-32-87
copy@vlavke.com